

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1918.

Andra kammaren.

Nr 50.

Tisdagen den 7 maj.

Kl. 3 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollet för den 30 nästlidna april.

§ 2.

Herr statsrådet *Thorsson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 390, angående användande av visst utav 1911 års riksdag på extra stat beviljat belopp till uppförande av nybyggnad för marketenteri vid flottans station i Stockholm;

nr 392, angående rätt för förste kanslisekreteraren i sjöförsvarsdepartementet, kanslirådet i Kungl. Maj:ts kansli G. A. Stuart att för åtnjutande av ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring; nr 396, angående sättet för bestridande av kostnaderna för reservofficerares tjänstgöring vid kustartilleriet i vissa fall m. m.;

nr 397, angående täckande av överbetalning å det på extra stat för år 1918 under femte huvudtiteln upptagna anslaget till egentliga neutralitetskostnader efter 1916 års utgång;

nr 398, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1918 under femte huvudtiteln för täckande av kostnader för expeditioner till finska fastlandet och till Åland;

nr 389, angående anslag till bestridande av vissa bidrag till kostnaderna för domsagornas förvaltning;

nr 391, om anvisande av medel för bestridande av kostnaderna för särskild förundersökning med hänsyn till villkorlig straffdom m. m.;

nr 393, angående avsättning av medel för beredande av krigstidstillägg och krigstidshjälp för år 1919 åt vissa befattningshavare och f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl.;

nr 394, angående utbetalande av förskott å krigstidstillägg för år 1919 åt befattningshavare i statens tjänst; och

nr 395, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 20 § i förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhets-skatt samt avdelning 4:o) i de vid samma förordning fogade särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen m. m.

Nämnda propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 3.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 387, angående inrättande av en kraftledningslånefond.

§ 4.

Vidare föredrogs var för sig de på kammarens bord liggande motionerna; och remitterades därvid

till jordbruksutskottet motionen nr 406, av herr *Källman m. fl.*;

till statsutskottet motionerna:

nr 407, av herr *Olsson* i See;

nr 408, av herr *Olsson* i Ramsta *m. fl.*;

nr 409, av herr *Sterne*;

nr 410, av herr *Leander*; och

nr 411, av herr *Gustafsson* i Örebro *m. fl.*; samt

till bankoutskottet motionen nr 412, av herr *Moberger*.

§ 5.

Härefter föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtande nr 105, bankoutskottets utlåtande nr 50 och memorial nr 54 samt andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 10 och 12.

§ 6.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Viklund* i Oviken, nr 413, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 311, angående ändring i avlöningsstaten för förste provinsialläkare och provinsialläkare m. m.;

herrar *Moberger* och *Larsson* i Bondarve, nr 414, i anledning av samma proposition;

herr *Leander*, nr 415, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 362, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid marinen;

herr *Adelswärd*, nr 416, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förändringar i gällande grundlagsbestämmelser om sättet för val till första kammaren m. m.;

herr *Waldén*, nr 417, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 363, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 17 § 5 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker m. m.;

herr *Pehrsson* i Bramstorp, nr 418, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 348, angående anslag för beredande av lindring i de mindre bemedlades levnadsvillkor m. m.;

herrar *Berg* i Staby och *Bengtsson*, nr 419, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 317, angående inrättande av en dräneringsfond m. m.; och

herr *Andersson* i Fiskebäckskil, nr 420, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 317, med förslag till stater för lantbruksstyrelsen, statskonsulenter och statens fiskeriadministration m. m.

Dessa motioner bordlades på begäran.

§ 7.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1 § i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 20 § 1 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående tillverkning av brännvin m. m.;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 45 § i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker; och

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tullfri införsel av en telefonkabel;

från bankoutskottet:

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts i punkt 48 under tionde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående pension åt vice kommissionslantmätaren K. V. K. Ekstrand; samt

från lagutskottet:

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av förordningen den 4 maj 1855 angående vissa föreskrifter till kyrkotuktens upprätthållande;

nr 194, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av 20 kap. strafflagen m. m.; och

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående idkande av pantlånerörelse.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtande, nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anläggning av ny docka vid flottans station i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vissa ändringar i gällande förordning med tulltaxa för inkommande varor;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 22 § 1 mom. i förordningen den 15 december 1914 angående statsmonopol å tobakstillverkningen i riket;

nr 38, i anledning av väckt motion angående ändring i 34 och 48 §§ av förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker; och

nr 39, i anledning av väckta motioner med förslag till förordning angående inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av 1917 års avkastning av statens hästavefsfond;

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 22 i nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition gjorda framställning om anslag för tillvaratagande och utveckling av sådana i Sverige förekommande s. k. lanthästar, som kunna innefattas under benämningen »inhemska häststammar», ävensom en i ämnet väckt motion;

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkt 77 i nionde huvudtiteln av årets statsverksproposition gjorda framställning angående anslag till bestridande av kostnaderna för reglering av flottleder genom riket;

nr 71, i anledning av väckta motioner om anslag till beredande av förhöjda stipendier åt elever vid lägre lantbruksundervisningsanstalter; och

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående utsträckning i tiden för utfästelse av inköp för statens räkning av produkter, framställda vid något med understöd av statsmedel anlagt potatistorkeri, ävensom en i ämnet väckt motion;

första särskilda utskottets utlåtanden:

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående krigstidsunderstöd åt präster i nyreglerat pastorat samt åt vissa extra ordinarie präster och innehavare av prästerliga emetlöner; och

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående krigstidstillägg under år 1918 åt biskopen i Luleå stift O. Bergqvist;

andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utvidgande av statens undervisningsverksamhet till att omfatta jämväl den kvinnliga ungdomen;

andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 12, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder till motarbetande av ungdomens förvildning;

andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden:

nr 8, i anledning av herr Vennerströms m. fl. motion, nr 283, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående överflyttande av bränslekommissionens verksamhet till skogsvårdsstyrelserna; och

nr 10, i anledning av herr Karlssons i Nynäshamn motion, nr 276, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning rörande ett alternativt förslag till trafikförbindelse mellan Sverige och Ryssland; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående vissa förändringar och utvidgningar inom utrikesrepresentationen m. m.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Branting</i>	under 3 dagar fr. o. m. den 8 maj,
» <i>Olsson</i> i Ramsta	» 8 » » 7 »
» <i>Janson</i> i Kungsör	» 2 » » 8 »
» <i>Åkerlund</i>	» den 8 maj och
» <i>Bergman</i>	» 9 dagar fr. o. m. » 10 »

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.18 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 8 maj, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Herr statsrådet *Schotte* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 381, angående tillfällig lönereglering för tjänstemän vid statens järnvägar m. m.;
nr 384, angående tillfällig lönereglering för tjänstemän vid statens vattenfallsverk m. m.; och
nr 404, angående ändringar i villkoren för lån från fonden för torvindustriens befrämjande samt anslag till kapitalökning för samma fond.

Dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 2.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 390, angående användande av visst utav 1911 års riksdag på extra stat beviljat belopp till uppförande av nybyggnad för markententi vid flottans station i Stockholm;

nr 392, angående rätt för förste kanslisekreteraren i sjöförsvarsdepartementet, kanslirådet i Kungl. Maj:ts kansli G. A. Stuart att för åtnjutande av ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 396, angående sättet för bestridande av kostnaderna för reservofficerares tjänstgöring vid kustartilleriet i vissa fall m. m.;

nr 397, angående täckande av överbetalning å det på extra stat för år 1918 under femte huvudtiteln upptagna anslaget till egentliga neutralitetskostnader efter 1916 års utgång;

nr 398, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1918 under femte huvudtiteln för täckande av kostnader för expeditioner till finska fastlandet och till Åland;

nr 389, angående anslag till bestridande av vissa bidrag till kostnaderna för domsagornas förvaltning; och

nr 391, om anvisande av medel för bestridande av kostnaderna för särskild förundersökning med hänsyn till villkorlig straffdom m. m.;

till första särskilda utskottet propositionerna:

nr 393, angående avsättning av medel för beredande av krigstidstillägg och krigstidshjälp för år 1919 åt vissa befattningshavare och f. d. befattningshavare i statens tjänst m. fl.; och

nr 394, angående utbetalande av förskott å krigstidstillägg för år 1919 åt befattningshavare i statens tjänst; samt

till bevillningsutskottet propositionen, nr 395, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 20 § i förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt samt avdelning 4:o i de vid samma förordning fogade särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen m. m.

§ 3.

Vidare föredrogos var efter annan de på kammarrens bord ligande motionerna; och remitterades därvid

till statsutskottet motionerna:

nr 413, av herr *Viklund* i Oviken;

nr 414, av herrar *Moberger* och *Larsson* i Bondarve; och

nr 415, av herr *Leander*;

till konstitutionsutskottet motionen nr 416, av herr *Adelswärd*;

till bevillningsutskottet motionen nr 417, av herr *Waldén*; samt

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 418, av herr *Pehrsson* i Bramstorp;

nr 419, av herrar *Berg* i Staby och *Bengtsson*; och

nr 420, av herr *Andersson* i Fiskebäckskil.

§ 4.

Härefter föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtande nr 106, bevillningsutskottets betänkanden nr 36—39, jordbruksutskottets utlåtanden nr 68—72, första särskilda utskottets utlåtanden nr 17 och 18, andra kammarrens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 11, andra kammarrens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 12, andra kammarrens tredje tillfälliga utskotts utlåtanden nr 8 och 10 samt andra kammarrens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 8.

§ 5.

Herr talmannen gav nu ordet till

Herr Källman: Herr talman! Den 2 sistlidne mars beslöt andra kammaren med 113 röster mot 63 bifalla sitt andra tillfäl-

liga utskotts utlåtande nr 1, vari hemställdes, att Kungl. Maj:t måtte skyndsammast möjligt utfärda förbud mot tillverkning och försäljning av rusdrycker, att gälla tillsvidare och till dess riksdagen annorlunda beslutar. Rörande detta ärende har första kammaren ännu icke beslutat. Då det torde vara uppenbart, att andra kammarens ställning till de i bevillningsutskottets betänkande nr 39 behandlade, av herrar Kvarnzelius och Engberg väckta motioner med förslag till förordning angående inskränkningar i fråga om tillverkning och försäljning av rusdrycker är beroende av det beslut, första kammaren kommer att fatta i fråga om det tillfälliga rusdrycksförbudet, tillåter jag mig hemställa, att andra kammaren måtte besluta, att bevillningsutskottets betänkande nr 39 skall uppföras å föredragningslistan för det plenum, som inträffar näst efter det ovanberörda fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förbud mot tillverkning och försäljning av rusdrycker blivit av riksdagen slutbehandlad.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

§ 6.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upprättande av praktiska ungdomsskolor jämte i ärendet väckta motioner.

Ordet begärdes därvid av

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet Rydén, som anförde:

Jag ber att till riksdagens statsutskott få fram bära ett varmt tack för det stora intresse, som utskottet nedlagt på sin granskning av föreliggande proposition. Detta innehållsrika och väl-skrivna betänkande vittnar bättre än något annat om den grundlighet och omsorg som präglat arbetet, och det är därför en dubbel glädje för regeringen att finna, att dess i många avseenden djupt ingripande förslag vunnit utskottets gillande i alla väsentliga stycken.

Utskottet accepterar sålunda utan alla avprutningar hela förslaget om den *obligatoriska fortsättningsskolan*. Tanken att söka giva denna en praktisk läggning, vare sig detta kan ske, genom att skolarbetet direkt samlar sig kring något visst slag av praktiskt arbete, eller den erhåller en mera allmän läggning med inriktning på det medborgerliga livet, har vunnit enstämmigt gillande, och de grundsatser, som propositionen uppställt för skolans organisation, undervisningsplan, lärotider, lärare, förvaltning och inspektion samt ekonomiska förhållanden, ha likaledes vunnit utskottets gillande. De önskemål i vissa detaljer, som utskottet uttalat, innebära ingenstädes i denna del av propositionen en avvikelse från förslaget ledande principer och bära följaktligen vinna beaktande.

Vad beträffar den *högre folkskolan*, har utskottet godtagit regeringsförslaget helt och fullt, och man kan följaktligen förvänta, ej blott att denna skolform i framtiden får en vida större betydelse för undervisningen på ungdomsstadiet än tidigare, utan även att den kommer att utvecklas i praktisk riktning. Mot den föreslagna förlängningen av läsåret från 34½ till 36 veckor har jag ingen erinran att göra.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Även beträffande *lärlings- och yrkesskolorna* har regeringens förslag i alla väsentliga stycken vunnit utskottets understöd. Den utvidgning av lärlingsskolans ram, som utskottet föreslagit beträffande det husliga arbetet, innebär visserligen en principiell avvikelse från grundsatsen, att lärlingsskolplikten skall grunda sig på arbetsanställning inom visst yrke, och har därför ej kunnat ingå i regeringens förslag, vilket byggts på i detta avseende konsekvent genomförda principer. Men å andra sidan måste medgivnas, att de skäl utskottet anfört för sin avvikelse från förslaget äro tungt vägande, och regeringen har intet emot att inför Kungl. Maj:t förorda utskottsförslaget i denna del, därest det vinner riksdagens bifall.

Vad utskottet i övrigt anfört beträffande de olika skolformerna, föranleder ej nu till något uttalande från min sida.

Beträffande den *centrala ledningen* är utskottet till en början enigt med regeringen därom, att alla dessa praktiska ungdomsskolor skola sammanföras med undervisningsväsendet i övrigt under det gemensamma undervisningsdepartementet, för närvarande ecklesiastikdepartementet. När man tänker på alla de olika förslag, som varit uppe, att dela upp dessa skolor på olika departement, utan inbördes enhet och sammanhang skolorna emellan, så är det en glädje att konstatera, att statsutskottet här fullständigt enhälligt delat regeringens uppfattning. Det är också min övertygelse, att denna lösning är den enda riktiga.

Som chefsmyndighet hade regeringen föreslagit en särskild yrkesskolöverstyrelse. För denna sin ståndpunkt kan regeringen åberopa ej blott en mängd sakkunnigas uppfattning utan även en mycket utbredd opinion inom vårt näringsliv. Regeringen leddes vid sitt ståndpunktstagande emellertid framför allt av övertygelsen, att yrkesundervisningen, därest programmet för densamma skall föras från papperet ut i levande livet, måste ha en tillräckligt stark central ledning. Efter vår övertygelse duger det icke att exempelvis, som kommerskollegium i saken föreslagit, inlägga yrkesundervisningsfrågorna som en detalj under en byrå inom ett stort ämbetsverk med andra huvuduppgifter. I så fall förkrymper denna viktiga reform till övervägande tomma pappersbestämmelser. Den tid då folkundervisningsväsendets centrala ledning utgjordes av en byrå inom ecklesiastikdepartementet utgör ett varnande exempel gentemot sådana organisationsförslag. Liksom folkskolöverstyrelsens tillskapande redan medfört en ofantlig uppryckning av vårt folkskolundervisningsväsen, så hyser jag den övertygelsen, att yrkesskolereformen i främsta rummet kräver en stark och

Ang. upp-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.

(Forts.)

väl utrustad central ledning. Utskottet har i sak delat denna uppfattning men ansett, att en sådan ledning även kan vinnas genom att den nuvarande folkskolöverstyrelsen omorganiserar till en skolöverstyrelse på två relativt självständiga avdelningar under gemensam chef, därvid yrkesundervisningen bildar den ena avdelningens förvaltningsområde. Jag är beredd att förklara, att regeringen är villig att acceptera även den förändring, som statsutskottet funnit sig böra föreslå i denna punkt. Jag vill gärna medge, att jag hyser en viss tveksamhet i denna punkt, men jag finner, att de andra skäl, som statsutskottet anfört och som ha avseende på enhetligheten i ledningen av vårt skolväsende, också böra tillmätas avgörande betydelse, och jag finner mig därför böra, om riksdagen skulle gå den vägen, som statsutskottet förordar, i denna del tillstyrka, att Kungl. Maj:t godkänner även i detta stycke utskottets förslag. Men jag måste därvid starkt betona, att det i så fall icke går an att pruta av på den utrustning av tjänster och befattningar, som statsutskottet i sitt betänkande föreslagit. I så fall fruktar jag, att man med den lilla inbesparing, som därmed skulle vinnas, kommer att skada själva effektiviteten av den självständiga centrala ledning, som inom den gemensamma skolöverstyrelsen är avsedd att givas åt yrkes-skolorna.

Efter dessa uttalanden beträffande det föreliggande utskotts-
betänkandet tillåter jag mig säga några ord i allmänhet om det reformförslag, som riksdagen nu har att behandla.

Enhälligheten inom statsutskottet och det mottagande, som detta reformförslag har rönt inom alla både politiska och pedagogiska läger, giver mig en god förhoppning om att man skall komma till ett positivt resultat i huvudsaklig överensstämmelse med regeringens förslag. Jag vill då uttala, att jag känner mig övertygad om att, därest riksdagen så gör, kommer den därmed att på ett sätt, som skall varaktigt befästa denna dag i vår undervisnings historia, giva ett tillskott till vår ungdoms uppfostran och undervisning, som är av den allra största betydelse. Alltför länge ha vi här i Sverige försummat att taga hand om ungdomen, efter det den å ett allt för tidigt stadium slutat folkskolan. Det mellanrum mellan avslutandet av folkskolan och den konfirmationsundervisning, som det stora flertalet av Sveriges barn ju begagna sig av, är av samhället i stort sett lämnat utan utfyllnad. Ungdomen befinner sig i tolv- och trettonårsåldern, då folkskolan är avslutad, i det utvecklingsstadium, då densamma just särskilt är lämpad och mottaglig för undervisning av en mera djupgående beskaffenhet. Det är skada, ja, det är stor skada, att man på detta sätt för 93 % — eller något inemot denna siffra — av vår svenska ungdom bryter av det egentliga undervisningsarbetet och icke vidare sysselsätter sig med densamma. Men det som icke inneburit mindre faror för vår svenska ungdom har varit, att ungdomen under mellantiden efter avslutad folkskola lämnats vind för våg från samhällets sida. Efter den förändring, som hemmen och hemlivet undergått under de sista årtiondena, löper denna ungdom alltför lätt

faran att förvillas under den tid, då den lämnas utan inflytande från samhällets sida. Jag erkänner gärna, att det förslag, som här föreligger, icke kan råda bot på alla de olägenheter, som följa med att ungdomen på detta sätt lämnas utanför samhällets uppfostrande inflytande, men jag känner mig övertygad därom, att medvetandet om att skolplikten icke är slut, och att samhällets hand över ungdomen icke borttagits vid denna tidiga ålder av 12 och 13 år, skall i hög grad medverka till att ge ungdomen ett moraliskt stöd, skall ställa samhällets auktoritet genom skolans myndighet över sina lärjungar som en faktor, där föräldramakten kanske icke alltid räcker till. Ur båda dessa synpunkter, dels synpunkten av ett omhändertagande av vår ungdom och dels synpunkten av beredande för vår ungdom av tillfälle till ökad utbildning, innebär sålunda detta förslag ett stort framsteg, och jag ser i detsamma rika löften med hänsyn till framtiden.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Det är klart, att mellan ett riksdagens beslut, som fattas, och den omvandling, som detta riksdagsbeslut skall medföra ute i livet, ligger ett stort arbete. Vi hava icke denna reform realiserad därmed att talmansklubban i dag kommer att klubbfästa ett positivt beslut. Det fordras ett stort och tråget arbete under kommande tider, innan vi kunna föra ut detta i livet till förverkligande. Ett drygt arbete påvilar de skolmyndigheter, som få ledningen av detta, och icke minst det departement, som jag har äran att för närvarande förestå. Jag är fullt medveten om vidden och svårigheterna i detta stora arbete. Jag är också övertygad om att det fordras ett omfattande upplysningsarbete för att till hela vårt folk sprida kännedom om denna viktiga reform och att den framförallt behöver stödet av en mogen övertygelse hos vårt folk, att de bördor, som vi i dag påtaga, det tvång, som hädanefter kommer att krävas av ungdomen i övergångsåldern, ha tillkommit uteslutande för vår ungdoms eget bästa.

Till detta upplysningsarbete måste jag utbedja mig hjälp av alla de krafter, som äro besjälade av övertygelsen om nödvändigheten och nyttan av denna reform. Om vi alla hjälpas åt att göra det bästa möjliga av det riksdagens beslut, som snart torde komma att föreligga, är det min bestämda och levande övertygelse, att denna dag och detta beslut i svensk historia skola stå som ett av de stora tillfällen, då vi i enig samdräkt gävo vår svenska ungdom — framför allt ungdomen i de kroppsarbetande lagren, vare sig det nu gäller jordbruk, industri, hantverk, handel eller det husliga arbetet — något stort och gott som länt den till varaktig välsignelse. I det medvetandet tillåter jag mig hemställa, att andra kammaren ville bifalla det föreliggande förslaget.

Vidare yttrade:

Herr Welin: Herr talman, mina herrar! Det förslag, som nu föreligger, är av den omfattande art, att det måste få den största betydelse i de avseenden, som det vill främja. Min övertygelse är

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.

(Forts.)

ock, att detta förslag är synnerligen väl genomarbetat, att det ur alla — åtminstone så gott som alla — synpunkter är synnerligen väl avfattat, och att därför, när riksdagen sannolikt i dag går att besluta om att det blir antaget, det också kommer att för framtiden lända vårt folk — särskilt vår ungdom — till den största välsignelse. Såväl den allmänbildning, som man genom det föreliggande förslaget avser att bibringa ungdomen, som ock de praktiska färdigheter, man genom detsamma vill giva de unga, skola bidra till att fostra dessa och inrikta deras tankar och verksamhet på sådant, som för dem kan vara till gagn under kommande dagar.

Det, som man med detta förslag framför allt vill åstadkomma, är ungdomens fostran. Jag är övertygad om, att både det ena och andra av det som här kommer fram skall bidra till en sådan fostran. Icke minst torde det gälla de arbetskunskaper, som man vill ha fram genom dessa praktiska skolor.

Det är som sagt framför allt fostran, som avses med förslaget. Nu är det emellertid så, att ingenting så bidrager till en god fostran som kristendomslivet. Det är ingenting, som hos de unga så kan skärpa blicken för vad som är rätt och orätt, för vad som bör göras och underlåtas, som just det religiösa livet och kunskapen om vad som tillhör ett kristligt leverne. I betraktande av kristendomens utomordentligt stora betydelse just för karaktärsdanningen — och det är karaktärsdanningen, som man här mycket lägger an på — hava många önskat, att en viss detalj i utskottets utlåtande hade fått en något annan formulering. Jag syftar då på vad som står i utlåtandet på sid. 18, tredje stycket, där det talas om kristendomsundervisningen, för såvitt den kan få någon plats i fortsättningsskolorna. Stycket har följande lydelse: »Beträffande frågan om upptagande av ämnet *kristendoms kunskap* på fortsättningsskolans undervisningsplan instämmer utskottet visserligen med departementschefen däri, att ämnet icke bör upptagas som självständigt ämne, men vill också uttala sin förväntan, att i enlighet med vad departementsakkunniga förordat, det religiöst-sedliga moment, som genom sagda ämne representeras i våra barndomsskolors undervisning, icke kommer att uteslutas från fortsättningsskolans program utan fast hellre varder på lämpligt sätt tillgodosett i samband med skolans övriga verksamhet.»

Jag skall tillåta mig omnämna, vad som förekommit under ämnets förberedande behandling. Den första behandling, som detta ärende fått, var hos folkundervisningskommittén, och denna kommitté säger bland annat: »Denna skola — d. v. s. fortsättningsskolan — får icke inskränka sin verksamhet till att avse blott yrkesskicklighetens främjande eller meddelande av än så nyttiga kunskaper, den måste söka främja lärjungens utveckling som människa, hans personlighets utbildning, hans karaktärs danning. Och i arbetet för ett sådant syfte är det religiösa momentet av väsentlig betydelse. Den tid, som åt ämnet kan anslås, måste emellertid under alla förhållanden bliva jämförelsevis obetydlig. Detta bör dock

icke hindra, att ämnet upptages i läroplanen. Enligt kommitténs *Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.* åsikt bör nämligen kristendomskunskapen i fortsättningsskolan icke vara ett läroämne i vanlig mening, ett kunskapsämne, vari bestämda lärokurser enligt en viss fastställd läroplan skola genomgås och inhämtas. Tonvikten måste helt falla på den ideella uppgiften, på undervisningens uppfostrande, karaktärsbildande syfte. Och fattas kristendomsundervisningens uppgift på det sättet, kan dess syfte vinnas även med en kortare lärotid.» Kommittén anser sålunda i alla fall, att det skall vara en viss lärotid, som ägnas åt detta ämne.

(Forts.)

Kungl. folkskolöverstyrelsen, som därefter fick frågan under sin behandling, uttrycker sig också mycket bestämt i samma riktning. Den säger, att intet är att invända mot att detta ämne erhåller en sådan ställning, som kommittén föreslagit, och så framlägger folkskolöverstyrelsen några ledande synpunkter, som återfinnas såsom ett led i skolans övriga verksamhet, och förordade att det skulle tagas upp vid den läsning, som enligt kursplanen borde förbindas med undervisningen i modersmålet. De föreslogo sålunda, att ämnet icke skulle erhålla någon särskild plats på arbetsordningen.

Sedan kom ärendet till departementssakkunniga. Dessa å sin sida ville icke lämna ämnet det utrymme, som tydligt anvisats av såväl folkundervisningskommittén som folkskolöverstyrelsen, utan ansågo, att det religiöst-sedliga moment, som här är fråga om, skulle kunna infogas såsom ett led i skolans övriga verksamhet, och förordade att det skulle tagas upp vid den läsning, som enligt kursplanen borde förbindas med undervisningen i modersmålet. De föreslogo sålunda, att ämnet icke skulle erhålla någon särskild plats på arbetsordningen.

Departementschefen har å sin sida ansett, att ämnet icke bör upptagas såsom ett självständigt ämne. Utskottet har närmast anslutit sig till departementssakkunniga och formulerat detta på det sätt, som jag läst upp.

Emellertid synes det, som om den formulering, som utskottet sålunda givit detta stycke, icke skulle ge tillräckligt utrymme åt ämnet kristendomskunskap, vilket ju har den stora och höga betydelse i fostrande riktning, som jag förut påpekat. Med de ordalag, som här använts, ser jag icke någon möjlighet för att ett skolråd eller en styrelse för en fortsättningsskola skall kunna anslå särskilda lärotimmar åt detta ämne. Man skall ju i överensstämmelse med departementssakkunnigas utlåtande taga upp ämnet i samband med skolans övriga verksamhet. Jag skulle önska en sådan formulering, som gäve skolmyndigheterna frihet att, om de ville, taga upp kristendomskunskap såsom ett självständigt ämne, eller att icke alls behöva taga upp det utan kunna, i enlighet med departementssakkunnigas anvisning, flika in det i samband med övriga ämnen. Sålunda talar jag här för en fullständig frihet för skolråden och skolstyrelsen att ordna denna sak, som de bäst behaga. Jag tror att man på det sättet kan vinna den största belåtenheten ute i bygderna med det beslut, som i dag fattas i denna fråga.

Jag tillåter mig därför, herr talman, föreslå, att den upplästa

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.
(Forts.)

punkten utgår och ersättes utav följande: »Beträffande frågan om upptagande av ämnet *kristendoms-kunskap* på fortsättningsskolans undervisningsplan förväntas, att i enlighet med vad folkundervisningskommittén och folkskolöverstyrelsen förordat, detta ämne icke kommer att uteslutas från fortsättningsskolans program». Jag är övertygad om att, om kammaren ville bifalla ett sådant förslag, därmed ganska mycket skulle vara vunnet. Genom detta vunnas möjlighet att i de orter, där man särskilt vill framhålla kristendomsämnet, få in detta, utan att det behövde komma till något slags tvekan beträffande tolkningen av ifrågakvarande uttryck. Jag vill nämna, att det i första kammaren kommer att framläggas ett likalydande förslag som det jag tillåtit mig framställa.

Sälunda ber jag, herr talman, få föreslå, att det av mig upplästa stycket må ingå i stället för berörda punkt å sid. 18 i utskottets utlåtande.

Med herr Welin förenade sig herrar *Räf, Olsson* i Berg, *Nilsson* i Vibberbo, *Andersson* i Eliantorp, *Johanson* i Huskvarna, *Hedin* och *Berg* i Staby.

Herr Jönsson i Revinge: Herr talman, mina herrar! Jag har begärt ordet, icke för att ingå på ett bemötande av de synpunkter, som framhållits av herr Welin — det kommer förmodligen någon mera pedagogiskt kunnig än jag att göra — utan endast för att till förslaget i fråga, som ju torde vara ett av de för vårt folks allmänbildning samt ekonomiska och kulturella utveckling betydelsefullaste som någonsin förelegat till avgörande i vårt land, anknyta några korta reflexioner.

Det torde vara alldeles säkert, att de ökade bildningsmöjligheter för de små i samhället, som detta förslags antagande kommer att medföra, gör dessa bättre skickade att fylla sin samhälleliga uppgift, och det kan, som herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet nyss framhållit, vara hög tid, att det tages ett verkligt krafttag för den allmänna folkbildningens höjande.

En förtjänst hos förslaget är dess praktiska läggning, som gör att kostnaderna för detsamma genomförande bli synnerligen måttliga. Men för deras del, som kanske i alla fall tycka, att det kommer att vålla en hel del utgifter, vill jag citera en mycket framstående engelsk nationalekonom, som en gång yttrade, att om en stat fördubblar sina utgifter för sin folkundervisning och till följd härav upptäckes en ny Shakespeare eller Newton, skola därigenom de ökade kostnaderna vara mer än ersatta. Jag för min del tror, att även om man inte lyckas upptäcka någon sådan kulturens jätte, skola i alla fall de utgifter detta förslag kommer att medföra visa sig vara en fördelaktig kapitalplacering, som kommer att ge mycket god ränta.

Just därför att förslaget, förutom allmänbildningens höjande, även tar sikte på den rena yrkesundervisningen, finner jag för min del detsamma vara synnerligen förtjänstfullt, ty intet är nödvän-

digare för ett land än att det råder jämvikt mellan de producerande krafterna, mellan det intellektuella och det materiella arbetets män. Nu anses det tyvärr vara finast att ha någon sorts intellektuell sysselsättning, och den, som känner svenskarna, förvänar sig inte över att denna åskådning vunnit utbredning, ty det finns en hel del tidskrifter, speciellt de, som utgivas av den s. k. unghögern, genom vilkas alla uppsatser det gar en röd tråd man kan rent av säga av förakt mot alla dem, som inte ha i sin ungdom besökt någon högre lärdomsskola. Och då även de obildade kunna läsa innantill, är det klart, att därigenom få rätt många den uppfattningen, att det är oundgängligen nödvändigt att låta barnen gå den lärda vägen. På det sättet dras dock alltför många ifrån jordbruk, hantverk, handel o. s. v., och allt för många ägna sig åt de lärda yrkena. En sådan alltför stor strömning till de intellektuella sysselsättningarna kan emellertid ingalunda vara gagnelig för vårt land. En mycket framstående nationalekonom, nämligen tysken Liszt, skrev en gång att ett överflöd av lärda och litteratörer i ett land förde med sig produktion av en hel mängd onödiga böcker och spetsfundiga utläggningar, som varken främjade den sanna nationalandan eller den ekonomiska utvecklingen, och han liknade en sådan stat vid en knappålsfabrik, inom vilken man hade en så huvudlös arbetsfördelning, att man tillverkade flera knappåls-huvuden än nålar. Att döma av den kolossala tillströmningen till våra lärdomsskolor är det verkligen fara värt, att vi i vårt land få alltför många nålhuvuden och alltför få nålar, och det kan inte precis vara gagneligt.

Nu tror jag ingalunda, att detta skolförslag är i stånd att ensamt råda bot på detta missförhållande, men den bättre undervisning, den högre allmänbildning och den bättre yrkesutbildning en hel del av dem, vilka komma att besöka dessa skolor, framdeles erhålla, skola göra dem bättre skickade att sköta sina respektive yrken, höja deras levnadsstandard och till följd av deras bättre utbildning öka även deras sociala anseende.

Det är ju glädjande, att alla partier här i riksdagen ha anslutit sig enhälligt till det här förslaget, och man tycker att var enda svensk skulle med glädje hälsa ett sådant förslag. Men jag har här framför mig en tidskrift, som utgives av den s. k. unghögern och som anses återspegla opinionen i en hel del akademiska, militära och ämbetsmannakretsar. Denna tidskrift, Svensk Tidskrift, innehöll för några dagar sedan en sötsur betraktelse i anledning av det föreliggande stora reformförslaget. Det skrevs så här: »Emellertid, det erkännande, som herr Rydén's raskhet att taga itu med denna betydelsefulla reform förtjänar, måste tyvärr föringras av vissa tvivel, om det icke för sakens skull hade varit gagneligare att ej forcera så mycket. Där finnes en detalj visserligen, men en ganska viktig sådan, på den föreslagna fortsättnings-skolans program, vilken väl kunde tarva någon diskussion, nämligen frågan om att tillskapa ett — om man fränser den begränsade erfarenheten från Stockholms stads yrkesskolor — nytt ämne,

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

som heter 'medborgarkunskap'. Att skapa ett nytt fack, att åt olika håll klart avgränsa det och att skaffa de nödiga rekvisita av goda undervisare och dugliga läroböcker, vilka båda äro nödvändiga, om en kunskap av något värde skall vinnas — allt detta är icke en sak från i dag till i morgon. Det måste bekännas, att de antydningar, som i propositionen givas om det nya ämnets innehåll, snarast indicera ett ytligt skum av populär sociologi, kommunal- och statskunskap, nationalekonomi, allmän hygienlära m. m., ett slags encyklopediskt kompendium, som kan vara lustigt nog att kåsera över, men knappast lovar att rikta någon med verkligt vetande.» — Ja, det var ju en sak, den kompendieartade undervisningen, men jag undrar, om ej de flesta av de lärda herrar, som skriva i Svensk Tidskrift, fått kompendieartad undervisning. Det torde vara högst få, som vid studierna verkligen gå till själva grundkällorna, de flesta ha säkerligen nöjt sig med att inhämta resultatet av andras undersökningar tidigare.

Nu kan man kanske icke så mycket förvåna sig över, att man från unghögerns synpunkt sett inte tycker det vara så bra precis att folk i de djupa lagren få alltför mycken bildning. Ty det är ju alldeles klart, att en god allmän folkbildning stärker det demokratiska statskicket. Det har alldeles säkert herrar unghögern ganska klart för sig. Och alldenstund enligt dessas statsideal de djupa leden ju ingen annan uppgift ha än att lämna rekryter till den armé, på vilken unghögern skall stödja den aktiva och sakkunniga utrikespolitik, som denna grupp vill bedriva, samt leverera armar till det materiella arbetet, så kan man förstå, att unghögerns män tycka, att det ej skall brakas med för mycken undervisning åt de djupa lederna. Från alla andras synpunkt måste det i motsats härtill vara enbart glädjande, att man nu verkligen tar ett krafttag för folkundervisningens höjande. Jag tror för min del, att vi ha all anledning att vara den nuvarande regeringen tacksamma därför att den gjort slag i saken. Och mot alla dem för övrigt, som på ett tidigare stadium sysslats med denna sak och verkställt alla de utredningar, som ha behövt verkställas, varigenom man erhållit ett verkligen helgjutet förslag. För min del vill jag, med dessa korta reflexioner, yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Den fråga, som nu föreligger till riksdagens bedömande, är otvivelaktigt en av de största och mest betydande, som på länge förelegat här, och när nu, som man har all anledning tro, båda kamrarna komma att godtaga förslaget, är därmed en ny grund lagd för den stora, breda folkbildningen i vårt land, av helt annat och högre värde än den, som funnits hittills.

Det är också med stor tillfredsställelse man märker, att utskottets förslag framburits av ett i allt väsentligt enhälligt utskott. Här ha representanter för de mest olika partier och åskådningar gått tillsammans för att alla samverka till reformens uppnående, och det förefaller mig under sådana förhållanden vara all-

deles särskilt malplacerat. att den ärade talare, som före mig hade ordet, skulle använda detta tillfälle för att rikta det ena angreppet efter det andra emot vad han kallade unghögern. Det är en fullständig snedvridning av det verkliga förhållandet, när han påstår, att denna unghöger eller högern i allmänhet skulle anse, att mindre folkbildning vore att föredraga, enär det egentligen blott vore obildade rekryter till armén, som erfordrades, och att med en högre bildning faran för ett demokratiskt samhällsskick skulle i allt högre grad ökas. Nej, här finnes inom högern ett ärligt, starkt och levande intresse för en högre folkbildning och en högre bildning på alla grader, och när den föregående talaren tycktes anse, att det är en risk i vårt land, att man, för att använda hans liknelser, skulle få för många nålhuvuden och kanske för få nålar, så skulle jag däremot vilja säga, att även om proportionen här blir något annorlunda än i de största länderna, är detta dock nödvändigt; man måste i ett litet land i alldeles särskild grad tänka på den högre bildningen, för att icke det lilla landet skall komma för mycket efter i nationernas tävlan på alla kulturområden.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Jag begärde emellertid, herr talman, icke ordet för att bemöta den föregående talare utan för att här beröra en punkt, som synes mig vara den mest bekymmersamma i detta stora reformförslag, nämligen den punkt, som handlar om, huru man skall kunna anskaffa en tillräckligt kompetent *lärarkår* för nu ifrågavarande skolor. Denna punkt har berörts vid alla utredningar, och dess vikt har jämväl kraftigt understrukits av departementschefen och sedan även av utskottet. och det är ju klart, att alla ha rätt i detta påpekande, att hela reformen hänger därpå, om man kan få kompetenta lärare. Ty om man icke får sådana, då kommer väl under den första tiden en missaktning att framträda mot de skolor, som då redan trätt i verksamhet, och en avmattning i det allmänna irtresset för upprättande av nya skolor. Det framhålles nu, såsom mig synes med all rätt, att om man fäster sig närmast vid fortsättningsskolorna, vilka ju i stor utsträckning utgöra grundvalen för allt det övriga, har man här att tänka dels på folkskollärarkåren, dels också på en del utomstående, särskilt då de yrkesutbildade.

Om man ser på folkskollärarkåren, har den naturligtvis härvidlag alldeles bestämda förutsättningar genom den undervisningsvana, som dess medlemmar ha förvärvat sig. Men om man ser på ett sådant ämne som arbetskunskap, måste det ju — och det erkännes även av alla — anses brista i folkskollärarkårens förvärvade kompetens. Ser man återigen på den andra gruppen, de mera yrkesutbildade, är det lika klart, såsom också framhållits, att där saknas i regel den pedagogiska undervisningsvanan, träningen vid att på ett enkelt och lättfattligt sätt lämna undervisning. Jag tror, att departementschefen och utskottet ha alldeles rätt i, att det här framför allt gäller att lita till folkskollärarna, när man tänker på fortsättningsskolorna. Att man i städer och industrisamhällen på många håll kan få industrimän samt lärare vid ele-

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.

(Forts.)

mentarskolor och handelsskolor och dylika att undervisa i fortsättningsskolorna, kan man ju lätt tänka sig, och detta är naturligtvis i allra högsta grad önskvärt, men ser man på landet i dess helhet, kan detta, förefaller det mig, mera bliva undantag än regel, ty på landsbygden torde det vara ganska sällsynt att ha några andra att tillgå än folkskollärare för den undervisning, varom här är fråga. Att man, såsom det på något håll sagts, skulle kunna vinna vissa jordbrukare att direkt lämna undervisning, kan ju vara tänkbart på någon enstaka plats, men jag tror icke, att man i allmänhet kan lita därtill.

Om man ser på dessa två olika alternativ och tänker närmast på folkskollärarna, framhålles det i den kungl. propositionen och sedan även i utskottsbetänkandet, att folkskollärarkåren icke på något sätt är i allmänhet kompetent att genast rycka in och lämna undervisning, utan behöver en kompletterande utbildning för att kunna fullgöra detta nya uppdrag.

Vad folkundervisningskommitténs utlåtande beträffar, förefaller det mig, som om denna kommitté skulle ha alltför mycket förenklat undervisningen i arbetskunskap speciellt på jordbrukets område. Man blir också något betänksam, när man finner ett sådant uttalande, som då det påpekas av kommittén, att kurser böra anordnas, men att dessa böra ha till syfte att bibringa lärarna ett visst mått av yrkeskännedom, nämligen till den grad, som erfordras för att de skola kunna på tillfredsställande sätt meddela åtminstone teoretisk undervisning rörande det yrke eller den yrkesgrupp, som bör utgöra undervisningens medelpunkt. Man blir betänksam, när man hos denna kommitté märker den uppfattningen, att det egentligen skulle vara så ofantligt mycket enklare att meddela teoretisk än praktisk undervisning, d. v. s. ett underskattande av den teoretiska undervisningens betydelse och svårigheten att få lärare, som ha förutsättningar för denna. Departementschefen synes i detta fall, förefaller det mig, ha sett allvarligare på hela denna fråga. Han har verkligen med stor styrka framhållit lärarutbildningens kolossala betydelse, och en hel del av de myndigheter, som här uttalat sig, ha rent ut förklarat, att om man icke kan väl sörja för lärarnas utbildning, blir hela förslaget värdelöst, och på ett par håll har man dragit den slutsatsen, att svårigheterna i detta stycke äro så stora, att det vore bäst att låta hela förslaget falla. Jag kan för min del icke gå med på något sådant, men jag skulle vilja påpeka, att när det förekommer en del antydningar här och var i utredningen, att man icke kan sörja så mycket för lärarnas utbildning, förrän man får större erfarenhet om verksamheten vid dessa skolor, är detta en rätt farlig sats, som icke får drivas för långt. Om man sätter i gång skolor, utan att det finnes kompetenta lärare, ja, då kan naturligtvis missaktning växa upp mot dessa skolor. Antag att här kommer en folkskollärare eller någon annan ute på landsbygden och ger ungdomen en alldeles felaktig uppfattning om jordbruksarbete, huru skall man sedan i denna trakt kunna uppskatta dessa fortsättningsskolor? Ris-

ken är överhängande. Jag kan återigen förstå departementschefens betänkligheter mot att vänta med dessa skolors upprättande, till dess att man redan har en fullt utbildad lärarkår disponibel. Det ena måste gå i det andra, det kan jag erkänna, men jag skulle dock vilja på det starkaste understryka det önskemålet, att vi till följande riksdag måtte få denna fråga upptagen på nytt och mera genomtänkt, än vad som nu synes vara fallet.

I den kungl. propositionen ha föreslagits vissa lärarutbildningskurser som skulle börja under nästa år. Man får dock icke veta så mycket om dessa kurser. Det har förut talats om jordbrukskurser under sammanlagt minst tolv veckor, fördelade på två år; här talas nu om en jordbrukskurs blott under nästa år. Jag hoppas, att det är meningen, att denna kurs skall fortsätta även under följande år. Det antal jordbrukskurser, varom här är fråga, torde för övrigt vara alldeles för litet. Jag vill framhålla, att statsmakterna, när de nu godtaga denna reform, måste från början tänka sig in i, att man här måste under de närmaste åren nedlägga betydande kostnader, om icke reformen skall delvis bliva alldeles värdelös. Jag tror också, att särskilt om man ser på yrkesundervisningen i arbetskunskap, de olika enskilda korporationer, som utgöra sammanslutningar av yrkesidkare, här ha en stor uppgift sig förelagd. Det står för mig klart, att sådana sammanslutningar som t. ex. Sveriges industriförbund, hantverksföreningen och andra dylika korporationer kunna på ett synnerligen lyckligt sätt medverka genom att rikta uppmärksamheten på personer, som skulle kunna rycka in såsom lärare på olika håll, och genom att ägna hela inrättningen en *välvillig kritik*. Jag ber att få understryka båda dessa ord. Det måste utövas kritik på allt, som här sker, men denna kritik får icke vara illvillig eller utgå från den förutsättning att det, som här sker, är dåligt, utan den skall vara välvillig; det är under denna förutsättning, som kritiken kan göra bästa nyttan.

Vad som är av en ofantligt vikt, är också, att man får ett antal goda läroböcker med goda anvisningar även för lärarnas egen räkning utöver vad de små läroböckerna kunna komma att innehålla för att underlätta lärarnas arbete att på ett klart och fylligt sätt lägga fram en del spörsmål, som måhända blott nödortfigt omnämnas i läroböckerna.

Jag har naturligtvis icke något annat yrkande än på bifall till utskottets hemställan.

Herr Waldén: Herr talman! Innan jag går in på att något beröra de speciella frågor, som här bragts på tal under debatten, skall jag be att få hemställa om ett par formella ändringar i utskottets kläm av uttryck, som inkommit där av ett rent förbi-seende vid utlåtandets justering. Den första ändringen avser punkt »B. Beträffande högre folkskolor», där det å sid. 89, första stycket, andra raden nedifrån, heter: »— — — som för skola av sådan typ av riksdagen bestämmes» etc. Jag hemställer, att orden »av riks-

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.

(Forts.)

dagen» måtte uteslutas, då det är Kungl. Maj:t och riksdagen, som skola besluta angående dithörande frågor. Vidare avse ändringarna det å sid. 90 i punkten 8 förekommande uttrycket: »— — — som av riksdagen närmare bestämmas». Jag föreslår sådan ändring, att där i stället kommer att stå: »— — — som av Kungl. Maj:t och riksdagen närmare bestämmas». Jag ber även att få hemställa om en liknande ändring uti punkt 9 å samma sida, så att denna punkts sista del kommer att lyda: »— — — som av Kungl. Maj:t och riksdagen närmare bestämmas».

Beträffande den fråga, som särskilt den siste ärade talaren yttrade sig om, nämligen lärarefrågan, är densamma även enligt mitt förmenande av synnerligen stor vikt, ty om dessa fortsättningsskolor skola kunna bli va grundläggande betydelse för det praktiska arbetet och de ungas utbildning i åsyftad riktning, är det alldeles givet, att detta i hög grad beror på de lärarekrafter, som man kan ha till sitt förfogande i dessa skolor. Utskottet har icke heller på något sätt förbisett, att just detta är utav den största vikt, och har ju också strukit under, att man måste söka ordna det så, att man får de allra bästa lärarekrafter utbildade för dessa fortsättningsskolor. Men det är alldeles klart, att i stor utsträckning måste man här lita till folkskolans lärarekår, även om det icke alls är meningen, att denna skall kunna göra anspråk på att uteslutande övertaga fullgörandet av denna undervisning, något, som ju även utskottet påpekat. Särskilt när det gäller landsbygden och de fortsättningsskolor, som där skola komma till stånd, kommer ju undervisningen i arbetskunskap där i allmänhet att gälla jordbrukslära. Nu förhåller det sig lyckligtvis så, att en stor procent av folkskollärarna äro lämpliga att efter genomgången utbildningskurs sköta undervisningen i detta ämne. Det har nämligen visat sig, att icke mindre än 30 å 40 procent av folkskollärarna under sina första ungdomsår ägnat sig åt jordbruksarbete och alltså ha någon praktisk erfarenhet om sådant arbete. Om de så få genomgå en utbildningskurs i denna undervisningsgren, torde de också, åtminstone i väsentlig mån, kunna anses ha kompetens att undervisa på ett rätt förberedande stadium, även när det gäller jordbruksskötsel.

För övrigt ha vi också redan någon erfarenhet på detta område inom det län jag tillhör, nämligen Malmöhus län, i det att man där upprättat sådana kurser för folkskollärarna. Det är hushållningssällskapet, som med understöd av landstinget anordnat dessa kurser, och det finnes i den kungl. propositionen just ett uttalande om det resultat, som dessa kurser lämnat, och det är mycket tillfredsställande. Det har visat sig, att de lärare, som genomgått nämnda kurser, ha under den tiden hunnit inhämta en ganska god fond av kunskaper, som sedan kunnat vara till nytta för undervisningen i folkskolan och särskilt i fortsättningsskolan.

Jag tror således, att det icke skall bli så omöjligt att på den vägen få fram goda lärarekrafter vad landsbygdens fortsättningsskolor beträffar. Det är klart, att det tar tid, men det tar också

sin tid, innan man får dessa yrkesbestämda fortsättningsskolor. Det är ju en övergångstid, av fem à fem och ett halvt år, innan dessa skolor skola vara införda i alla skoldistrikt, och man får hoppas, att man inom denna tid skall lyckas få utbildade lärarekrafter, och att det dessutom på landsbygden skall finnas att tillgå unga, kunniga lantbrukare, som genomgått lantmannaskolor och salunda endast behöva litet pedagogisk utbildning för att kunna sköta denna undervisning. Jag kan därför icke se så mörkt på svarigheterna i detta avseende som den föregående talaren gjorde.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Jag ser mig också nödsakad inlåta mig på den speciella fråga, som beröres i det yrkande, vilket här gjordes av herr Welin. Jag vill då först säga, att då utskottet gick till behandling av detta oändligt viktiga reformförslag, voro naturligtvis alla utskottets medlemmar livligt besjälade av en önskan att här komma till bästa möjliga resultat. Jag kan också säga till min glädje, att man — jag tänker då särskilt på andra avdelningen, som haft den förberedande behandlingen om hand — visat sig hysa ett sådant intresse att söka åstadkomma det bästa resultat av det stora reformförslag, som här föreligger. Det gällde i främsta rummet att komma till så stor enighet som möjligt, och såsom kammaren finner av det föreliggande utskottsbetänkandet, har det också i stort sett lyckats att här komma fram med ett fullständigt enigt förslag — jag undantager då den lilla avvikande mening, som en ärad ledamot av utskottet haft beträffande en rent löneteknisk fråga. Det är också klart, att just frågan om kristendomsundervisningens plats inom fortsättningsskolan skulle bli föremål för särskild debatt inom utskottet och avdelningen, det kunde icke undvikas; men vi ha också lyckats, som herrarna se, att här få till stånd en sammanjämkning och ett uttalande, som jag tror är sådant, att kammaren bör kunna ansluta sig till detsamma. Jag vill icke dölja för kammaren, att jag haft en annan och radikalare ståndpunkt i denna fråga än den som ligger i utskottets uttalande. Jag har nämligen ansett, att man icke nödvändigt behövde särskilt stryka under denna undervisnings upptagande i fortsättningsskolan; men jag har i enighetens intresse gått med på det uttalande, som här göres av statsutskottet, för att, såsom jag redan nämnt, vi skulle kunna få ett fullständigt enigt utlåtande till stånd här och för att vi för en gångs skull, icke blott inom utskottet utan även inom riksdagen, skulle kunna i en stor reformfråga vara fullständigt eniga och icke behöva splittras efter några partilinjor eller olika religiösa åskådningar. Jag kan därför icke annat än beklaga, att herr Welin kommit fram med ett ändringsyrkande på denna punkt.

Nu är det dock så, att departementssakkunniga, vilka fingo i uppdrag att överarbeta alla dessa kommittéutredningar, som ursprungligen förelägo och på vilka propositionen till stor del är byggd, ha kommit till den ståndpunkt i fråga om religionsundervisningen i dessa skolor, som utskottet anslutit sig till och som återfinnes i den kungl. propositionen på sid. 180. De säga där:

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.

(Forts.)

»Det synes de sakkunniga därför, som om tillgodoseendet av lärjungarnas behov av etisk och religiös fostran lämpligare och med full tillit skulle kunna överlämnas åt den kyrkliga verksamheten, så mycket mer som det stora flertalet av fortsättningsskolans lärjungar deltaga i konfirmationsundervisningen». Nu är det också att märka, att departementssakkunniga, liksom för övrigt alla kommitterade, ansett, att man bör koncentrera undervisningen i fortsättningsskolan kring ett fåtal ämnen, nämligen tre stora grupper: arbetskunskap, medborgarkunskap och modersmålet. Om man toge ett fjärde ämne, skulle detta endast leda till splittring. Departementssakkunniga anse dock, att man bör i fortsättningsskolan tillgodose det religiöst-etiska momentet vid undervisningen. De säga nämligen: »Med beaktande av de av folkskolöverstyrelsen givna anvisningarna beträffande lämpligt läroinnehåll för den undervisning, varom här är fråga, vilja de sakkunniga för sin del förorda, att uti den läsning, som enligt kursplanen bör förbindas med undervisningen i modersmålet eller medborgarkunskap, måtte ingå bilder ur den kristna kyrkans historia jämte skildringar av märkligare religiösa personligheter från olika tider, ägnade att i sedligt-religiöst avseende inverka uppfostrande på de unga».

Detta är departementssakkunnigas ståndpunkt. På denna ställer sig, som sagt också utskottet i det uttalande, som utskottet här gjort i den av herr Welin citerade punkten i motiveringen på sid. 18. Där är det tydiligen uttalat, att det religiöst-sedliga momentet skall tillgodoses i fortsättningsskolans program, men att det bör lämnas en viss frihet för de olika skolstyrelserna att i reglementena ordna med denna sak såsom de finna lämpligast på de olika platserna. Med detta uttalande tycker jag, att alla kunde vara tillfredsställda, även de, som önska, att man bör tillgodose kristendomsundervisningen inom dessa skolor, och jag vill därför också hoppas, att denna kammare skall vara med om att godkänna den motivering, som utskottet i denna punkt föreslagit. Jag har, som sagt, själv böjt mig och gått med på densamma därför att jag velat ha enighet. Det vore som sagt i hög grad önskvärt, om vi inom riksdagen skulle kunna antaga detta stora, för folkundervisningens framtida utveckling så oändligt viktiga förslag i enighetens tecken, såsom också utskottet har gjort, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag med de av mig föreslagna rent formella ändringarna.

Herr Lithander: Herr talman! Det lider icke något tvivel om, att den fråga, som vi nu ha att behandla, är till sina verkningar en av de viktigaste frågor, som föreligga vid denna riksdag. Om riksdagens beslut nu skulle komma att bli i överensstämmelse med utskottets här gjorda hemställan, skulle detta även hälsas med glädje av alla partier. Det skulle innebära ett förverkligande av den tanke, som redan på 1880-talet framfördes av framlidne greve Hamilton genom motion inom Skaraborgs läns hushållningssällskap. Han tog där sikte på, att man borde taga

hand om ungdomen vid den ålder, då den eljest lämnas vind för våg, och han tog särskilt sikte på den saken, att man skulle försöka att på olika orter ordna det så, att det fanns möjligheter för befolkningen till förkovran i de kunskaper, som man behöfde just för att nöjaktigt och framgångsrikt utnyttja den ortens förvärvskällor. Nu har jag erfarit, att inom ämnesgruppen arbetskunskap är avsikten att även ta in de ämnen, som beröra ortens behov; och jag har velat begagna detta tillfälle att stryka under betydelsen av, att det verkligen lägges stor vikt just vid den saken, ty det finnes så rika möjligheter inom olika delar av vårt land, att man bör alldeles särskilt ha blicken fäst på att söka möjliggöra att just i det avseendet, som det här gäller, möjliggöra förkovran i kunskaper, vilket hittills endast stått ett relativt fåtal till buds.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Det är intet tvivel om, att icke det nu föreliggande förslaget kommer att i avsevärd grad medverka till, att ett ökat antal utav dugliga medborgare ständigt skall växa fram inom vårt land. Här skulle man ju taga hand om ungdomen under ett särskilt viktigt utvecklingsskede av dess liv, där frånvaron av detta omhändertagande lätt kan medföra, att de ledas in på vägar, som icke vore önskvärda och för dem lyckliga.

De nu föreslagna åtgärderna komma utan ringaste tvivel att avsevärt medverka till att skänka arbetsglädje och aktning för arbetet i högre grad, än som kanske alltid varit fallet inom vårt land, och det kommer att öka för mången förvärvsmöjligheterna, möjligheten att kunna reda sig själv, att kunna överallt, varhelst man än kommer, ha utkomstmöjligheter; och jag kan icke neka till, att studiet av denna proposition och denna fråga har bragt i minnet historien om landshövdingen, som mötte en pojke på vägen och frågade pojken: »Vad är du för någonting?» »Jo, jag är skomakare», svarade pojken. »Jaså, men vet du, vad jag är för någonting?» frågade landshövdingen. Nej, det visste icke pojken. »Jo, jag är landshövdingen över hela detta län.» »Jaså, sade pojken, »men jag är skomakare över hela världen!» Och det hade han rätt i. Det är nämligen så, att den som är yrkesskicklig behöver icke vara brödlös, vart han eller hon än kommer. Det ligger rätt mycken sanning i dessa ord, att då finnas förvärvsmöjligheter över hela världen. Om den sak, varom här är fråga, bedrives rätt, är det icke tvivel om, att det kommer att i mycket hög grad skänka stora grupper av vårt folk just denna möjlighet att, varhelst de komma, kunna reda sig.

Jag skall be att i fråga om en detalj här få fästa uppmärksamheten på en sak. Man har begärt ett anslag på 194,000 kronor till fackskolor och tekniska yrkesskolor. Nu är ju meningen, att man skulle försöka bibringa den tekniska färdigheten. Men det är ju icke möjligt att hela landet över kunna få de maskinella anordningar eller över huvud de lokaler och annat, som erfordras, för att det hela skall bli till fyllest, utan man är hänvisad att på vissa orter i vårt land göra större anordningar och

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.
(Porta.)

på andra mindre. Jag vill här peka på, hur man ordnat i vårt grannland. Jag hade nämligen tillfälle att se den saken vid en nordisk hantverkskonferens i Danmark förra året. Nere i Köpenhamn har man en institution, som vid fullföljandet av dessa planer är i synnerligen hög grad värd beaktande, nämligen Teknologiskt institut. Där har man sedan en kort följd av år under en synnerligen insiktsfull ledning och under medverkan av alla politiska partier fått fram en yrkesskola, som jag vill säga står på toppen av vad nutiden har att bjuda. Jag anser alltså, att ett intimt samarbete härvidlag vore önskvärt och att man söker att tillgodogöra sig de rön, som man där i vårt grannland har kommit till. Det fanns många detaljer, som där voro synnerligen intressanta, men det var en sak, som jag särskilt fäste mig vid. Man hade i det nämnda institutets stora byggnad, under gårdens cementerade plan, ordnat för en utställning av alla lantbruksmaskiner, som brukas i Danmark, och där stod till buds för varje jordbrukare, som kom in till Köpenhamn — Köpenhamn är, som bekant, mera centrum för hela landet, än vad någon stad är för oss, och de flesta lantmän komma alltid dit någon gång — att få undervisning om dessa lantbruksmaskiners maskinella skötsel, så att icke, på grund av bristande kunskaper i denna punkt, deras dyrbara och viktiga jordbruksmaskiner skulle komma att mindre tillfredsställande fungera. Det är mycket i den vägen, som man där har ordnat med och som är värt att efterföljas.

Det är en annan sak, som jag också skall be att få peka på. Det är önskvärdheten av att det liksom i Danmark i mycket koncentrerad form utgives små praktiska handböcker för varje yrke, i vilka tillfälle att inhämta elementära kunskaper i hithörande ämnen beredes vem som helst till billigt pris och i behändigt format. Även den saken skulle jag vilja framhålla såsom något särskilt beaktansvärt och efterföljansvärt.

Jag har förvissat mig om, att bl. a. Sveriges hantverksorganisation i det stora hela är synnerligen belåten med det förslag, som nu föreligger, och det är ju mycket viktigt att veta, att även de praktiska yrkenas män ha provat och funnit saken vara god.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till föreliggande statsutskottsutlåtande med den ändring i motiveringen, som under debatten föreslagits av herr Welin.

Herr Bengtsson: Herr talman! I anledning av herr Welins yrkande har jag begärt ordet.

Såsom herr Waldén för kammaren meddelat, har det ifrågakvarande ämnet varit föremål både för avdelningens och även utskottets ganska grundliga behandling. Frågan har gällt, huruvida kristendomsundervisningen skulle tagas upp på skolans schema eller icke. Enligt min mening är utskottets uttalande här av samma betydelse som det av herr Welin gjorda yrkandet, om än herr Welins yrkande kanske mera skärper detta krav. Jag vill betona, att då det gäller kristendomsundervisningen i fortsättningsskolan, det icke är meningen att

taga detta ämne i form av katekesläsning eller hemläxor, utan man bör införa detta betydelsefulla ämne, som gäller ungdomens fostran och karaktärsbildning, i ämnet medborgarkunskap och där vid talet om kyrkan och hemmet försöka inrikta de ungas intressen och tankar åt det kristliga hållet.

*Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.
(Forts.)*

Beträffande riksdagens beslut i dag är det av mycket stor betydelse huru det kommer att mottagas i landet, ej minst om det är framsprunget av en någorlunda enig riksdag, ty om meningarna äro alltför mycket splittrade här, så kommer förslaget att mottagas med större misstro än eljest. Jag hade därför önskat, att herr Welin icke framställt sitt yrkande, ty det kan, som jag hört, komma motyrkanden, att ämnet skall strykas helt och hållet, vilket jag betraktar som en olycka för hela förslaget, ty de allra flesta svenska medborgare ha ännu intresse för att detta viktiga ämne finnes vid våra skolor.

Vidare, då det gäller detta stora och för vårt folk betydelsefulla förslag; vill jag ytterligare betona, att den grund, som är lagd av de många utredningskommittéerna, är stark och väl lagd. Av stor betydelse är den såväl i propositionen som i utskottsutlatandet framhållna rörelsefriheten för landsbygdens kommuner att ordna sig efter de förhållanden, som bäst passa dem. Vill man ha kursen i ett sammanhang på någon ort, där detta bäst lämpar sig, så kan man det, och vill man hava den i form av aftonskola, där detta lämpar sig, så kan man det. Detta är en stor styrka i förslaget. När det gäller lokalfrågan, vill jag framhålla, att det här icke är fråga om att anskaffa nya lokaler, utan man kan i stort sett reda sig med de lokaler, som man har för folkskolorna, särskilt om undervisningen sker så, som jag nyss skisserade.

Avlöningen för lärarna i fortsättningsskolan är helt och hållet lagd på staten, och detta underlättar för landsbygden att kunna gå med på förslaget.

Det finns dock en svaghet i denna stora, genomgripande reform, och det är, att det icke är all svensk ungdom, som blir berättigad att tillgodogöra sig den bildning, som fortsättningsskolan är avsedd att giva. Det finnes en mycket stor procent av barn, som ännu undervisas i sådana skolor, att de icke äro berättigade att inträda i fortsättningsskolan. För dem skall anordnas ett annat slags skola, som i förslaget går under namn av ersättnings-skola. Men man får väl hoppas på framtidens lagstiftningsarbete, att detta skall gå i den riktningen, att all svensk ungdom får en sådan bildning i folkskolan, att den blir berättigad att inträda i fortsättningsskolan. Det att folkskolan står lågt i så stor utsträckning beror mycket på den fattigdom, som på många håll är rådande bland landsbygdens kommuner, men kanske också i många fall på liknöjdhet.

Nu skall jag icke gå in på några detaljer i förslaget, utan endast beröra en enda punkt, som icke framhållits, och det är den stora betydelse, som ämnet huslig ekonomi har både i fortsättningsskolan och även i lärlings- och yrkesskolorna. Det blir

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.
(Forts.)

hädanefter möjligt för varje svensk flicka, hon må ha utgått från vilket hem som helst, att få utbildning i huslig ekonomi åtminstone teoretiskt. Den som något studerat de sociala förhållandena och deltagit i sådant arbete vet huru stor brist det råder härutinnan. Det finns många tusen, ja, kanske flera tiotusentals unga flickor, som kastas direkt från skolan och konfirmationen in i fabriker, där de vid maskinerna ha att uträtta sitt arbete och få leva på torrskaffning, emedan de äro okunniga både om inköp av maten och dess beredning, och som, då de sedan komma till den ålder, då de inträda i äktenskap, icke kunna koka en rätt i det nya hemmet, ja, kanske knappast lyfta en gryta av spiseln. Man förstår då, av huru stor betydelse det skall vara, om varje flicka får genomgå en kurs i detta ämne. Särskilt när det gäller trevningen i hemmet, blir detta till ovärderlig nytta för det svenska familjelivet. Jag har särskilt velat betona denna del i förslaget.

När det sedan gäller den omläggning, som statsutskottet gjort beträffande ledningen, så har detta icke, som man framhållit i några huvudstadstidningar, skett därför, att man på denna sak endast anlagt sparsamhetssynpunkter. Nej, det har skett av än viktigare skäl. Det har skett för att en enhetlig ledning skall komma till stånd under en person, som kan överblicka det hela. Ty om man går den andra vägen, den, som är föreslagen i Kungl. Maj:ts proposition, så skulle både beträffande inspektion och andra befattningar denna verksamhet komma att stå under två ledningar. Resultatet, då det icke finnes enhetlighet i ledningen, bliver alltid sämre. Tveksamhet har rätt när det gällt folkskolöverstyrelsens utvidgning under det nya namnet skolöverstyrelse därför, att det från läroverkshåll kunde framställas samma krav i avseende på ämbetsverk som skolstyrelsen nu får. Men om det skall bli någon ändring i detta avseende, så vill jag redan nu uttala det önskemålet, att ändringen måtte gå i den riktningen, att även läroverken komma under samma enhetliga ledning, så att i en framtid hela vårt undervisningsväsende kommer att stå under en huvudledning. Först då kan man säga, att frågan är lyckligt förd i hamn.

Jag må till sist säga, att det varit en glädje att ha fått deltaga i II avdelningens arbeten inom statsutskottet i detta stora reformförslag, och jag vill uttala den önskan och förhoppning, att andra kammaren liksom också första icke måtte avvika från vad utskottet föreslagit utan antaga det utlåtande, som föreligger, vilket är nog prövat, så att beslutet blir någorlunda enhälligt.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag oförändrat.

Herr Björck: Herr talman! Jag har särskilt velat vända mig mot herr Welins försök att smussla in i detta utskottsbetänkande något annat, än där från början stått. Det har redan antytts, att den ståndpunkt, som av utskottet formulerats på sid. 18 i fråga om kristendomsämnet, är resultatet av en mycket ingående

överblickning, vid vilken givetvis från början helt skilda synpunkter gjort sig gällande. Inom den avdelning, som haft hand om denna fråga, finnas bland annat en av rikets biskopar och för övrigt representanter för det socialdemokratiska partiet. När det trots detta varit möjligt att formulera ett gemensamt yttrande, som kammaren finner i tredje stycket på sidan 18, så synes mig den omständigheten, att biskop Bergqvist kunnat ansluta sig till ståndpunkten, vara en borgen för, att förslaget icke är så hedniskt-revolutionärt, att de som närmast och alldeles speciellt intressera sig för religiösa ting skulle på något sätt känna sig oroad. Under sådana omständigheter förefaller det mig, som om kammaren icke hade någon anledning att avvika från utskottet och gjorde klokt uti att avslå det förslag till uttalande, som framställdes av herr Welin.

I den andra frågan, som här varit föremål för anmärkningar från den ärade avdelningsrepresentanten herr Bengtsson i Norup, skall jag be att få instämma i vad han därvid yttrat rörande den lämpliga vägen för vinnande av enhetlig ledning av vårt undervisningsväsen. Så snart frågan om dessa skolors centrala ledning började diskuteras, var man på de allra flesta håll ense, att det icke var bra att, som Kungl. Maj:t föreslagit, tillskapa en tredje centralstyrelse för undervisningsväsendet. De skäl, som av departementschefen förebragts för att hänföra dessa skolor till eklestistikdepartementet, voro så pass starka, att de nästan ord för ord kunde användas, när det gällde att motivera lämpligheten av yrkesskolärendenas sammanförande med folkundervisningsärendena i en gemensam central myndighet. Men enligt min uppfattning hade man på denna punkt kunnat och bort gå ännu längre, och herr Bengtsson i Norup har redan antytt, att han därvidlag är av samma uppfattning. Vi ha nu visserligen undvikit den treenighet i ledningen av vårt undervisningsväsen, som, om den kommit till stånd, haft tyngdpunkten förlagd icke på enheten utan på tredelningen. Men vi ha fortfarande kvar en dualism. Och det är ganska visst, att denna dualism i framtiden ingalunda kommer att lända den högre undervisningen i riket till någon särskild bättnad. Det är också ganska säkert, att även folkundervisningen skulle vinna på att en verklig enhetlighet snarast möjligt komme till stånd i ledningen utav hela undervisningsväsendet. Nu har man ju funnit en väg här med gemensam chef och två avdelningschefer, en väg, som tyckes tillfredsställa alla rimliga anspråk ifrån de olika intressenas målsmän, och jag skulle vid detta tillfälle vilja särskilt understryka vikten utav att det toges i noggrant övervägande, huruvida det inte skulle vara möjligt att redan nästa år få fram ett förslag från Kungl. Maj:t, som möjliggör ett upprättande i skolstyrelsen av en tredje avdelning, med sin avdelningschef, en avdelning, som då skulle träda i stället för den nuvarande läroverksöverstyrelsen. Jag har anledning tro, att även motståndarna till sammanslagningstanken 1913 nu skola kunna finnas benägna att låta motståndet falla och gå med på en anordning, fullt motsva-

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.
(Forts.)

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.
(Forts.)

rande den, som visat sig så lyckligt funnen och därför vunnit sådan enhällig anslutning i det fall, som här föreligger.

Med dessa ord, herr talman, skall jag be att få yrka bifall till utskottets förslag och avslag på det av herr Welin gjorda ändringsyrkandet.

Herr *Tengdahl* instämde häruti.

Herr Carlström: Herr talman! Här föreligger ju ett enhälligt utskottsutlåtande, och det har ju för övrigt från de flesta håll vittnats om hur nödvändig denna reform är. Under sådana förhållanden skulle man ju egentligen icke behöva yttra sig något vidare om den, men på grund av den stora vikt och betydelse, som frågan enligt mitt förmenande har, vill jag dock göra några erinringar i några särskilda punkter.

Det är tydligt, att alla vänner av en bättre folkupplysning hälsa detta förslag med tillfredsställelse, och jag får säga, att jag för min del verkligen länge har väntat på att detta förslag skulle komma fram och är glad över att det nu kommit, ty det är väl ändå så, att Sveriges ungdom och det uppväxande släktet behöver mera undervisning från skolornas sida än som hittills kommit dem till del. Jag ser nu denna sak mest ur landsbygdens synpunkt, eftersom jag själv är lantbrukare, och finner då, att denna fortsättningsskola egentligen icke kan för landsbygdens vidkommande bli annat än en allmän fortsättningsskola utan yrkesutbildning. Det förhåller sig följaktligen så, att någon undervisning för landsbygdens ungdom i någon direkt arbetskunskap på jordbrukets område icke gärna kan förekomma. Men jag skulle vilja framhålla en sak, som man ändock icke borde uraktlåta, när det gäller denna fortsättningsskolas undervisning, och det är att i den yrkesbetoning som ändå bör förekomma just trycka på jordbruksarbetets ära så att säga och försöka att hos ungdomen inplanta förståelse för och kärlek till jordbruksarbetet, ty vi veta ju, att här i landet har under de senaste årtiondena klagats, och ej utan skäl, över att landsbygdens befolkning drages in till städerna och andra samhällen. Om man försöker göra klart för sig orsaken härtill, tror jag man finner, att det icke är så mycket de ekonomiska resurser, som städerna och andra samhällen bjuda framför landsbygden, utan det är nog fastmera så, att man tror, att det arbete, som finnes i städerna och andra samhällen, är liksom litet finare, trevligare och bättre än jordbruksarbetet, och därför vill man försöka komma ifrån det i många fall tunga och besvärliga jordbruksarbetet. Det behövs, att landsbygdens ungdom får lära sig bättre förstå lantbrukets ära och uppskatta dess värde och inse nyttan och nödvändigheten av att hålla sig kvar vid detsamma.

Vad nu särskilt angår frågan om kristendomsundervisningens införande i fortsättningsskolan såsom ett särskilt undervisningsämne, varom ju här framkommit förslag, anser jag, att detta kanhända icke är nödvändigt, ty, som vi se, har ju utskottet i sitt utlåtande

tryckt på att kristendomsundervisningen icke skulle uteslutas från undervisningen i fortsättningsskolan. Det står också här på sid. 15, att undervisningen i en del ämnen i fortsättningsskolan framför allt skall ha en uppfostrande och karaktärsbildande betydelse, och det säges, att härtill skulle vara ägnad framför allt undervisningen i medborgarkunskap och arbetskunskap samt undervisningen i modersmålet. Jag vill då framhålla, att det religiöstsedliga moment, som skulle tillgodoses genom kristendomsundervisningen, bör kunna på något sätt ingå just i karaktärsbildande syfte i de läroböcker och den litteratur, som väl ändå måste användas i dessa fortsättningsskolor. Jag tror sålunda, att det skulle vara lyckligt, om vi här i kammaren kunde även i detta avseende ena oss om utskottets förslag.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Den utan all gensägelse viktigaste och mest svårlösta frågan vid denna reform är lärarfrågan. Flera talare ha också här framhållit svårigheten i detta avseende. Med all aktning för vår folkskollärarkår i övrigt, vågar jag dock påstå, att det kanhända icke blir så mycket bevänt i en hel del fortsättningsskolor med undervisningen, om de nuvarande folkskollärarna, åtminstone gäller det en del av dem, skola bibringa denna undervisning. Det är visserligen så, att många utav dem kommit från landsbygden och kanske kommit från bondehem och således ur denna synpunkt givetvis ha förutsättningar för att undervisa i fortsättningsskolorna på landsbygden, men säkerligen blir det många, som icke kunna på tillfredsställande sätt undervisa i de ämnen, som det här är fråga om.

Jag har funderat över om det icke skulle vara möjligt att härvidlag utbilda en särskild lärarkår för dessa fortsättningsskolor. Man invänder naturligtvis, att det skulle stöta på alltför stora svårigheter i ekonomiskt avseende, men jag tänker mig, att det icke skulle vara omöjligt, att det bildades särskilda fortsättnings-skoleområden, där ambuleringe lärare skulle kunna tjänstgöra, exempelvis en dag i veckan på varje plats. Man kunde då tänka sig, att samma lärare skulle kunna undervisa i i fem, sex fortsättningsskolor inom dylikt område. Man kanske invänder, att detta inte skulle gå för sig, då det bleve alltför ansträngande för lärarna att fara omkring och undervisa i flera skolor, men jag tror, att vill man komma därhän att verkligen utvinna vad man önskar vinna av fortsättningsskolan på landsbygden, blir det slutligen att gå den vägen att söka få särskilda lärare för denna undervisning och därvid försöka få de bästa krafter, som stå att uppbringa, ty det är ofantligt viktigt just detta, att landsbygdens ungdom får en undervisning, som kommer den att älska lantbruket och lantlivet och förstå att så att säga återfinna sig själva, och det är dit vi böra försöka komma med denna fortsättnings-skola enligt min åsikt.

Med dessa erinringar ber jag att med instämmande i allt väsentligt få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.*

(Forts.)

Herr Moberger: Herr talman! Beträffande det av herr Welin framställda yrkandet om ökat utrymme åt kristendomsundervisningen i fortsättningsskolan tror jag för min del, att det är bäst att nöja sig med det förslag som framställts i statsutskottets utlåtande. Jag kan för övrigt inte se, att det är så stor saklig skillnad mellan herr Welins och utskottets förslag. Herr Welin föreslår, att kristendomskunskapen icke skall uteslutas från fortsättningsskolans program, och han vill, såvitt jag förstår, att det skall kunna på dess schema uppföras särskilda kristendomstimmar, vilket däremot utskottet icke vill. Utskottet vill låta denna undervisning ingå i andra ämnen. Det är naturligtvis ingenting, som hindrar, att med utskottets anordning vissa timmar av undervisningen i dessa ämnen anslås särskilt härtill, även om det inte står på den läsordning, som är anslagen i lärorummen. Jag kan därför inte inse, att denna fråga har så stor saklig betydelse, och det synes mig därför icke vara riktigt klokt av den, som i likhet med mig för övrigt uppskattar kristendomsämnets uppfostrande betydelse, att försöka urgera något längre gående steg, än som föreslås i utskottsbetänkandet, till vilket jag därför ber att få ansluta mig.

Jag begärde ordet närmast för att framföra ett par önskemål beträffande här föreliggande utskottsutlåtande. Det har redan förut riktigt nog framhållits, att steget mellan riksdagens beslut i detta fall och reformens förverkligande i levande livet är ofantligt stort. Särskilt måtte alla, som ha erfarenhet på detta område, säga sig, att lärarfrågan kommer att väcka stora bekymmer, ehuru väl jag icke kan neka till att jag tror, att herr Hildebrand dock gjort denna fråga litet mer bekymmersam, än den verkligen är. Det är tydligt, att med de utbildningskurser, som ställas i utsikt, skola vi ganska snart få en rätt talrik kår av folkskollärare — och även lärarinnor i vissa fall — som äro skickade att fylla platsen som lärare i fortsättningsskolorna. Jag vill bara uttrycka den förhoppningen, att till ett följande år herr ecklesiastikministern föreslår flera utbildningskurser, än som föreslagits detta år. Jag tänker mig beträffande lantbruksfortsättningsskolan, att det behöves så många sådana fortbildningskurser, att det blir åtminstone en i varje län.

Beträffande förverkligandet av detta skolprogram är det ju tydligt, att folkskolinspektörerna komma att få en mycket väsentlig del i arbetet härför. Det blir ju närmast folkskolöverstyrelsen, som nu har att utarbeta normalreglemente och normalplan för fortsättningsskolan, men sedan blir det folkskolinspektörernas uppgift att försöka föra den ut i levande livet. Men nu är det så, som också påpekats i propositionen, att folkskolinspektörerna, tack vare att deras distrikt från början blivit alldeles för stort tilltagna, äro så överhopade med arbete, såväl inspektionsverksamhet som rent expeditiönsarbete, att det är fara värt, att, om de nu skola ägna sig åt fortsättningsskolan på sätt som häri framgår, deras egentliga arbete på folkskolans område kommer att lida stort avbräck.

Nu har herr ecklesiastikministern ställt i utsikt, och det under-

strykes av statsutskottet, att distrikten komma att uppdelas och att det sålunda kommer att bli ett större antal inspektörer. Den tidpunkt, då inspektörerna först komma att få taga itu med arbetet för fortsättningsskolan, blir väl egentligen år 1920, och jag vill därför rikta en vördsam hemställan till herr ecklesiastikministern att så snart som möjligt taga upp denna fråga och framlägga förslag till riksdagen om en delning utav inspektörernas distrikt, i den mån det befinner sig behöfligt, ty annars tror jag för min del, att det blir ytterst svårt, om inte rent av omöjligt, att vid arbetet för dessa fortsättningsskolor i skoldistrikten få den medverkan, som är nödvändig från folkskolinspektörernas sida. Det synes mig därför, som om det vore synnerligen önskvärt, att ett förslag i denna riktning redan nästa riksdag framkommer.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Beträffande frågan om det husliga arbetet skall jag be att få uttala ett visst tvivelsmål, huruvida regeringspropositionens och statsutskottets förslag därvidlag äro riktigt lämpliga. Betydelsen av detta ämne, huslig ekonomi, behöver jag här icke understryka. Ty alla äro vi väl ense därom. Statsutskottet nämmer såsom ett önskemål, att varje svensk flicka skall, innan hon går ut i det praktiska livet, hava åtnjutit undervisning i husligt arbete, och en föregående ärad ledamot av kammaren har sagt, att nu är möjlighet beredd för varje svensk flicka att få sådan utbildning. Ja, visserligen så rent teoretiskt sett, men i praktiken ställer det sig nog annorlunda. Till fortsättningsskolans undervisning i huslig ekonomi skola ju kommunerna icke få annat eller högre statsbidrag än till övriga fortsättningsskolor, nämligen bidrag till minimilöner åt lärarna. Jag tror emellertid, att det för fattiga och små landsförsamlingar kommer att bli hart när omöjligt att gå i land med detta, utan att man tillgriper tvång. Men vill man, att fortsättningsskolan i likhet med folkskolan skall vara älskad av allmogen, då går det icke med tvång, utan då måste man gå på den frivilliga överenskommelsens väg. Men då är det också nästan omöjligt att ute på landsbygden göra denna undervisning i husligt arbete så effektiv, som önskligt vore. Ty vi skola betänka, att det är förbundet med stora kostnader att anordna sådan undervisning. Tager man en lärarinna från främmande ort, så skall hon ha husrum och vedbrand, och själva denna undervisning drager också mera vedbrand än annan skolverksamhet. Vidare måste man ofta hyra särskilda lokaler för detta ändamål, under det att man för övriga fortsättningsskolor kan använda folkskolans lokaler. Slutligen åtgår det mycken materiel, särskilt för den mat, som av eleverna skall lagas och förtäras. Då man vidare icke kan upptaga någon avgift av eleverna för denna undervisning, som ju är obligatorisk, så föreställer jag mig, att denna kurs i husligt arbete måste bli mycket dyrbar för församlingarna, och jag tror också, att det kommer att bli svårt för de sma och skattetyngda kommunerna att verkligen gå i land med detta. Det synes mig därför önskvärt, att ett statsbidrag kunde utgå för dessa utgifter, men jag vill naturligtvis icke göra något yrkande om detta, utan har endast velat trycka

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.
(Forts.)

på saken; kanske kommer frågan framdeles upp i annat sammanhang.

Det är några få ändringar, som statsutskottet gjort i Kungl. Maj:ts förslag, och i allmänhet innebära dessa ändringar förbättringar. Det är dock särskilt i ett fall, där jag ställer mig mycket tveksam, huruvida den gjorda förändringen verkligen också är en förbättring, och det är i fråga om fastställande av åldern, då barnen skola få avgå från skolan. Regeringen har föreslagit, att avgången skall ske efter avslutandet av det läsår, under vilket barnen fylla 13 år; inga barn skulle alltså få sluta folkskolan förrän efter fulla 13 års ålder, och somliga skulle t. o. m. bli närmare 14 år, innan de slutade. Man hade då i varje fall garanti för att ingen lämnade skolan före 13 år. Nu föreslår utskottet, att barnen icke skulle få lämna skolan före det *kalenderår*, under vilket barnet fyller 13 år. Då barnens avgång i allmänhet sker i juni, har således i medeltal hälften av barnen icke fyllt 13 år vid avgången från skolan, och många av dem äro bara 12¹/₂ år. Det synes mig vara en något väl tidig ålder att sluta skolan, men som saken nu ligger, är det naturligtvis ingenting att göra häråt. Jag har dock velat påpeka det mindre tillfredsställande i detta.

För övrigt har jag, herr talman, icke annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Herr Wiklund i Brattfors: Herr talman, mina herrar! Sedan man tagit del av det föreliggande ärendet, torde man icke kunnat undgå att finna, att förslaget innebär en stor och genomgripande reform på undervisningsväsendets område, liksom man också funnit, att själva syftet med reformen är gott, då det ju avser att bibringa barnen och ungdomen en vidsträcktare och bättre undervisning, än hittills varit möjligt att erhålla i folkskolan. Detta hindrar dock icke, att man även måste känna en viss tvekan, ja rent av betänksamhet, när det gäller den praktiska tillämpningen av vissa detaljer i det föreliggande förslaget. Jag vill nu endast beröra en enda bland dessa detaljer.

Förslaget innebär, som ju var och en kan finna, att såsom överbyggnad på folkskolan skall inrättas fortsättningsskolan och såsom överbyggnad på den mindre folkskolan ersättningsskolan. Vid dessa båda skolor skall införas skolplikt, liksom det även under vissa förutsättningar är stadgat tvång för kommunerna att inrätta dessa skolor. Nu är det ju välbekant, att i vissa delar av landet finnas ganska stora skoldistrikt. Detta är i synnerhet förhållandet i Norrland, men jag förmodar, att det även inom andra landsändar finnes något liknande förhållanden. I vissa skoldistrikt äro inrättade ända upp till ett 50-tal skolor, av vilka många äro fasta, men man har även nödgats tillgripa den mindre tilltalande formen, nämligen den mindre folkskolan. I många av dessa skolor är barnantalet synnerligen ringa. Det finnes folkskolor, där det uppgår till högst ett trettiotal barn, och i vissa mindre skolor är barnantalet ännu mindre. Det är då naturligt, att det

antal barn, som årligen utexamineras från dessa skolor, blir relativt ringa, måhända endast 4, 5 barn för varje år. Även om det nu skulle ordnas så, att fortsättnings- eller ersättningsskolor inrättades endast vart annat år, varigenom man skulle kunna undervisa två årsklasser på samma gång, blir ju antalet barn dock så ringa, att man icke kan tänka sig, att en fortsättnings- eller ersättningsskola skulle kunna inrättas vid varje redan befintlig folkskola eller mindre folkskola.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Förslaget innebär ju också, att i varje skoldistrikt skall, där förhållandena det så påkalla, inrättas en eller flera fortsättningsskolor. Följden blir då, att det inrättas en eller annan sådan skola på någon av de mera centrala platserna i dessa stora skoldistrikt och detta återigen medför, att föräldrarna måste lämna ifrån sig sina barn för att hos främmande personer inackordera dem under den tid, då de skola bevista fortsättnings- eller ersättningsskolan. Men icke nog med det, ungefär samtidigt, kanske samma år, pågår nattvardsskolan, och även för den undervisningen måste föräldrarna lämna ifrån sig sina barn och på samma sätt inackordera dem på den ort, där undervisningen bedrives, i regeln i närheten av församlingens kyrka. Att detta skall vara ganska betungande för föräldrarna och medföra kostnader för dessa, är helt naturligt och kan icke vara ägnat att göra skolan så populär som den kanske annars är förtjänt av att bli.

Nu medger jag villigt, att det icke torde vara möjligt utfinna något sätt att undanröja dessa svårigheter. Frågan har varit uppe på avdelningen i statsutskottet, som behandlat ärendet, och man har icke funnit annan utväg där, än att i motiveringen understryka vad såväl folkskolöverstyrelsen som departementschefen framhållit, nämligen att man måste framgå med största varsamhet, när det gäller att praktiskt tillämpa dessa bestämmelser. Utskottet säger nämligen:

»Det står emellertid på samma gång klart för utskottet, att särskilt till en början, svårigheter kunna komma att möta, då det blir fråga om att i verkligheten genomföra skolplikten. Detta gäller såväl skoldistriktens som ungdomens skyldigheter. Det blir därför efter utskottets mening alldeles nödvändigt att vid tillämpningen av bestämmelserna om skolplikten framgå med nödig varsamhet och hänsyn.

Framförallt böra därvid uppmärksammas de betydande olikheter i fråga om förutsättningarna för fortsättningsskolors anordnande, som förefinnas inom landet. Utskottet anser sig förden skull hava all anledning att instämma i folkskolöverstyrelsens uttalande, att den utsträckta skolplikten måtte, på samma gång den befästes genom lagbestämmelser, ägnade att göra den alltmera undantagslös, införas med största möjliga hänsyn till de svårigheter för kommunerna och de enskilda, med vilka den i många fall måste bliva förenad. Det är med tillfredsställelse, som utskottet kunnat konstatera, att också departementschefen uttalat sitt livliga instämmande i de gjorda yrkandena, att man på förevarande

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.
(Forts.)

område bör gå fram med nödig försiktighet och varsamhet samt i främsta rummet söka främja sakens framgång genom verksamt upplysningsarbete och genom en ändamålsenligt ordnad tillsyn. Särskilt vill utskottet uttala sin förväntan, att reformens genomförande skall komma att ske i enlighet med det av departementschefen gjorda uttalandet, att den tillämnade reformen icke kan tänkas förverkligad i ett enda slag utan först så småningom och att alla de medgivanden i fråga om de nya bestämmelsernas efterlevnad, som verkligen visa sig vara av behovet påkallade, också komma att lämnas.»

Det är i förhoppning att detta, som utskottet i sitt förslag, vilket jag hoppas blir av riksdagen bifallet, särskilt har understrukit, måtte noggrant beaktas, när det gäller att genomföra denna stora reform, som jag för min del, herr talman, nu icke skall göra annat yrkande än om bifall till statsutskottets förslag.

Herr Berggren: Herr talman! Jag är förvissad om, att det förslag, som av regeringen framlagts och nu av utskottet blivit tillstyrkt, skall, om det blir genomfört, mäktigt bidra till att lyfta vårt folk både i intellektuellt och ekonomiskt avseende. Vi ha således all anledning att glädjas över det framlagda förslaget. Förslaget är ju mycket vittomfattande och kan därför på mången verka avskräckande, men enligt min mening är det en stor förtjänst, att man upptagit frågan i hela dess vidd på en gång och fått en bestämd lag, som kan följas under hela utvecklingen, så att man slipper att efteråt lappa på och bygga till än här och än där. Här har man från början tagit sikte på vart man till slut vill komma. — Detta om förslaget i allmänhet.

Jag vill nu särskilt yttra mig om ett par punkter, som förut berörts här. Först och främst har det uttalats stora betänkligheter i fråga om möjligheterna att erhålla lärare till denna undervisning. Det är klart, att svårigheter komma att möta, men jag tror icke, att de behöva bli så stora, som man från ett par håll ifrågasatt. Jag tänker mig nämligen, att vid de kurser, som komma att anordnas, skall nödig växelverkan komma till stånd mellan kommunerna och de, som få hand om anordnandet av dessa kurser, så att därvidlag företräde kan givas åt sådana personer, som omedelbart kunna göra fruktbringande den undervisning de själva fått åtnjuta i den skolan; d. v. s. man tager företrädesvis sådana personer till lärare, som ha utsikt att genast träda i verksamhet i sin kommun, och först i andra rummet vänder man sig till andra lärare. Vidare tror jag nog, att på många platser personer utom folkskollärarkåren skola vara villiga att medverka vid denna undervisning, som jag tänker mig ordnad, i mån som skolan utvecklas.

Herr Moberger berörde vissa farhågor i fråga om undervisningen i husligt arbete. Jag tror, att dessa farhågor äro väsentligt överdrivna. Vi ha redan nu ett stort antal vandrande skol-

kökslärarinnor, som tagit hand om denna undervisning, och jag tänker mig, att en utveckling av denna organisation skall i betydlig grad kunna fylla de luckor, herr Moberger talade om. För dessa kurser skall det helt visst kunna ordnas så, att man i varje kommun, där man vill slå in på den vägen, skall kunna tillgodose behovet av undervisning i husligt arbete, ett undervisningsämne, som jag för min del anser vara särdeles viktigt. Jag tror således, att på den vägen, genom en ytterligare utveckling av detta system, skall saken kunna ordnas. Härvid förutsätter jag medverkan från landstingen och hushållningssällskapen, vilka ju hittills varit de, som tagit hand om denna undervisning, sådan den nu bedrivs.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.
(Forts.)

Vidare är det en sak, som bragts på tal från andra ledamöter här i kammaren, nämligen de ogynnsamma förhållanden, som redan råda i avseende på undervisningen i folkskolan och som på många håll ställa sig hindrande i vägen för utnyttjande av denna fortsättningsskola. Det blir då, synes det mig, ett första mål att inrikta sig på att dessa ogynnsamma skolformer måtte avlösas av bättre, och i det fallet har riksdagen redan tidigare tagit ett viktigt initiativ. Förra riksdagen begärde hos Kungl. Maj:t en allsidig utredning angående vidtagande av åtgärder för att avlysa dessa ogynnsamma skolformer, och vi ha all anledning antaga, att genom denna utredning få anvisade, och detta ganska snart, de vägar, genom vilka denna skolform skall avvecklas. Andra kammaren har i det avseendet i år fattat ett viktigt beslut, nämligen att begära utredning angående ökat anslag till skolväsendet, särskilt i skattetyngda kommuner. Vi kunna vänta, att man, när dessa utredningar kommit fram, skall finna utvägar att komma ifrån dessa ogynnsamma förhållanden, och då skola också de allra flesta kommuner bli i stånd att giva sådan undervisning, att barnen kunna tillgodogöra sig vad dessa fortsättningsskolor avse att giva.

Med påpekande härav ber jag, herr talman, få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Persson i Stallerhult: Då förut en ledamot av andra utgiftsavdelningen har uppträtt, skall jag också be att få yttra ett par ord angående detta ärende, eftersom jag tillhör samma avdelning.

Vad som här anförts vittnar därom, att det förslag, som föreligger till avgörande är mycket djupt ingripande. Departementschefen har också med styrka på många ställen framhållit, att, då detta förslag skall tillämpas, man i alla detaljer bör framgå med en viss försiktighet, ja, med stor försiktighet, så att folket kan få växa sig in i de nya förhållandena och att dessa icke komma som en överraskning för dem. Utskottet har tagit fasta på dessa av departementschefen gjorda uttalanden och har ännu mera velat understryka desamma. Jag hoppas därför, att när reglementena och stadgandena för alla dessa skolor komma att skrivas, de måtte läggas så, att de icke kännas som ett alltför stort tvång eller en

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

alltför stor börda för vederbörande, som ha att tillämpa dessa bestämmelser.

Om jag först skall yttra mig angående fortsättningsskolan, får jag för min del säga, att förslaget i denna del tilltalar mig ganska mycket. Vid ett stort antal folkskolor har det ju redan inrättats fortsättningsskolor, och överallt där sådana finnas, har det visat sig, att de verkat mycket gott för dem, som använt sig av denna undervisning. Jag tror därför, att det är av stor betydelse, att fortsättningsskolor upprättas även på de platser, där man ännu icke har sådana skolor — vilket enligt förslaget måste ske inom 5 år — och att ungdomen tvingas tillgodogöra sig den undervisning, som vid desamma meddelas.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att också yttra några ord beträffande ämnet kristendoms-kunskap, som icke blivit upptaget såsom ett särskilt ämne på fortsättningsskolans program. Inom avdelningen har det varit mycket tal om denna fråga, men det lät sig icke göra att få någon enighet om att kristendoms-kunskap skulle upptagas som ett självständigt ämne, och då fanns icke någon annan grund att ställa sig på för att få ett enigt beslut än att formulera saken så som betänkandet anger. Det är naturligt, att, när i folkskolan kristendoms-kunskap står som det främsta undervisningsämnet, man på åtskilliga håll skall känna sig bekymrad, då ämnet icke fått samma plats på fortsättningsskolans schema. Det är ju emellertid meningen, att även folkskolan skall uppräckas, och den har ju förbättrats undan för undan, och i samma mån den förbättras, kommer den tvååriga fortsättningsskolan att få en mera praktisk läggning, alldenstund elevernas teoretiska kunskapsbehov förut kunnat någorlunda tillgodoses i folkskolan. Därför har man sökt begränsa antalet ämnen, vari fortsättningsskolan skall meddela undervisning, och när det anslagits åt den obligatoriska undervisningen i dessa fortsättningsskolor en tid av 360 timmar, är det naturligt, att det under dessa timmar icke går att grundligt inlära alltför många ämnen. När man upptagit de tre ämnen, som angivas i förslaget, såsom obligatoriska för undervisningen i fortsättningsskolan, har man icke vågat plocka dit flera självständiga ämnen, oaktat man gärna velat ha med kristendoms-kunskap. Hade detta ämne medtagits, skulle även det fått sig tillmätt ett visst timantal.

Utskottet har i denna fråga gjort följande uttalande, vilket jag tror förut blivit uppläst: »Beträffande frågan om upptagande av ämnet kristendoms-kunskap på fortsättningsskolans undervisningsplan instämmer utskottet visserligen med departementschefen däri, att ämnet icke bör upptagas som självständigt ämne, men vill också uttala sin förväntan, att i enlighet med vad departements-sakkunniga förordat, det religiöst-sedliga moment, som genom sagda ämne representeras i våra barndomsskolors undervisning, icke kommer att utslutas från fortsättningsskolans program utan fast hellre varder på lämpligt sätt tillgodosett i samband med skolans övriga verksamhet.»

Blir detta uttalande beaktat redan i de reglementen, som utfärdas för fortsättningsskolan, och de stadganden, man har att vänta, sedan riksdagens beslut blivit stadfäst, vågar jag uttrycka den förhoppningen, att detta ämne icke blir glömt utan blir tillgodosett, även om det icke bestämmes vissa timmar, då man skall meddela undervisning häri. För min del får jag säga, att hade jag icke haft det förtroendet för vederbörande, att de skola ordna saken på lämpligt sätt, så hade jag knappast kunnat gå med på förslaget, även om det i motiveringen skrivits så, som här skett. Det går nämligen icke an, då skolbarnen ha kristendoms-kunskap som främsta undervisningsämne, tills de vid 13 år lämna skolan, att detta ämne sedan skall förtigas i fortsättningsskolan under de två år, som de obligatoriskt bevista densamma, det går icke an, säger jag, ty då skulle en underlig tanke vinna insteg i barnasjälens, om de icke finge i skolan höra talas om detta ämne, förrän de skickas till prästen för konfirmationsundervisning, när fortsättningsskolan är slut. Och jag hoppas, att det må dröja länge, innan man vågar taga det steget, så att det blir alldeles tyst med denna fråga.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.
(Forts.)

Den förste talaren påyrkade en förändring i det kraftiga uttalande, som jag uppläst. Jag tror emellertid, att han gjorde klokt, om han icke hölle på sitt yrkande utan anslöte sig till det av utskottet gjorda uttalandet. Jag tror nämligen, att hans önskemål skola vinna beaktande, även om han icke får sin vilja fram i avseende på utskottets motivering. Skulle det bli olika beslut i kamrarna om denna fråga, får jag säga, att icke vinna de, som ha detta särskilda yrkande, icke vinna de framgång för sin sak, utan de komma att förlora. Det är min tanke, och därför gjorde kammaren klokt i att härutinnan följa utskottet.

Kommer man sedan över till lärlingsskolorna, så finna vi, att dessa icke äro obligatoriska. Det finnes icke någon allmän skolplikt utan det ankommer på vederbörande kommuner eller styrelser eller distrikt själva, om de vilja upprätta sådana skolor och införa skolplikt. Denna kan icke komma att gälla annat än ett bestämt antal minderåriga, nämligen dem, som äro anställda i industri, hantverk eller handel.

Vad därefter beträffar hushållsskolorna, hade departementschefen den uppfattningen, att det också här skulle bli ett begränsat antal elever, som träffades av skolplikt, ifall sådan infördes, nämligen de, som förtjänade sitt uppehälle hos andra och icke hunnit till högre ålder än 18 år. Men nu har utskottet infört en strängare och vidsträcktare bestämmelse, och jag får säga, att jag för min del icke finner denna bestämmelse vara annat än rättvis, men jag anser dock, att den går väl långt. Utskottet har under den motivering, som återfinnes i betänkandet, infört i klämman, »att kvinnlig minderårig, som icke är anställd i industri, hantverk eller handel och som icke befinnes åtnjuta annan mot lärlingsskolans undervisning i husligt arbete svarande undervisning, skall i den utsträckning och med den begränsning, vartill

Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.

(Forts.)

förhållandena kunna föranleda, vara underkastad sådan skolplikt, som i föregående punkt sägs. I denna föregående punkt talas det om två års undervisning under 9 månader arligen för dem som icke fyllt 18 år. Jag vågar därför säga, att det synes mig, att utskottet i detta fall gått väl långt. Jag hoppas fördenskull, att den eller de kommuner, som inrätta skolor för huslig ekonomi, må iakttaga den försiktighet, som departementschefen och även utskottet kraftigt hävdad. Iakttages icke denna försiktighet, tror jag, att en sådan bestämmelse icke kommer att mottagas med riktig välvilja. Det gäller här sådana minderåriga, som icke äro anställda i industri, hantverk eller handel, utan sitta i det lugna hemmet. Jag hoppas emellertid, att det väl i de flesta fall skall vara så, att mödrarna och matmödrarna undervisa såväl sina döttrar som tjänarinnor till att bli dugliga både för sig själva och samhället. Det skall då taga sig underligt ut, om de kommuner, vilka införa ifrågavarande skolform, taga alla hemmadöttrar, som vi kalla dem på västgötaspråk, och tjänarinnor och fösa in dem under skolplikten. De ha visserligen rätt att göra det, men iakttages icke den av mig, flera gånger anbefallda försiktigheten, kommer detta att, jag hade så när sagt, avskräcka från all den goda och välmentade undervisning, som det här är tal om.

Nu är att märka att, som föregående talare påpekade, de, som äro anställda i industrien ha mycket stort behov av sådan undervisning, ty de äro ju alldeles avskilda från hemmen under den tid, de äro sysselsatta med sitt arbete, men de äro undantagna från skolplikt. Kanske jag icke läser och förstår saken rätt, men om bestämmelsen skall tillämpas efter ordalydelsen, så blir det de, vilka ha mest behov av undervisning i huslig ekonomi, som icke kunna tvingas att inhämta sådan, medan den däremot blir obligatorisk för dem, som ha minst behov därav. Jag anser därför, att det vore väl så klokt att följa departementschefens framställning även beträffande denna skolform. Då hade det blivit ett begränsat antal elever, och i samma mån som vederbörande inom de olika orterna gjorde erfarenheter om nödvändigheten av att även i detta fall utsträcka skolplikten, kunde de göra det. i stället för att nu på en gång taga detta steg och tvinga in under skolplikt varenda kvinna som ej fyllt 18 år, med undantag av dem, som äro anställda i industri, hantverk eller handel. Jag skall visst icke göra något yrkande, men jag har icke kunnat underlåta att framföra dessa mina betänkligheter i frågan.

Som herrarna finna av betänkandet har jag slutligen avgivit en reservation beträffande staten. Jag skall genast säga, att jag icke heller härvidlag ämnar framställa något yrkande, men jag har velat bevara min gamla uppfattning i statfrågor beträffande nya verk, och därför har jag här låtit anteckna mig som reservant. Departementschefen hade icke föreslagit staten sådan den nu av utskottet är tillstyrkt, utan hade som förut nämnts, föreslagit en särskild styrelse för dessa skolor. Fortsättningskolorna ha ju förut legat under folkskoleöverstyrelsen, och det är egent-

ligen dessa hantverks- och industriskolor, som skulle lagts under den nya styrelsen. Utskottet har ställt sig mycket tveksamt till frågan, huruvida det borde inrättas ett nytt ämbetsverk, och jag tillhör dem, som ogärna vilja vara med om att upprätta nya ämbetsverk. Jag har därför icke reserverat mig i det avseendet, utan min reservation gäller själva staten.

Ang. upprättande av praktiska ungdomsskolor.

(Forts.)

Da intet förslag föreligger och ingen motion blivit väckt om att chefen för detta verk, folkskolöverstyrelsen, skall ha lön och grad i likhet med cheferna i överdirektörsverken, har majoriteten i utskottet med den motionsrätt, som den kan sägas ha, upphöjt chefen för verket till generaldirektörs rang och lön. Det tilltalar mig icke att på detta sätt bekläda ett ämbetsverk med en högre avlönad chef än vad behovet kräver vid jämställande med andra verk.

Den andra skiljaktigheten är, att även utskottet föreslagit, att det skall bli två avdelningschefer, den ena på folkskolavdelningens område och den andra på yrkesskolavdelningens område, två avdelningschefer, som skulle ha viss större befogenhet än övriga byråchefer, och för dessa avdelningschefer har utskottet tillstyrkt ett arvode av 500 kronor. Jag har haft den uppfattningen, som också reservationen vittnar om, att jag ingenting alls har emot att bekläda en eller annan av byråcheferna med, så att säga, befälsrätt över de övriga byråcheferna på avdelningen, men att därför lämna en högre betalning har jag icke kunnat vara med om. Jag skulle här kunna genomgå ganska många verk, där förhållandena äro i det närmaste ordnade på sådant sätt, utan att man behövt anslå särskilt arvode.

Utan att vidare vilja upptaga tiden i detta ärende, har jag endast önskat tillkännagiva min uppfattning — även om jag icke gör något yrkande i enlighet därmed — att det varit klokare, om man bibehållit verkets chef i den ställning, som han förut har, och icke gjort någon mellangrad mellan tredje gradens tjänst och chefens tjänst, något som alltid är motbjudande och har sina många betänkligheter med sig.

Jag skall som sagt icke göra annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, alldenstund jag icke gör något yrkande i överensstämmelse med min särskilda reservation.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde först propositioner i fråga om utskottets hemställan, nämligen dels på bifall till berörda hemställan, dels ock på bifall till samma hemställan med de ändringar däri, som under överläggningen föreslagits av herr Waldén; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

Härefter gav herr talmannen beträffande motiveringen propositioner först på godkännande av utskottets motivering samt vidare på godkännande av samma motivering med den av herr Welin under överläggningen föreslagna ändring däri; och förklarade herr tal-

*Ang. upprät-
tande av prak-
tiska ungdoms-
skolor.*

(Forts.)

mannen sig anse svaren hava utfallit med öfvervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Welin, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande vote- ringsproposition:

Den, som vill, att kammaren godkänner statsutskottets moti- vering i utskottets utlåtande nr 105, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt utskottets motivering med den av herr Welin under överläggningen föreslagna ändring däri.

Omröstningen utföll med 131 ja mot 42 nej; och hade kamma- ren alltså godkänt utskottets motivering.

§ 7.

Herr statsrådet *Petersson* överlämnade

dels Kungl. Maj:ts skrivelse, nr 405, angående tillkännagivande att i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln bebådad fram- ställning till riksdagen angående anslag för år 1919 för anordnande av kylinrättningar icke kommer att föreläggas riksdagen;

dels ock Kungl Maj:ts propositioner:

nr 411, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1918 under andra huvudtiteln för täckande av vissa förskott; och

nr 412, angående avlöningsförhöjning för viss fångvårdstjänste- man.

Nämnda skrivelse och propositioner bordlades på begäran.

§ 8.

Vid härfpå punktvis skedd föredragning av bankoutsrottets ut- låtande, nr 50, angående vissa ändringar i reglementet för riksgälds- kontoret biföll kammaren vad utskottet i nämnda utlåtande hem- ställt.

§ 9.

*Ang. arvodes-
tillägg till viss
hos riksdagen
anställd
personal.*

Härefter föredrogs bankoutsrottets memorial, nr 54, med för- slag angående arvodestillägg till den vid innevarande riksdag till- fälligt anställda personal; och begärdes ordet därvid av

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag har be- gärt ordet för att framställa ett ändringsförslag beträffande det arvode, som skall utgå till den tjänsteman, som skall få i upp- drag att upprätta registret över riksdagshandlingarna.

Det arvode, som bestämdes 1912 för ifrågavarande uppdrag, fastställdes till 1,500 kronor. 1913 höjdes det till 2,000 kronor. Det är ju kan man säga, ett ackord och är således icke att betrakta som lön. I alla fall beslöt fjolårets riksdag, att ifrågavarande befattningshavare skulle åtnjuta dyrtidstillägg, och han erhöi i fjol i enlighet härmed 15 % på 2,000 kronor, d. v. s. 2,300 kronor. I år åter ha kanslideputerade och bankoutskottet ansett, att på den ersättning han får för att upprätta registret icke skall beräknas dyrtidstillägg, och man har sålunda icke heller föreslagit att han skall åtnjuta sådant tilläggsbelopp för ifrågavarande tjänst. Följden blir, att han får lägre ersättning i år än i fjol för nämnda uppdrag.

Såvida jag kan bedöma, förefaller mig detta innebära en oegentlighet. Den tid, som numera åtgår för att upprätta registret, måste vara avsevärd mycket större än 1913. Vi behöva bara se, hur registret svällt ut. När vi fingo luntan i fjol höstas, så kunde vi märka, att den var mycket tjockare än förut, och ändå har registrets tabellariska uppställning blivit en annan. Ökningen från 1916 till 1917 var så stor, att den motsvarade över 30 trycksidor, och om icke ändringen i uppställningen av tabellerna genomförts, hade det varit minst 120 trycksidor i ökning från 1916 till 1917. Men då arvodet har stått kvar från 1913, så förefaller det mig egendomligt, om man tar hänsyn till det arbete som kräfts och till den inträdda dyrtiden, att varken kanslideputerade eller utskottet gått med på en förhöjning av arvodet för ifrågavarande uppdrag. Det skäl, som deputerade härutinnan anfört, är det, att arvodet blivit fastsatt så sent som 1913. Men vi ha att härvid komma ihåg, att då var det ett förbehåll som gjordes, och det var det, att registret skulle vara färdigt inom tre månader i stället för fyra, och det innebär, att tjänstemannen måste skaffa sig extra hjälp, om han skall kunna få registret färdigt i god tid. Vidare anföres såsom skäl mot, att den tjänsteman, som har detta uppdrag, får krigstidstillägg på sin lön. Men så är det ju också med åtskilliga andra tjänstemän här i riksdagen. Flera ha tjänst antingen i departementen eller i riksgäldskontoret eller något annat verk, och de få ju då krigstidstillägg på båda sina tjänster. Även om man inte anser, att det här är fråga om en tjänst i vanlig mening utan ett ackordsuppdrag, så förefaller det mig dock rättvist, att det antingen får utgå krigstidstillägg på detta arvode eller också att betalningen höjes. Jag kan för min del icke finna annat, än att det vore riktigt att bevilja en skälig förhöjning av detta belopp, som bestämdes år 1913 till 2,000 kronor. Då jag emellertid nu icke kan framställa ett sådant yrkande, därför att det skulle innebära en direkt förhöjning av det belopp, som skall utgå, så vill jag i stället göra det yrkandet, att ifrågavarande tjänsteman skall i år liksom i fjol få åtnjuta krigstidstillägg på sitt arvode för detta sitt uppdrag. Därigenom skulle arvodet bli höjt från 2,000 kronor till kronor 2,666: 67.

*Ang. arvodes-
tillägg till viss
hos riksdagen
anställd
personal.*

(Forts.)

Ang. arnodes-
tillägg till viss
hos riksdagen
anställd
personal.
(Forts.)

Då jag, herr talman, icke kan finna annat, än att detta vore både billigt och rättvist, så ber jag att få framställa det yrkandet, att det stycke i utskottsbetänkandet på sid. 9, som börjar med »Uppdraget att upprätta register» och slutar med »fattade beslut», utgår, och att dessutom på sid 10 punkt II (a) får följande lydelse: att ett tillfälligt tillägg av en tredjedel utav månads- och dag-arvoden må utgå till den vid 1918 års riksdag tillfälligt anställda personalen, ävensom att ett dyligt tillägg må utgå jämväl å arvodet till den eller de personer, som få i uppdrag att upprätta register över kamrarnas protokoll med därtill höranda bihang.

Vidare anförde:

Herr Kristensson: Det förslag, som här föreligger, har inkommit till bankoutskottet från kamrarnas talmän efter förberedande behandling med kanslidebuterade. Utskottet har för sin del icke funnit sig böra göra någon ändring i det förslag, som från talmännens sida inlämnats. Det var för mig obekant, att den man, det här är fråga om, åtnjöt krigstidstillägg under föregående riksdag för det uppdrag han har att verkställa utarbetandet av register över riksdagens förhandlingar. Emellertid vill jag erinra om att ifrågavarande tjänsteman är anställd vid biblioteket och att han från riksdagen åtnjuter ett extra personligt tillägg på 1,000 kronor. Som bekant föreligger nu en kunglig proposition om att riksdagsbiblioteket skall förvandlas till ett förvaltningsbibliotek. Därest detta förslag, såsom jag har anledning antaga, kommer att bifallas, så medför det, att från och med nästa år ifrågavarande befattningshavare med all sannolikhet får en ytterligare löneförhöjning. Vidare tänker jag för min del i bankoutskottet föreslå, att han, därest han blir utnämnd till befattningshavare i det nya biblioteket, skall få inräkna för ålderstillägg sin föregående tjänstgöring på extra stat vid det nuvarande riksdagsbiblioteket. Då vidare det väl näppeligen är fullt konsekvent att bevilja krigstidstillägg både på en innehavd befattning och på ett tillfälligt uppdrag av sådan art, som det här är fråga om, och med hänsyn i övrigt till de förhållanden, som jag nu relaterat, så ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr *Berg* i Munkfors.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag kan omöjligt finna, att herr Kristenssons invändningar ha någon verklig bärkraft. Faktum står i alla fall kvar, att i fjol lämnades dyrtidstillägg å detta arvode, varigenom det uppgick till 2,300 kronor. I år skulle det däremot bli endast 2,000 kronor, alltså 300 kronor mindre än i fjol. Det finns väl ingen av kammarens ledamöter, som har den ringaste förhoppning om, att registret i år skall bli mindre än i fjol. Sannolikt blir det tvärtom större. Det blir fler propositioner i år än i fjol, vi ha tilläggsstat i år, vilket vi inte

hade i fjol, arbetet blir säkerligen mera betungande och svårt, och riksdagen drager längre ut på tiden. Den ifrågavarande tjänstemannen blir säkerligen tvungen att skaffa sig extra hjälp. Det finns således, som sagt, inga skäl att antaga, att arbetet i år skall bli mindre än i fjol. Men i fjol fick han för detta arbete en ersättning av 2,300 kronor, och i år skall han bara få 2,000 kronor, ehuru det är dyrare att leva i år än i fjol. Vad beträffar den saken, att den person, som utför detta arbete, även har en annan tjänst, så förefaller den egentligen icke alls höra hit, då det ju är så, att han gör och kan göra detta arbete på övertid. Om man jämför detta arbete med annat arbete, så förefaller det mig, att vad jag yrkat på icke alls är för mycket begärt. Då jag emellertid befarar, att herr talmannen icke vill framställa proposition på detta mitt yrkande, då det väl anses, att därför skulle ha förelegat en motion — ehuru jag icke förstår, hur man skulle kunna väcka motion, då förhållandena ligga på detta sätt — så har jag ingenting annat att göra än att återtaga mitt yrkande och i stället framställa yrkande om återremiss, för att utskottet må kunna taga frågan under förnyad omprövning. Det är den enda möjlighet, som återstår mig.

Jag ber således, herr talman, att få yrka, att ärendet återremitteras till utskottet.

Herr Kristensson: Herr talman! Det uppdrag, som det här är fråga om, nämligen upprättande av register över riksdagens förhandlingar, kan knappast anses vara någon befattning, på vilken krigstidstillägg lämpligen kan utgå.

Om så är förhållandet, att detta arbete har i hög grad ökat, föreligger den möjligheten för vederbörande att här taga initiativ till att det ifrågavarande arbetet blir betalt efter det värde det rimligen kan hava. Det är en sak för sig, och jag har intet emot att ett dylikt initiativ tages. Jag tycker dock, att det är principiellt oriktigt att bevilja krigstidstillägg på det arvode, som utgår till den person som upprättar register över riksdagens förhandlingar. Vid sådant förhållande vidhåller jag, herr talman, mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels på bifall till yrkandet om ärendets återförvisande till utskottet för ny behandling; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja godkänd. Då votering emellertid begärdes av herr Eriksson i Grängesberg, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller bankoutskottets hemställan i utskottets förevarande memorial nr 54, röstar

Ja;

*Ang. arvodes-
tillägg till viss
hos riksdagen
anställd
personal.
(Forts.)*

Ang. arvodes-
tillägg till viss
hos riksdagen
anställd per-
sonal.
(Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren beslutit återförvisa ärendet till utskottet för ny behandling.

Voteringen utvisade 100 ja mot 65 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

Å föredragningslistan fanns vidare upptaget andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående reformering av religionsundervisningen i skolorna.

Uti fyra inom andra kammaren väckta och till dess första tillfälliga utskott hänvisade motioner, samtliga åsyftande reformering i olika avseenden av religionsundervisningen i skolorna, hade yrkats, i motionen nr 272, av herr *Sköld m. fl.*, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning i syfte att ersätta den konfessionella religionsundervisningen vid våra skolor med en konfessionslös religionsundervisning;

i motionen nr 273, av herr *Hansson* i Mora-Noret, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville helt avskaffa varje slags katekesundervisning i våra skolor och i stället låta införa en för barnåldern lämpad, levande och åskådlig undervisning i sedelära, vartill läroböcker borde anskaffas på samma sätt som läroböcker i andra skolämnen;

i motionen nr 288, av herr *Andersson* i Fiskebäckskil, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t göra framställning om sådan förändring av kristendomsundervisningen i våra folkskolor, att det grundläggande för denna undervisning i stället för läxläsning av katekesen bleve andaktsläsning av valda bibeltexter, sammanförda i lätt tillgängliga läseböcker för barn; och

i motionen nr 292, av herr *Kjellberg*, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, under vilka förhållanden en för samtliga lärjungar obligatorisk, konfessionslös, religionshistorisk undervisning skulle kunna införas vid folkskolorna och allmänna läroverken, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att andra kammaren för sin del måtte besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill en sådan utredning kunde föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Olsson i Berg: Herr talman, mina herrar! Då man genomläser motionerna i föreliggande ärende, kan man icke undgå att ifråga sig: Vad är meningen och vad åsyfta motionerna?

Svaret därpå är dock lätt att finna. De förslag, som här göras, äro ingenting mindre än försätliga angrepp mot vår kristna lära, mot vår kristna religion och mot dess läroform, sådan vi hava den för våra barn och vår ungdom.

Två av dessa motioner vända sig särskilt mot katekesundervisningen. Herr Hansson i Mora vill helt avskaffa varje slags katekesundervisning i våra skolor och ersätta densamma med något slags sedelära. Hurudan denna sedelära skulle se ut får man icke mycket reda på i motionen, men motionären förordar någon lärobok i etik. Denna skulle åskådliggöra några stora etikers personliga gestalter; han nämner kineser och indier, Sokrates nämnes också, och motionären säger till och med, att undervisningen skulle omfatta Jesu etiska förkunnelse. Således skulle ändå Jesus få vara med dessa stora sedliga män, som denna undervisning skulle röra sig om, men att han skulle få framställas såsom en gudomsperson, finner man icke. Motionären säger till sist, att läroböckerna för denna undervisning icke få skapas av någon kungl. kommitté, icke granskas, antagas eller förkastas av någon kungl. kommitté eller av särskild myndighet, allra minst kyrkomötet. Således underkännas de myndigheter och institutioner, som eljest bruka hava sådana saker om hand.

Jag skall icke uppehålla mig något vidare vid den motionen, ty jag anser, att den innehåller en så grov förolämpning mot vår kristna lära och vår hittillsvarande undervisning i densamma, att den icke är värd något bemötande, utan jag vill kort och gott uttala min bestämda protest mot densamma.

Jag skall i stället säga några ord om den motion, som — ledsamt nog kan jag säga — väckts av min ärade kamrat på Bohusbänken, herr Andersson i Fiskebäckskil. Denna motion är lik som professor Kjellbergs motion fint och i viss mån försiktigt skriven, men ingalunda kan jag för min del vara med om det förslag motionären här gör. Jag finner det märkvärdigt, att motionären räknar den nuvarande kristendoms- och katekesundervisningen för en tvångsbehandling som han anser bör avskaffas. Han tycks anse denna undervisning vara ett tvångssystem både för barnen, barnens föräldrar och barnens lärare. Vad nu barnen beträffar är det väl så, att de till en början, då de icke förstå eller kunna uppskatta vad som för dem är nyttigt, mer eller mindre känna ett tvång, då de skola lära sig någonting på allvar. Detta gäller nog också beträffande rent världsliga ting, men detta tvång eller denna olust, som de känna, övergår ofta till lust och intresse för saken. Jag hade ingalunda föreställt mig, att motionären skulle vara så bortkommen från en sund åskådning i de stycken, som det här är fråga om, att han skulle anse det vara skadligt för barnen, att de finge den uppfattningen, att de trodde det vara sanning som de få lära i den nuvarande undervisningen

Ang. religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna
(Forts.)

även om deras föräldrar ha förgätit eller kommit bort från dessa sanningar, som meddelas i denna undervisning, vilken grundar sig på bibeln. Jag kan icke se, att det skulle vara rätt att sätta barnen i tillfälle eller så gott som hjälpa dem att tvivla på Guds ords sanningar. Denna olycka kunna de tids nog komma ut för ändå, när de komma ut i den förföriska världen.

Nu föreslår ju motionären andaktsläsning av valda bibeltexter i stället för läsläsning av katekesen. Detta förmenar han, att vi, som hålla på bibeln, skulle vara synnerligen belåtna med, då bibeln är själva källan. Jäväl, man bör detta göra och det andra icke låta. Katekesen stöder sig ju helt och hållet på bibeln och är en kort utveckling och förklaring av Guds ord och vilja, som bibeln innehåller, och detta är nödvändigt att barnen få kunskap om och i sitt minne inpräglat. Därav ha de gott hela livet igenom, om de förvara det och göra sig den rätta nyttan därav, vilket många hava gjort. Visserligen hava många förglömt och bortkastat det de fått lära, men detta är icke katekesens skuld. Man kan finna det märkvärdigt, att motionären vill ha andaktsläsning ur bibeln, då han likväl i motionen icke synes godkänna, att de sanningar, som stå i bibeln, skola inpräglas i barnen. Hur förhåller det sig med den saken, herr Andersson? Skola barnen läsa bibeln och icke tro det vara sanning, som står där, eller håller herr Andersson före, att det icke är sanning allt som står i bibeln, att därför ett urval bör ske och vissa stycken förbigås såsom de stora sanningarna motionären uppräknar, då han talar om det nya katekesförslaget. Han säger om kommitténs förslag: »Dess katekesförslag skiljer sig i själva verket ganska litet från den förra, nu använda katekesutvecklingen. Om det skulle antagas, komme sålunda allt framgent dogmerna om treenighet, jungfrufödelsen, Kristi gudom, den lekamliga uppståndelsen, dopets nödvändighet för saligheten, Kristi lekamens närvaro i nattvarden o. a. att inpräglas i alla Sveriges barn såsom absoluta sanningar, medan en mycket stor del av vårt folk i vissa eller alla dessa frågor har en helt annan uppfattning om innebörden i vår kristna tro.» Motionären säger, att ett urval skall företagas med ledning av den moderna bibelforskningen. Ja, där hava vi den sönderstyckade bibeln. Många moderna bibelforskare förneka stora delar av bibeln, ja kanske hela bibeln. Befinner sig verkligen motionären bland dessa? Motionären synes anse det vara bättre att avskaffa all kristendomsundervisning i skolorna än bibehålla den kristendomsundervisning vi nu ha. Han säger: »I flera av Europas länder har av hänsyn till religionsfrihetens krav all kristendomsundervisning avskaffats i skolorna och överlåtits åt föräldrarnas omsorg. Om också bättre än det hos oss rådande systemet etc. — Om också bättre än det hos oss rådande systemet», säger han. Således erkänner motionären att det vore bättre att avskaffa all kristendomsundervisning i skolorna än att behålla den vi nu ha. Men han vill ha bibelläsning. Ja, men nästa steg blir väl att taga bort även denna och därmed avkristna våra skolor och därmed

vårt folk. Jag frågar herr Andersson: är det ett bättre tillstånd i de länder, där kristendomsundervisningen är avskaffad och den häpnadsväckande, delvis rent hedniska okunnigheten kommit i stället? Vi ha nyligen i pressen sett något om tillståndet i Holland. Jag skall icke förlänga debatten med att upprepa detta.

Motionären säger i slutet av motionen: »Den bekännelsefria, historisk-psykologiskt anlagda religionsundervisningen har nämligen av sin egen kraft mer och mer trängt igenom redan nu. Den förekommer i själva verket mer eller mindre konsekvent genomförd vid många av våra högre allmänna läroverk, och åtminstone vid en skola i vårt land — Göteborgs högre samskola — har den varit formligen införd sedan halvtannat årtionde.»

Jag vill här fråga herr Andersson, om han kan bevisa, att från Göteborgs samskola utgått personligheter, mera stadgade i sin kristendom, mera kunskapsrika och mera basjälade av kristendomens allvar än från de andra skolorna med den hävdvunna undervisningen? Att från dessa skolor utgått många levande kristna, som också sedan verkat gott, kan väl icke bestridas. Det är ju förbättring motionären åsyftar, och när det nya sättet är provat, så fram med resultatet!

Om jag ej är illa underrättad, så har andaktsläsningen vid nämnda samskola utgjorts av betraktande av Selma Lagerlöfs Kristuslegender.

Det hade varit önskvärt, att denna motion icke hade kommit fram. Den hedrar varken motionären eller Bohuslän. Doktor Andersson är en lärd och framstående man på sitt område, men han duger platt inte till reformator på det religiösa området.

Dessa motioner förkasta icke allenast den stora katekesen, utan de vilja också bannlysa den lilla, enkla, kortfattade, goda Luthers katekes; de äro verkligen värda att undergå samma öde, som Luther själv lät den påvliga bannlysningsbullen undergå utanför porten i Wittenberg. Jag frågar: vad står denna katekes eller kristendomsundervisning i vägen för? Vad är det, som den hindrar? Jo, den har förhindrat mycken ogudaktighet och råhet bland folket. Den har också danat många goda kristna. Den har lyst dem i världens mörker, tröstat dem i livets vedermöda och givit dem gott hopp i döden. Nu ropas här: tag bort denna kristendomsundervisning! — alldeles som judarna gjorde med honom, från vilken kristendomen har sitt namn. De ropade: tag denne av vägen och giv oss Barrabam lös! Här ropas: tag bort kristendomsundervisningen! — och följderna härav blir, att den hedniska okunnigheten och råheten komma i stället. Vilja vi nu draga olycka över land och folk, så skola vi taga bort kristendomsundervisningen i skolorna, taga Guds ord från dem.

Skola vi nu förvanska och bortkasta det dyrbaraste arvet vi fått av våra fäder, så väntar oss en hård dom. Frånrova vi barden den goda kristendomsundervisningen, så förföra eller förarga vi dem, och då göra vi oss skyldiga till den domen, som mästaren Jesus själv har uttalat, då han sade: »Vilken som förargar en av

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.
(Forts.)

Ang. religionsundervisningen i skolorna. dessa små, som tro på mig, honom vore bättre, att en kvarnsten hängdes vid hans hals och han sänktes i havsens djup».

(Forts.)

Kristendomen är en krona och ett skydd för vårt land. Det svenska folket gjorde nog rätt uti att behålla vad det haver.

Nu har utskottet föreslagit en förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna. Meningen är naturligtvis, att detta tidens krav är detsamma som motionärernas krav, och då bleve det väl icke mycket kvar av kristlig undervisning eller religion i skolorna.

Av dessa motioner framgår ju, att man icke tillerkänner kristendomsundervisningen och således icke heller bibeln, varpå denna undervisning grundar sig, något värde. Jag vill då bara erinra om en man, som för några år sedan slutade sitt jordiska liv här i Stockholm. Denne man var av många högt aktad, av många också i denna kammare. Han hade under sin levnad mycket växlande meningar om bibeln. En tid höll han bibeln för att vara sann, en annan tid förnekade han bibelns auktoritet, men ännu en gång vände sig bladet om. Då han — enligt vad trovärdiga rykten förmåla — låg på siu dödsbädd, tog han sin tillflykt och tröst till den heliga boken såsom det enda sanna och rätta, det enda, som duger att hålla sig till i livet och i döden. Den mannen hette Strindberg. Jag önskar, att motionärerna och deras meningsfränder snart måtte komma till samma goda slutsats.

Herr talman, jag yrkar avslag såväl å motionerna som å utskottets hemställan.

Herr vice talmannen, som under herr Olssons i Berg anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav härefter ordet till

Herr Isaksson, som yttrade: Herr vice talman! Vi hava här att fatta beslut angående ett utskottsutlåtande, vari hemställes om en skrivelse till Kungl. Maj:t rörande »en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om en efter tidens krav avpassad reformering av religionsundervisningen i skolorna». Bakom denna begäran står andra kammarens första tillfälliga utskott jämte fyra motioner av 15 motionärer.

Av motionerna finna vi, att de äro eniga därom, att den grund, på vilken vår kristendomsundervisning är byggd, är falsk.

Herr Kjellberg har i sin motion å sid. 2 ett citat, som han tyckes sätta mycket högt. Där beklagas, att i skolan användas »berättelser om världens skapelse, människans syndafall, syndaflo den o. s. v., vilka ingen bildad man eller kvinna mellan polerna och ekvatorn längre betraktar såsom något annat än judafolkets myter, men som överallt i barnskolan framställas såsom bokstavlig sanning, berättad av Gud själv, och följden blir den, att ingen levande kan undgå den bittra tid, då det blir kaos i uppfattningen av

livets värden, när det en gång blir klart, att barnaårens lärare farit med osanning.

*Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.*

(Forts.)

Herr Sköld konstaterar i sin motion å sid. 7, att Jesu uppståndelse är en dogm, som saknar all grund.

Herr Hansson i Mora synes ock förneka Jesu gudom samt återlösningen genom hans död. Men Jesu etiska förkunnelse förordar han. Men i det sammanhanget förordar han även åskådliggörandet av andra stora etikers personliga gestalter, både kineser och indier — Jesus blir då blott en bland de många.

Herr Andersson i Fiskebäckskil påstår bestämt, att »Jesu lära sammanfaller inte med Pauli lära, och denna senare sammanfaller inte med Luthers». Han tror icke heller på »treenigheten, jungfrufödelsen, Kristi gudom eller den lekamliga uppståndelsen».

Man må icke undra på, att dessa herrar finna det besvärligt med kristendomsundervisningen. Men man må heller icke undra på, om de kristna i vårt land resa sig till motstånd, när man söker att från vårt uppväxande släkte få bort, vad som för de kristna är mer än både liv, jord och himmel.

Det är dystert, när det uppstår brist på det som kroppen behöver; men känner man Kristus, kan man jubla även under hungerdöd. Men om bibelns sanningar försvinna från vårt folk, då återstår endast förtvivlan, varifrån Gud må oss bevara!

Herr vice talman, jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan och de i ämnet väckta motionerna.

Vidare anförde:

Herr Berg i Staby: Herr talman! Jag har begärt ordet för att få yrka avslag å såväl utskottets yrkande som de föreliggande motionerna. Jag skulle helst ej vilja säga mera för att ej för min del giva anledning till en lång debatt här i kammaren om den stora och ömtaliga fråga, som föreligger till behandling, så mycket mindre som jag måste erkänna min fullständiga oförmåga att ens till någon del föra den debatten. Något skäl för mitt yrkande torde jag dock vara tvungen att giva. Jag vill söka göra det genom att omtala några av de reflexioner jag gjort vid genomläsandet av utskottets betänkande. Min första tanke, när jag fick höra, att utskottet föreslog en utredning, var den, att ett sådant förslag skulle jag kanske kunna gå med på. En undersökning, om kristendomsundervisningen skulle kunna läggas på ett bättre sätt, borde man ju ej behöva sätta sig emot. Om med kristendomsundervisning får förstås att giva lärjungarna kunskap om Kristus, så skulle till exempel den önskan, som ofta framställes, om att undervisningen skulle göras mera historisk, mindre dogmatisk, ej innebära annat, synes det mig, än att man vill, att Kristi bild, sådan den gives oss i bibeln, historien om honom, mera uteslutande skulle framhållas för lärjungarna, kanske ock att kristna kyrkans historia skulle mera beröras och i sammanhang därmed även religionshistorien. En sådan önskan kan jag dela.

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

När jag läste utskottets utlåtande, fick jag emellertid en annan uppfattning av hur frågan låg, och jag fann mig ej kunna gå med på utskottets hemställan av orsaker, som klarast torde framgå genom en granskning av de ord, varmed utskottet gör en sammanfattning av sin motivering för prövning av religionsundervisningsfrågan. Det säger, att prövningen måste vara »förutsättningslös» och »ha till enda direktiv att söka ge sådana riktlinjer för skolans religions- och moralundervisning, att de konflikter av mångahanda slag, som den med sin nuvarande läggning vållar, måtte hävas».

Utskottet vill sålunda hava religionsundervisning, jag kristendomsundervisning. Utskottet tänker sig möjligheten av att kunna få bort konflikter med anledning av denna undervisning genom att lägga den såsom undervisning om religion i stället för såsom undervisning i kristendom. Jag tror ej, att det kan lyckas. Skall kristendomen få plats bland religionerna, och det tyckes utskottet väl vilja, så torde konflikthanledning finnas med i alla fall. Kristus och kristendomen ha nämligen alltid givit orsak till konflikter på grund därav, att en trogen framställning av Kristi ord och liv, till och med om den göres mera objektiv, har med sig någon grad av fordran på ställningstagande till Kristus själv. Denna fordran gör sig gällande förr eller senare, i större eller mindre grad; det blir fråga om för eller emot honom, och därmed uppstå konflikter — inom människan och mellan människor. På grund av detta förhållande kan jag ej heller tänka mig, att en utredning kan bli förutsättningslös.

En granskning av motionerna med deras olika motiveringar och yrkanden samt av utskottets motivering, särskilt med dess inryckta delar av ett uttalande av ärkebiskopen, synes mig ock giva vid handen, att de olika uppfattningarna om kristendomen äro tillfinnandes i viss mån bland motionärerna och ännu mera inom utskottet. Utskottet har sökt förena de två meningarna om samma yrkande. Jag tror ej, att det kan lyckas. De, som vilja hålla på kristendomsundervisning, låt vara i viss mån reformerad sådan, kunna ej enligt min uppfattning gå tillsammans med dem, vilkas innersta strävan är att få bort all kristendomsundervisning. Därför har jag ej kunnat förena mig med utskottet, och jag ber nu att få yrka avslag såväl å motionerna som å utskottets hemställan.

Herr Hansson i Mora: Herr talman! Jag vill blott komma med några anspråkslösa randanmärkningar. En föregående talare, herr Olsson i Berg, behagade fälla åtskilliga yttranden, som kanske icke böra lämnas utan vidare. Han säger, att vi vilja, att Jesus icke skulle få framställas som någon gudomlig personlighet. Jag hoppas, att den ärade talaren har något studerat, eftersom kan tycks vara ofantligt intresserad av de här förevarande spörsmålen, nutidens teologer, deras åskådning och resultaten av deras forskningar på hithörande områden. Han skall då nogsamnt hava funnit, att dessa teologer, av vilka en hel del äro fullt lika ärliga och fullt lika ömma om kristendomen som herr Olsson i Berg, icke utan vidare äro böjda för att sätta likhetstecken mellan Kristus och Gud. Herr Olsson

säger vidare angående min motion, att den ej tarvar något bemötande. Han har ju själv bevisat raka motsatsen, då han tagit upp den i varje fall till bemötande. Han inskränker sig blott till att på det livligaste protestera mot att sådana tankar framförts och fortsätter med att säga, att det hedrar varken motionären eller Dalarne, att motionen framkommit. Ja, sådana personliga saker ber jag att få lämna åt sitt värde. Så säger han vidare, att vi, som önska en reformerad religionsundervisning, arbeta på att frånröva barnen kristendomen, såsom visst hans ord föllo. Genom att noga studera motionerna och utan att därvid komma med förutfattade meningar skall han finna, att hela motionärernas strävan icke går åt det hållet, utan att de verkligen sträva efter att lägga kristendomen och i kristendomen befintliga odisputabla etiska sanningar så att de verkligen få ett värde för barnen. Att sedan här skjuta fram Strindberg verkar enbart sorglustigt.

Herr Isaksson fortsätter ungefär i samma tempo och i samma ton liksom också i samma anda som herr Olsson i Berg och vill påstå han också, att vi förneka Jesu gudom, då denna sats i varje fall är ställd under diskussion bland dem som forska i dessa saker. Han sade vidare, att han icke kan undra på, att just vi motionärer och med oss liktänkande finna kristendomsundervisningen besvärlig. Jag skall villigt medgiva, att kristendomsundervisningen i våra barn- domsskolor mängen gång förefaller besvärlig. När man undervisar i folkskolan skall man undervisa efter statskyrkans program utslutande. På vissa platser och i ganska stor utsträckning hava en del barn kommit ifrån sådana hem, som ej omfatta statskyrkan men som likvisst äro varmt religiösa hem. Jag erinrar om, att vi hava många, som komma från baptistiska hem. Jag skall bara be att därför få erinra om en sak, som vi äro bundna att föra fram och försöka att så långt det sig göra låter övertyga barnen om att det är sant vad statskyrkan lär om barndopet. När man kommer till sådana saker som exempelvis barndopet, måste väl alla, som hava något så när eftertanke, erkänna, att man kommer i en rätt besvärlig situation, då man med förordningarna över sig måste pränta i barnen, att statskyrkan här har rätt och att alla som tro annorlunda ha fel och för att gå tillbaka till den gamla schartuanska ståndpunkten givetvis bli osaliga, om de icke tro på detta barndop.

Sedan skall jag be att i all korthet få göra några randanmärkingar till utskottets utlåtande. Det tyckes mig som över hela utskottets utlåtande vilade en känsla av rädsla för att här verkligen åstadkomma en praktisk lösning av det dilemma vi befinna oss uti beträffande kristendomsundervisningen och religionsundervisning över huvud taget. och för att klara sig från den rädsan och det dilemma, som givetvis utskottet sitter uti, hittar man på det gamla vanliga patenterade sättet att hänskjuta saken till en utredning. En kungl. kommitté skall fortfarande eller återigen utreda vår religionsundervisning. Den skall givetvis också, då utskottet icke sagt något därom, återigen utreda, huruvida katekesen, som jag huvudsakligen vänt mig mot i min motion, är en lämplig undervisnings-

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

bok för barn eller icke. Den långa tid, som katekesen använts i våra skolor, torde väl vara ett nog så kraftigt bevis för och givetvis också en alldeles utmärkt utredning av att åtminstone katekesen är omöjlig att fortfarande behålla som lärobok för barn. Det torde således ej behövas någon vidare utredning angående den saken, och det förundrar mig, att icke utskottet vågat åtminstone i det stycket gå med på min motion att resolut skära bort katekesen. Jag får säga, att jag över huvud tror, att en sådan utredning som utskottet här föreslår kommer att resultera i rakt ingenting.

Utskottet har varit nog vänligt att därjämte, kanske jag skall vara nog stygg och säga, medvetet förfalska min motion. Utskottet beskyller mig för att vara icke blott konfessionell utan till och med konfessionellt *dogmatisk*, ehuru jag i motionen tillätit mig att yrka på katekesens avskaffande och ersättande med en undervisning i etik med Jesu etik som främsta grundval och att i denna undervisning även framdragas för barnen andra stora etiska personligheter, såsom här förut nämnts, både från Kina och Indien, jag nämnde Sokrates m. fl. m. fl. Med anledning därav skulle givetvis utskottet kunna kalla mig icke bara konfessionellt dogmatisk beträffande kristendomen utan också konfessionell beträffande buddismen. Jag påpekar, att även där finnas stora etiska sanningar, som även vi svenskar böra tillgodogöra oss.

Utskottets utlåtande vimlar för övrigt nästan överallt av en stortartad oreda. Man har kanske inom utskottet velat åstadkomma denna oreda för att kunna stapla upp problemen så skyhögt som möjligt och för att sedan kunna utföra någon sorts don-Quijoteri. Man har kanske staplat upp problemen för att visa, att här är det alldeles omöjligt att komma fram på en så pass enkel väg, som jag föreslagit i min motion.

Jag skall icke vidare uttänja debatten med att gå in på utskottets utlåtande. Jag skall blott be att få tillbakavisa det påståendet, att jag skulle vara konfessionellt dogmatisk. Beviset för detta mitt påstående eller rättare tillbakavisandet ber jag, att de ärade kammarledamöterna ville hämta i motiveringen till min motion. Jag skall i all korthet inskränka mig till att yrka avslag åt utskottets hemställan och bifall till min motion.

Herr Berggren: Herr talman! De motioner, som behandlats av utskottet och nu här föreligga, beröra ju en fråga, som är av mycket svår och mycket ömtålig beskaffenhet. Att så är förhållandet, därom bär ju den långvariga strid vittne, som har stått omkring de spörsmål, som i motionerna beröras. Vi hava ju nu i ett tjugutal år haft meningsutbyten och strider om hur kristendomsundervisningen i våra skolor skall läggas för att ge bästa möjliga resultat. Därvidlag har det synts mig, som det knappast vore mer än en sak, varom det stora flertalet varit ense, och det är därom, att det icke är riktigt bra som det är. Den meningen har ju allt mer och mer blivit stadgad. Men när det återigen gäller, hur man

skall kunna komma till en tillfredsställande lösning av detta spörsmål, hava meningarna gått isär.

Så har ju också fallet varit i fråga om de motioner, som här föreligga. De gå ju i ganska olika riktningar, och jag nödgas erkänna, att i dessa motioners behandling inom utskottet meningarna stått mot varandra ganska mycket. Där har ju varit en grupp, som har stött sig på och velat ansluta sig till den motion, som här avser införandet av en konfessionslös religionsundervisning. Det har inom utskottet också varit många, som ansett, att denna lösning icke är den tillfredsställande, särskilt då det gäller undervisningen av de små barnen, undervisningen i barndomsskolorna. Jag får erkänna, att på grund av den trettiofemåriga erfarenhet jag själv har av undervisningen i barndomsskolor, jag har måst ansluta mig till dem, som anse att en konfessionslös undervisning på barndomsstadiet varken är möjlig eller lämplig. Däremot har jag icke velat säga, att icke en grundlig reformering av undervisningen är behöfvig. Jag tror emellertid icke, att den bör gå i den riktning, som här från en del håll har föreslagits. Jag tror tvärtom, att denna religionsundervisning får, om den skall kunna riktigt taga grepp om barnet så att säga, riktigt grundläggas hos barnet en sedlig karaktär, icke bara ställa sig så att säga utanför de religiösa och etiska sanningarna, utan den måste upptaga dem som sina och införa barnen uti dem.

Jag kan sålunda icke för min del gå med på den åskådning, som menar, att en konfessionslös religionsundervisning på barndomsstadiet är lämplig eller möjlig. Jag vill icke yttra mig om hur det kan vara. då det gäller det något högre stadiet. Där kunna måhända förhållandena vara något annorlunda.

Skola vi få en god religionsundervisning i våra barndomsskolor, som verkligen skall kunna gripa barnen och grundlägga hos dem en god åskådning, tror jag, att den måste anknyta sig till de religiösa personligheter, som möta oss både i gamla och nya testamentet ävensom i kyrkohistorien. På det sättet blir kristendomen för barnen mera tillgänglig. Den mera dogmatiska religionsundervisningen, sådan den möter oss i katekesen, må gärna skjutas undan till konfirmationsskolan och där upptagas.

Nu har ju, som sagt, här förelegat flera förslag, och det har länge pågått meningsutbyte om hur frågan skall ordnas. Trots det jag för min del icke, som jag sagt, kan ansluta mig till den konfessionslösa religionsundervisningen, har jag dock gått med på den utredning utskottet här föreslagit. Jag har gjort det under uttryckligt beaktande av att, därest utredningen blir tillfredsställande, det pedagogiska kravet hos dem, som hava denna om hand, kommer till ett tydligt och starkt uttryck. Det som gjorde mig tveksam i fråga om denna utredning var icke så mycket det att jag ansåg, att denna utredning kunde vara olämplig eller, som några talare här ansett, farlig, utan jag var något tveksam därför att jag hade mig bekant, att i folkskoleöverstyrelsen nu pågår ett arbete med uppgörande av ny normalplan, i vilken naturligtvis också denna fråga kommer att

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.
(Forts.)

föras fram. Jag gick ändå med på utredningsyrkandet och det därför att i utskottets motivering intogs ett uttryckligt förbehåll, att denna utredning icke finge undanskjuta de reformer, som eventuellt i samband med en ny normalplan kunna föreligga eller kunna komma fram tidigare. Vi veta väl, att en sådan utredning som den här ifragasatta kommer alldeles säkert att taga en ganska lång tid. Emellertid kan jag icke finna, att de farhågor, som här från vissa håll uttalats, om en sådan utredning skulle komma till stånd, kunna eller behöva vara så befogade, som man här velat göra gällande. Jag tror, att dessa farhågor äro betydligt överdrivna och att om man läser igenom utskottsutlåtandet i sin helhet, man skall komma till en annan uppfattning i detta stycke.

Då jag nu i utskottet varit med om det utredningsförslag, varit utskottets yttrande utmynnar, så ber jag att få yrka bifall till det samma.

Herr Welin: Herr vice talman! Då jag tillhör första tillfälliga utskottet men icke deltagit i frågans slutbehandling och därför icke står antecknad i utskottsutlåtandet, ber jag att få tillkännage min mening. Som en bakgrund till vad jag kommer att säga vill jag börja med, att jag icke finner allt vara bra som det är på kristendomsundervisningsens område. Ingenting är fullkomligt här i världen, och naturligtvis är icke heller den kristendomsundervisning, som för närvarande behärskar skolan, fullt tillfredsställande. Det fordras naturligtvis åtskilliga förbättringar. Litet var har nog sina önskemål i det fallet. Det förbättras ju också år från år. Jag förmodar, att en och annan av dem, som uppträtt i denna fråga i den riktningen, att de yrka på vittgående reformer, ha vuxit upp under äldre förhållanden och icke varit med om den undervisning, som för närvarande bedrivs vid våra småskolor och folkskolor. Alla lärare, åtminstone de, som följa med och icke bara vuxit fast i gamla åskådningar och vanor, måste vittna om, att det är ofantligt mycket bättre nu än i forna dagar. Man är alltför mycket färdig att döma efter äldre förhållanden. Och ärkebiskopen, som blivit åberopad i utlåtandet flere gånger, säger också i ett av de av utskottet omnämnda yttrandena i tidningspressen bl. a.: »Undervisningen i kristendom är hos oss i småskola och folkskola ofta förträfflig. När man icke ser några frukter av den, så beror det på att man varken jämför det religiösa och etiska tillståndet i vårt land med flydda tider eller med länder utan dylik undervisning.»

Det behövs, säger jag, reformer på detta område, och det behövs så mycket mer som det icke finnes något område, som är så viktigt att man når toppunkten på som detta. Där behöva vi icke blott bättre metoder, utan vi behöva också bättre läroböcker. Jag hör icke till dessa, som i allt gilla den nuvarande katekesen, och jag har icke tagit tillräcklig kännedom om det föreliggande förslaget till en ny lärobok i kristendom för att bilda mig ett eget omdöme om detta. Emellertid är det självklart, att en god lärobok på detta område är mycket eftersträfvansvärd, och det vore väl, om

alla, som ha något inflytande här, ville anstränga sina krafter för att åstadkomma något gott.

När jag var med vid fragans första utskottsbehandling, sade jag någonting i samma väg, även om jag icke utvecklade det så pass vidlyftigt som nu.

Det behövs salunda något bättre, men därför är det icke sagt, att man kan gå med på varje reformförslag, som framkommer. Jag vill då säga, att de reformförslag, som här framkommit i form av fyra olika motioner, alldeles icke motsvara vad jag själv menar med förbättring på detta område. Snarare skulle jag vilja säga, att åtminstone efter min uppfattning det skulle bli en försämring på kristendomsundervisningens område, om vilken som helst av dessa motioner bleve bifallen. Tre av motionerna gå ut på ett undanskjutande av kristendomens ställning i skolan och dess inflytande på vårt liv. De vilja endast ha kunskap. Men kunskap är icke tillräckligt härvidlag. Här fordras någonting vida mera. Och den fjärde motionen — jag menar herr Anderssons i Fiskebäckskil — vill icke alls ha kunskap utan vill ha en undervisning, som skulle bestå endast i bibelläsning. Jag skall säga några få ord om varje motion. Men jag kan icke giva mig in på någon mera detaljerad granskning, ty därtill är den tid alltför begränsad, under vilken man kan ha rätt att taga kammarens uppmärksamhet i anspråk.

Vad då herr Skölds m. fl. motion beträffar, så yrkar den på konfessionslös kristendomsundervisning. Nu kunna vi gärna erkänna, att en sådan är möjlig, för såvitt man sätter mycket laga anspråk på resultatet av kristendomsundervisningen. Men om man på något sätt vill lägga an på att få denna undervisning fostrande, så går det icke med den konfessionslösa undervisningen. Det är endast den konfessionella undervisningen, som då kan åstadkomma någonting. En rent objektiv undervisning på detta område är omöjlig, för såvitt man vill åstadkomma karaktärsdanning, och det är väl kristendomsundervisningens främsta uppgift att åstadkomma en sinnesändring, en hjärtats danning hos människan som gör, att hon handlar efter det godas bud, att hon fullgör sina plikter och över huvud taget blir en bättre människa, en bättre karaktär.

Den motion, som ligger närmast denna är herr Kjellbergs motion. Den yrkar också på konfessionslös undervisning, och så tillvida faller den under precis samma dom, som jag fällt över herr Skölds m. fl. motion. Men beträffande herr Kjellbergs motion tillkommer en sak, nämligen att han vill ha en religionshistorisk undervisning. Det är en stor förtjänst hos herr Kjellberg, att han icke nöjt sig med enbart den konfessionslösa undervisningen utan kommit även med detta. Det är en sak, som gör, att man i viss mån kan sympatisera med den motionen, och jag vill för övrigt säga, att detta är den motion, som är den mest sympatiskt skrivna av allesammans. Motionens författare giver tillkänna en stor respekt för de ideella värdena och han vill göra allt möjligt för att vårt folk, jämte det att det får upplysning i yttre, världsliga ting, också lyftes ideellt. Det är en sann fröjd att läsa denna motion i

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.
(Forts.)

jämförelse med de övriga. Jag vill säga som min mening, att den religionshistoriska metoden mycket väl bör kunna få användning vid vår kristendomsundervisning, i mån som det kan ske utan förveckande av andra uppgifter, som denna undervisning har. Årkebiskopen har också i sina artiklar i hög grad tryckt på detta, att den historiska undervisningen bör vara med. Svagheten i herr Kjellbergs motion är enligt min mening den, att han vill ha en konfessionslös undervisning, någonting som jag finner rent stridande mot den uppgift han själv satt för sitt strävande härvidlag, nämligen att höja folklivet, att etiskt påverka människan i karaktärsbildande riktning.

Så kommer jag till herr Hanssons i Mora motion. Han vill icke ha något av direkt kristendomsundervisning, utan han vill ha en moralundervisning, en undervisning i etik, och framför allt vill han då ha fram Jesu etik. Nu har utskottet sagt, att en sådan undervisning som den herr Hansson önskar blir konfessionell, under det att herr Hansson livligt protesterar mot detta och säger, att han visst icke vill ha konfessionell undervisning utan en konfessionslös. Nu tror jag, att bägge parterna ha rätt, och det beror helt enkelt därpå, att den ene menar något helt annat med dessa uttryck än den andre menar. Utskottet säger om detta på sidan 6: »Med *konfessionslös* religionsundervisning menas i det följande en religionsundervisning, som endast fullföljer syftet att meddela kunskap om den religion, undervisningen avser. Med *konfessionell* religionsundervisning menas en religionsundervisning, som jämte syftet att meddela kunskap om den religion, undervisningen avser, jämväl fullföljer syftet att göra denna religion till lärjungarnas egen.»

Jag har haft åtskillig debatt med mina herrar kamrater i utskottet under den lilla tid, jag var närvarande vid frågans behandling, om den detaljen. Utskottet menar sålunda, att man kan undervisa i en enda religion, t. ex. den evangeliskt-lutherska, dels konfessionellt och dels konfessionslöst. Om man bara meddelar kunskap om den evangeliskt-lutherska religionen, så är undervisningen konfessionslös. Är det åter så, att man söker göra denna till lärjungarnes egen religion, så är den konfessionell. Herr Hansson menar synbarligen någonting annat, nämligen att konfessionell undervisning, vad oss vidkommer, är att meddela undervisning i den evangeliskt-lutherska läran, och konfessionslös undervisning är att meddela kunskap dessutom i åtskilliga andra läror. Sålunda skulle den konfessionslösa undervisningen avse olika religionsformer. Detta kan man ju diskutera om. Jag skall icke yttra mig om, vilken uppfattning är den riktiga härvidlag. Det kan göra detsamma. Men jag tror, att lösningen av tvisten mellan utskottet och herr Hansson finnes just på den punkten. För övrigt förefaller det mig, som om herr Hansson oaktat sin protest skulle vara ganska dogmatisk i den undervisning han åsyftar, ty det är klart, att skall man sätta upp vissa läror, även om det rör sig på det rent sedliga området, så måste det bli dogmer. Ty dogmer det är

icke bara vissa satsar på religionens område, utan det är överhuvud taget satsar, som man sätter upp såsom oantastliga eller åtminstone som man bör rätta sig efter på ett visst område, antingen det är det religiösa, det sedliga, det politiska eller vad det vara må. Jag vill sålunda hålla med utskottet om, att herr Hansson i verkligheten är dogmatisk. För övrigt skall jag inte ägna mycken uppmärksamhet åt denna fråga, emedan jag anser, att detta att ha undervisning i etik i skolorna i stället för i religion är en sak, som prövats tillräckligt och befunnits vara av mycket litet värde. Jag skall citera litet ur en bok, som vi alla fått utdelad på våra bänkar, nämligen »Framåt eller tillbaka?» av kyrkoherde Valdus Bengtson. Han säger på ett ställe följande:

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

»Man har alltså i Frankrike fått nog av dessa moraler 'på egen grund'. Tygellöshet och barnförbrytelser hava också sedan flera år tillbaka tagit fullständigt överhand. Le Figaro hade år 1913 infört ett brev från landsorten, i vilket uppgafs, att i den trakt, där författaren bodde, funnos 200 statsskolor, som icke hade mer än 4 elever i någon klass. Trots de större kostnaderna har man de senare åren hellre sänt barnen till skolor, där de få en kristlig uppfostran. Redan före världskrigets utbrott hade bland den bildade ungdomen uppstått en mäktig och omfattande kristlig genombrötsrörelse, som i mycket påminner om den kristliga student och gymnasiströrelsen i de skandinaviska länderna. Och den store socialistledaren Jaurès nedlade som bekant mycket kraft på att hos arbetarne främja förståelsen för religionen.» Det har alltså inte slagit vidare väl ut med detta sätt att undervisa.

Eftersom jag är inne på herr Hanssons motion och den fått ett skarpt omdöme av den förste ärade talaren, kan jag icke underlåta att instämma i detta och säga, att jag sällan sett en motion så ovärdigt skriven som herr Hanssons motion. Jag tror inte, att under den tid jag tillhört riksdagen, någon motion kommit fram, som är skriven på ett till den grad förlöjligande sätt, fastän den rör en allvarlig fråga. Eftersom jag fällt detta omdöme skall jag be att få bevisa det genom att anföra en del ur herr Hanssons motion. Han säger på sid. 2: »Vi börja med att läsa titeln: Meddelande från *kungl.* katekesnämnden, står där först. En kommitté, en kunglig kommitté, som skapare av ett reformatoriskt verk, det är verkligen en mer originell än hänförande tanke. Litet längre ner finna vi, att den nya katekesen tituleras *underdånigt* förslag. Det är alltså en *underdånig* reformering varom här är fråga. Egenomligt nog öppnas dock framställningen av den kungl. kristna tro som vi alltså i *underdånighet* skola omfatta, med en skildring av Luther och Olaus Petri, ehuru det icke ens av kungl. katekesnämnden hävdas, att det var en *underdånig* reformation som dessa åvägbragte.

Det kräves en utpräglad konstnärlig eller åtminstone stilistisk förmåga för att skapa en bok av här ifrågavarande art. Men att den nya katekesens författare åtminstone vid detta sitt arbete sakna denna förmåga röjer redan dess motivering. Författarne ha själva

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

en aning därom. Ideligen röja de sin osäkerhet i ordvalet genom att till de ord de använda göra ett inskränkande eller omhöljande tillägg. Särskilt älska de tilläggsorden *mera* (»en mera yttre synpunkt», »en mera inre väg») och *så att säga* (»så att säga konkurrera», »så att säga återspegla»). Men kan man icke skriva bättre än att man ideligen måste be om ursäkt för sitt språk, gör man mera klokt i att *så att säga tiga*, o. s. v. Så där går motionens författare på, och jag tycker för min del, att det är ett skrivsätt som inte lämpar sig i en ytterligt allvarlig fråga.

Det är en motion till, som jag bör säga några ord om, nämligen herr Anderssons i Fiskebäckskil. Han är den ende motionären som står på evangelisk-kristlig grund ifråga om sina önskningar beträffande reformer. Han vill nämligen ha en uppbygglig undervisning, således inte bara kunskap, men denna undervisning skall meddelas i form av bibelläsning, vare sig i bibeln själv eller i någon läsebok, där det finnes bibelutdrag. Men på detta sätt kan man ju inte få någon fast och säker kunskap, och en sådan bör väl dock finnas, även om det blir ett minimum. Jag för min del gör inte anspråk på, att barnen skola få stora mängder av sådana kunskaper, men något skola väl barnen lära sig om den religiösa åskådning de tillhöra och väl i regeln komma att omfatta. Utskottet framhåller också mycket starkt, att det bör meddelas någon kunskap. Utskottet säger t. ex. på sid. 10, att »kravet på en solid borgerlig religionskunskap icke utan allvarligt men kan eftergivnas. Med den roll religionen spelar i nationens liv, är det uppenbart, att staten bör kräva en god religionskunskap. Det är nog även så. Det går inte att bara stanna vid exempelvis bibelläsning. Det behövs också en verklig religionskunskap, och det har blivit framhållet icke blott i utskottets betänkande utan också starkt betonats under debatten. För övrigt vill jag säga, att herr Anderssons motion i denna sak så att säga slår ihjäl de tre andra motionerna. Herr Hanssons i Mora motion å sin sida slår ihjäl herr Anderssons så till vida som herr Andersson säger, att en moralundervisning näppeligen kan meddelas i en form, som är avpassad efter barnets natur.

Jag kan sålunda för min del icke gilla något av de förslag, vartill de olika motionärerna kommit, och då är det också självklart, att jag icke kan vara med om ett utskottsutlåtande, som bygger på yrkanden, som jag inte kan gilla. Jag vill därför för min del ta avstånd från utlåtandet, och hade jag varit i tillfälle att vara närvarande vid fattandet av utskottets beslut, hade jag kommit att reservera mig. Nu säger visserligen utskottet, att den föreslagna utredningen skall vara förutsättningslös, och menar således, att vem som helst borde kunna vara med om den, men vi få också tänka på vad utskottet menar med förutsättningslös. Efter den redogörelse jag här lämnat för de olika motionerna kan man förstå, att denna utredning inte blir alldeles förutsättningslös, och jag har så mycket större skäl att anta, att den inte blir detta, som det finnes åtskilliga uttryck i utskottsbetänkandet, som gå i motsatt riktning.

Jag ber herrarne se t. ex. på sid. 11, där det heter: »Icke *facit* till kulturens stora problem, men *problemen* själva, vördnad inför det outgrundliga, eggelse till sanningssökande, kärlek till redbarheten, rättradigheten, tapperheten och visheten — se där vad som vid sidan av det faktiska kunskapsstoffet måste givas av unga.» Således icke ett ord om, att det skulle ges någon verkligt religiös kristlig undervisning här. Det är fråga om moral. Detta uttalande bör alltså i hög grad tilltala herr Hansson i Mora. Vidare säger utskottet: »Om allt detta skall ges *i* eller *utan* en viss religions dräkt. är här i grund och botten en andrahandsfråga.» Man kan sålunda mycket väl meddela dessa etiska begrepp utan någon som helst religionsundervisning. Detta är en av utgångspunkterna för den förutsättningslösa utredning, som utskottet förordar. Hur pass förutsättningslös den då skall bli, lämnar jag därhän.

*Ing. religions-
undervisningen
i skolorna.*
(Forts.)

Saken är tydligen ännu inte mogen. Den behöver så att säga ligga till sig. Ärkebiskopen har också på flera ställen i sina tre av utskottet åberopade artiklar i Stockholms-Tidningen mycket starkt betonat, att frågan behöver mogna. Som herrarna kanske observerat har ärkebiskopen i dag en fjärde artikel inne i Stockholms-Tidningen, där han alldeles särskilt framhåller, att saken bör ligga till sig, icke blott därför att de olika frågor, som här föreligga, behöva mogna, utan också därför, att vi, som den föregående ärade talaren förut påpekat, för närvarande ha en utredning i gång inom folkskolöverstyrelsen om kristendomens ställning i våra skolor, i samband med de reformförslag, som äro a bane på detta område.

Då det sålunda förhåller sig så, dels att saken i och för sig själv behöver mogna, dels att frågan för närvarande ligger under utredning, vill jag för min del yrka på att vi i dag icke gå till något godkännande vare sig av någondera motionen eller utskottets förslag, utan yrkar jag för min del avslag å såväl vad motionärerna hemställt som å utskottets utlåtande.

Herr Kjellberg: Herr vice talman, mina herrar! Den fråga, som nu föreligger, är allvarlig, betydelsefull och ömtålig. Den är i hög grad betydelsefull, och vid en jämförelse med den stora frågan om praktiska ungdomsskolor, i vilken riksdagen förut i dag har fattat ett positivt beslut rörande vår ungdoms uppfostran, vågar jag säga, att den fråga, som nu ligger före, icke är mindre viktig. Att den är ömtålig, framgår redan av några av de yttranden, som förekommit i debatten i dag, och jag skall söka att längre fram i mitt anförande påpeka några anledningar, varför denna fråga hör till de ömtåliga.

Emellertid vill jag börja med att uttrycka min glädje över det resultat, till vilket utskottet enhälligt har kommit. Då jag senast väckte en motion i denna fråga, 1911, låg ärendet på ett helt annat sätt, och det var då endast en av utskottets medlemmar, som närmade sig de meningar jag då förfäktade. Nu ha liksom allt i vår tid även förhållandena på detta område ändrat sig, och jag ser även

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

på en del tidningar av olika färger, att det nu finnes mera sympati än då för de reformfrågor, som ha blivit framförda genom nu föreliggande motioner.

När frågor av denna art föras fram, så är inte det första man frågar sig: vad ha motionärerna för konkreta förslag, vad ha de för riktlinjer att komma med, hur ha de tänkt sig, att detta skall ordnas, utan det första man fäster sig vid är en helt annan fråga. Det är denna: vad är det, som föranleder dessa ständigt återkommande framställningar, vad är det som är upphovet till det ideligen fortsatta arbetet med katekesreformer och till de många motioner i år angående religionsundervisningen i skolorna? Det måste ligga någonting bakom detta. Jag tror också, att alla, oavsett partiställning och kyrklig ståndpunkt, äro eniga om att det för närvarande icke är bra som det är. Vi se, att här i riksdagen under årens lopp motioner framkommit, föranledda av oro inför ungdomens förvildning, inför den sjunkande sedligheten och inför en mängd olika faktorer, där vi se de etiska bristerna i de nuvarande samhällsförhållandena, och de flesta fråga sig då: var skola vi söka orsaken till detta? Ja, vem är det, som först och främst skulle värda de andliga värdena och särskilt de etiska värdena? Jo, det är kyrkan. Och vi fråga oss då: hur har den kristna kyrkan, alldeles bortsett från de olika riktningarna, den lutherska, den katolska osv., lyckats i sitt etiska fostringsarbete bland Europas folk? Det är femtonhundra år och mera, sedan kristendomen blev romersk statsreligion, och i vår tid bekänna sig sedan länge så gott som alla Europas folk till den kristna religionen. Om vi tänka på vårt eget land, på hur lång tid vårt folk har kallats kristet, och tänka på det söndagliga uppfostringsarbete, som den kristna kyrkan i hela Europa utfört år efter år och sekel efter sekel, så fråga vi oss: hur i all rimlighets namn är det möjligt, att effekten är så liten? Vi skola komma i häg, att undervisningen i kristendom har, långt innan skolorna inrättades, i sekler bedrivits av kyrkan icke blott söndagligen utan dagligen och att dessutom för ungdomen funnits särskild kyrklig undervisning, och likväl måste vi säga oss, att hela den nuvarande tidsandan brister i fråga om etik. Många skylla på darwinismen och många på den naturvetenskapliga uppfattningen. Nej, däri ligger icke orsaken, utan den bör sökas därutinnan, att betraktelsesättet i vår tid blivit övervägande tekniskt, organisatoriskt och merkantilt och att den stora mammonsdyrkan som aldrig förr går segrande över världen. Det har icke med darwinismen att göra mer än på en punkt, som jag senare skall återkomma till. Nej, skyll icke på naturvetenskaperna och på det naturvetenskapliga tänkesättet, utan skyll på bristande etik i sättet att betrakta samhället och samhällsförhållandena. Vi ha icke med tillräcklig tydlighet skärpt in detta hos vår ungdom och hos oss själva; i alla händelser synes kyrkan ha misslyckats i hithörande strävanden.

Låt oss se på några av de kristligt-kyrkliga uppfostringsmetoderna. Kyrkan har i sin etiska fostran använt sig bl. a. av sådant, som vi på psykologiskt språk kalla de mest olustbetonade

föreställningar, ja, vi kunna väl säga, att helvetesläran i sekler har spelat en oerhörd roll i avskräckningsssyfte. Luther har redan, när han skrev lilla katekesen, lagt grunden till den lutherska etiken i de ord varmed han sammanfattar det första huvudstycket. På frågan »Vad säger nu Gud om alla dessa bud?» svarar han med de ord som alla våra barn få lära sig och som vi själva lärt oss släkte efter släkte: »Gud hotar att straffa alla dem, som överträda dessa bud därför skola vi frukta för hans straff, så att vi icke bryta mot hans bud. Men sin nåd och allt gott lovar han alla dem därför skola vi älska honom» o. s. v. Dessa »därför» innebära, att grundvalen för och grundmotivet i den lutherska etiken äro: belöning och straff. Därmed har man från början kommit in på en mycket farlig bana i fråga om *motiveringen* till den etiska fostran, som i flera sekler meddelats barnen och ungdomen. I våra lutherska högmässor, som söndagligen äga rum i Sveriges 2,500 kyrkor, säges på ett auktoritativt sätt och å alla kyrkligt kristna svenskers vägnar de orden: »Och vet mig för den skull vara värd en *evig fördömelse*, om Du skulle så döma mig, som Din rättvisa kräver och mina synder hava förtjänt. Jag antager att barnen i många familjer följa med sina föräldrar uti kyrkan och få höra detta. Detta är luthersk-kyrklig etik, när t. ex. ett sjuårigt barn i kyrkan får höra, att det är värt en evig fördömelse, om rättvisan skulle ha sin gång och om det skulle så dömas, som dess synder hava förtjänt. Jag vill erinra om att *läran om den eviga fördömelsen* inom svenska kyrkan i höst kan fira 25-årsminnet av sin renässans. Det var vid 1893 års kyrkomöte, som frågan var före att ur syndabekännelsen borttaga orden om den eviga fördömelsen. Efter en lång utredning och långa debatter beslöt detta kyrkomöte med 37 röster mot 20 att behålla den eviga fördömelsen i syndabekännelsen. Det är ett 25-årsminne, som kan vara värt att ihågkommas, när man talar om etisk-kristlig, etisk-luthersk uppfostran. Den består i detta att ständigt inpränta begreppen straff och belöning och att nästan aldrig tala något om det goda utan att det förbindes med tanken på belöning eller straff.

Jag nämnde nyss något om grundvalen för Luthers etik i hans katekes i första huvudstycket. Det finns en annan sak som bör påminnas om vid talet om den kristligt kyrkliga etiken, och det är, att kyrkan varit och är en politisk institution; och vi få aldrig glömma att Luther var politiker. Ett synligt uttryck av Luthers egenskap av politiker var det brev, i vilket han tillät lantgreven Filip av Hessen att hava två hustrur, och brevet från Luther och Melancthon i denna fråga finnes ännu kvar; de som äro intresserade därav kunna läsa om det i kyrkoherde Fries' bok om urkristendomens ställning till äktenskapet. Luther var då ingen ung man; han var 56 år gammal, när han skrev detta brev med tillstånd för lantgreven av Hessen att hava två hustrur. Brevet kan rekommenderas till övervägande, ty när man tänker på, att dess innehåll sammanhängde med ingången till en ny kyrklig riktning, så förstår man mycket väl, att det är någon ting som kommit atskilligt på sned

*Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.
(Forts.)*

Ang. religiövs-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

redan i början. då Luther av politiska skäl gav sitt bifall till tve-
gifte på den grund, som han sade, att han icke funnit sådant för-
budet i Mose lag och att evangelierna icke upphävt Mose lag . . .
Nej, mina herrar, man måste vara försiktig, när man talar om
Luthers etik. Man blandar då lätt ihop gammal judisk, kristen och
annan etik och vet till slut icke, vilket som är vilket. Om man
tager de enkla ord, som framför allt skulle utmärka den kristna
etiken, nämligen orden, att »du skall älska din nästa såsom dig
själv», så är det intet nytt, utan det står som bekant redan i Mose
böcker. Säkert är, att när det är fråga om att bygga en etisk
fostran på en bestämd kyrkolära. så är det en sak som är ganska
farlig och ganska riskabel, och detta visar sig icke minst, när det
gäller statskyrkan. Ty vad är en statskyrkas uppgift bland annat?
Jo, den har bland annat att religiöst försvara varje handling, som
begås av staten, och vi ha nu under det pågående kriget sett, huru
statskyrkorna uppträda. Vi se gång på gång, att statskyrkorna,
som framför allt skulle hävda de andliga värdena och de etiska in-
tressenas upphöjdhet över alla andra intressen, icke kunna hävda
dem, när det gäller statens handlingar. Inför dem måste stats-
kyrkan böja sig och förklara, att vad staten gör, det är rätt. Vi
ha sett det tillräckligt under kriget.

Jag nämnde ett ord om darwinismen. Jag gjorde det icke för
att vara den förste som nämner det i dag — det kommer nog andra
att tala om under debatten — utan därför att det är ett ord, som
användes här i kammaren gång efter gång, liksom man tänkte sig,
att de som äro kristna bilda en grupp och att alla de andra äro
darwinister — man skall ju ha något namn på dem. Låt oss då
ta en överblick över saken och se, vad skillnaden är mellan dar-
winistisk uppfattning om kampen för tillvaron och den kristna
uppfattningen om samlivet människor emellan. Darwins uppfatt-
ning var, att den starkaste, den som är bäst utrustad — kroppsligt
eller intellektuellt — övervinner och överlever de andra i kampen
för tillvaron. Den verkligt kristliga etiken bjuder tvärtom att taga
hand om alla, även om det som är svagt och outvecklat, den inne-
bär med ett ord kärleken till de svaga. Den säger, att varje män-
niska har ett individuellt personligt värde, som icke får förnekas,
och detta uttryckes på det sättet i de kristna skrifterna, att »ett
krossat rör skall han icke sönderbryta och en rykande veke skall
han icke utsläcka». Det är denna princip, som är en av de djupaste
i kristendomen: att ingenting mänskligt är så uselt, så defekt, att
man icke kan hitta något hos det, som kan vara värt att vårdas.
Nu säger man, att på denna punkt stå darwinismen och kristen-
domen mot varandra. Näväl, följa nu de s. k. kristna staterna
den läran, att man icke skall bryta ned något som är svagt och
icke utsläcka den rykande veken? Nej, tvärtom. I våra dagar har
man alldeles tillräckligt fått höra, att de kristna staterna så till
vida blivit darwinister som *maktfilosofien* under kriget blivit för-
härskande och fått sådana uttryck som följande: »idéen, att en svag
nation har samma rätt att leva som de mäktiga och starka, inne-

här en förmäten inkräkning på de naturliga lagarna för utvecklingen». Så säger en framstående man inom en kristen krigförande stat. En annan synnerligen bemärkt man inom en kristen krigförande stat säger: »Statens handlingar kunna icke dömas efter den individuella moralens måttstock; en stats hela mål och tillvaro är *makt*, och den, som icke är man nog att se denna sanning i ansiktet, borde inte lägga sig i politik». Det är kristna staters stora män, som uttala sig här, och vad gör kyrkan i de staterna? Jo, den får böja sig för detta. Men den rykande veken och det krossade röret tar man icke hand om, ty här är fråga om *makt*, och ingenting annat.

Ang. religionsundervisningen i skolorna.
(Forts.)

Det som utmärker vår tid framför allt, det är jakten efter makt, efter penningar, efter allt detta materiella, över vilket vårt tidevarv stoltserar, när det växer fram i form av industri, uppfinningar och teknik, och som även de troende kristna i högsta grad använda sig av eller åtminstone icke vägra att använda sig av. Det som ligger bakom tidsåskådningen är just detta oavsläppta skapande av materiella värden. Men man tycks ständigt glömma nödvändigheten av att *också skapa andliga värden*. När man skapar dessa nya omätliga materiella värden, vilken är då den anda, som ligger bakom? Jo, det är den anda, som vår tid anser som helig, det är »företagarandan». Det finns ingenting som i vissa kretsar dyrkas så som företagarandan, och den kulminerar och vinner sina triumfer och segrar, när de stora vinstföretagen visa sina materiella resultat. Det är den heliga företagarandan, åt vilken man i våra dagar bygger de praktfullaste byggnaderna. Vi kunna se det här i huvudstaden: vid Gustaf Adolfs torg, alltså vid en av de allra förnämsta platserna i hela vårt land möter oss anblicken av ett par av dessa nya ståtliga byggnader. De äro icke statens, icke stadens och icke heller kyrkans byggnader, de äro bankpalats. De äro så byggda och inredda, att varken staten eller kommunen numera torde kunna tävla med dem i fråga om tempelbyggnader. Sådana äro nutidens tempel, resta åt den heliga företagarandan. Man kan vara lugn för att naturvetenskaperna icke ha mycket med denna anda att göra, om de också äro bra att ha, när man vill ha nya uppfinningar och ny teknik. Men de herrar som i sin religiösa iver ständigt rasa mot darwinismen och naturvetenskaperna borde kanske intressera sig litet mer för det praktiska livets etik i stället för att oroa sig så mycket över de teoretiskt-naturvetenskapliga betraktelsesätten och hypoteserna.

Jag nämnde i början av mitt anförande, att den fråga, som vi hava före i dag, är av ömtalig art. Själv har jag den största respekt för andra människors religiösa övertygelse. Jag har nämligen den uppfattningen, att man här icke kommer någon väg med intellektuella och logiska resonemang. Den, som tror på en gud, för honom kan guds existens aldrig bortbevisas, och för den, som icke tror på en gud, kan guds existens aldrig logiskt bevisas. Den frågan har icke med intellektet att göra utan med hjärtats behov. Det är en sak, som vi alla måste lära oss, när vi diskutera hithörande

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

frågor; att man icke kan logiskt omfatta, genomtränga och behandla dessa andliga värden, utan att det är hjärtats behov, som bestämmer, huruvida en människa tror på en personlig gud, på ett evigt liv och på andra andliga värden eller om hon icke gör det. Dessa värden kan en människa varken resonera sig till eller ifrån, hon må vara aldrig så logiskt och intellektuellt begåvad. De andliga värdena kan man icke resonera sig till, och likväl synes detta mig som det viktigaste: att man åt barnen skänker andliga värden och uppfostrar dem i skolan så, att man hos dem skapar en idealitet, som gör, att barnen, när de sedermera komma ut i livet, kunna djupt och innerligt känna, att om också bröd och pengar och uppfinningar och teknik äro nödvändiga, så är *även rättfärdighet* nödvändig. Men detta har vår tid glömt bort.

Det blir då fråga om huruvida man kan göra något härvidlag i skolorna. Mången säger, att detta är hemmets sak, och att man icke kan få lärare och lärarinnor tillräckligt kompetenta härför, och att man icke heller ha lämpliga läroböcker. Flera av de talare, som uppträtt i dag, ha åter förklarat sig vara nöjda med den skolundervisning i religion, som hittills bedrivits, och att medelst denna och med en reformerad katekes vi nog skola få till stånd en tillfredsställande undervisning om andliga värden, och icke blott om andliga värden utan även i andliga värden. Man säger också, att man icke kan undervisa i sådant genom böcker o. s. v. Jag för min del har en motsatt uppfattning, och jag skall be att få säga, varför jag har det.

När vi undervisa barn på det rent intellektuella området, förutsätta vi, att flertalet barn i intellektuellt avseende äro utrustade ungefär på samma sätt. Under denna förutsättning undervisa vi dem klass efter klass; men det har i större samhälle visat sig önskvärdt att inrätta s. k. hjälpklasser. Vi märka nämligen, att vissa barn äro intellektuellt efterblivna, och — för att icke tynga arbetet med de andras, de normala barnens undervisning — så undervisa vi dem särskilt för sig. Skulle vi då icke våga tro, att barnen även på det moraliska området äro tämligen lika konstituerade och att man således kan moraliskt undervisa dem från klass till klass för att låta dem djupare känna och tränga in i hithörande frågor och att intimare röra sig med andliga värden? Det finnes ju också moraliskt defekta barn, liksom det finnes intellektuellt defekta, och dem kunna vi ju föra över till så kallade hjälpklasser liksom nyss nämndes i fråga om de intellektuellt efterblivna. Men att vi icke skulle kunna komma åt barnens moraliska uppfostran i skolorna, är en alltför hopplös uppfattning, ty likaväl som i fråga om den intellektuella uppfostran vet man, hur man skall *gripa* barnen, när det gäller de andliga värdena. Det finnes ett sätt för barnen att gripas inför andliga värden, och det är när *personligheten* vare sig i dikten eller ur verkligheten, ur livet eller boken träder fram emot dem. De flesta barn reagera för de goda och tappra handlingarna och de stora dåden, för det som har något värde, de reagera i dessa fall lika enstämmigt som vid den intellektuella un-

dervisningen. Man kan få barn att gripas av en saga; barnet gripes av berättelsen om en stor hjälte eller om en fattig gosse, som begått en god handling. Vi skola med ett ord träna barnen på detta område liksom på det intellektuella området. Barnen undervisas i skolan icke för att de skola vara fullproppade med en massa kunskaper, utan när de komma ut i livet det viktigaste är att at deras intellekt ge en träning, så att de få förmåga att arbeta på egen hand. Så är det också på det etiska området: barn kunna så uppfostras, att de förnimma en dragning till det, som är gott, och en dragning *från* det som är ont; och vi kunna vara tämligen säkra om att de sedermera skola reagera på ett något så när riktigt sätt inför det, som möter dem i livet. Det är detta, att låta *personligheten* träda fram emot barnen i berättelser ur sagan, ur den verkliga historien, ur nutidens liv o. s. v., det är detta, som man gång på gång skall finna är den rätta vägen, i skolans etiska uppfostringsarbete.

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

När man från många håll har kritiserat den nuvarande kristendomsundervisningen, har man gjort det på olika vägar, något varom jag nu skall säga några ord.

Jag var för någon tid sedan inbjuden till Uppsala kristliga studentförbund för att hålla ett föredrag i föreliggande ämne. Där mötte mig omkring 350 studenter och åtskilliga teologie professorer och teologie docenter och det blev en livlig, för mig synnerligen intressant och givande, debatt. Jag framhöll där, såsom jag gör nu, att det gamla klandret mot kristendomsundervisningen är något, som vi kommit förbi. Det var nämligen den kritik mot bibeln och katekesen, som grundade sig på *de intellektuella motsägelser*, som finnas där. Att betrakta dessa motsägelser såsom huvudsak är enligt min mening en övertvungen ståndpunkt. Det är fullkomligt lönlöst att inlåta sig på dessa intellektuella konflikter. En del personer säga, att allt, som står i bibeln, är sant, och jag böjer mig härför så tillvida, att jag låter dem behålla denna uppfattning för egen del, men jag vill icke gå med på att man i skolan inpräntar dylikt hos barnen. Jag säger emellertid fortfarande, att de intellektuella motsägelserna icke äro de allvarligaste. Nej, mina herrar, felet på religionsundervisningens område ligger i *de moraliska motsägelserna* inom densamma. Jag skall taga ett par exempel. Biskop Ullman säger i sin lärobok för de högre läroverken, att bibeln visar sin integritet däri, att den — ehuru skriven under många sekel — icke innehåller ett enda stycke, som icke stämmer med de andra. Ja, har en gång förut här i riksdagen för några år sen framhållit denna sak; och den, som är intresserad av skillnaden mellan den israelitiska guden Jehovah och den kristne guden, hänvisas till fjärde Mosebok 31 kap., som talar om hur midianiterna skulle behandlas. Det var Jehovah, som befalldo israeliterna att mörda allt levande utom de unga kvinnor, som ännu ingen man känt. Dessa uppgingo till omkring 32,000 och de skulle fördelas såsom krigsbyte. Om någon påstår, att detta är den samme gud, som Kristus kallar en kärleksfull fader för alla människor, således även för midiani-

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.
(Forts.)

terna, vill jag se, om han vågar göra detta påstående inför ett par forskande barnaögon. Det är sådana moraliska motsägelser, som äro de betänkligaste i vår nuvarande religionsundervisning.

När man predikar rättfärdiggörelsen uteslutande genom tron och säger, att detta är Luthers lära, glömmmer man, att hela Kristi etik, åtminstone tror jag det, ligger sammanfattad i de avskedsord, varmed han beskriver den yttersta domen. Där talar han till dem, som stå på högra och vänstra sidan, och frågar — icke, om de tro på treenigheten, på hans egen gudom och på hans obefläckade avlelse, — utan han säger: jag var hungrig, och I gäven mig att äta, och jag var sjuk och I besökt mig, och han slutar med orden: det som I haven gjort den minsta av mina bröder, det haven I ock gjort mig. Däri ligger Kristi etik uttryckt, men icke »rättfärdiggörelsen genom tron».

Det är sådana moraliska motsägelser inom religionsundervisningen, som enligt min uppfattning äro det betänkligaste, när barnet kommer ut i livet och får se, hur det går till: att *makten*, oavsett om den representerar rätten eller icke, är den faktor, som reglerar i konkurrensen mellan människorna. Den vilda jakten att komma först och lyckas bäst, allt detta med företagarandan bakom sig har kulminerat i våra dagars världskrig. Där hava vi förbanelsen så att säga i brinnande form, och detta efter 1500 års kristligt kyrklig-etisk uppfostran av Europas folk. I vårt eget land, som länge kallats kristet och där vi utom den kyrkliga undervisningen haft kristendomsundervisning på programmet för folkskolan, sedan denna lagstadgades år 1842, se vi nu resultatet. Frågar man sig då aldrig, när man väcker motioner rörande åtgärder mot ungdomens förvildning och över huvud taget mot den sjunkande sedligheten: var ligger felet? — låt oss undersöka detta!

Jag tror för min del, att vi åtminstone tillsvidare icke kunna komma någon väg i etisk fostran i skolan utan att samtidigt förbinda den med religionsundervisning, och jag har framhållit detta i min motion. Jag anser nämligen, att man vid en *konfessionlös* religionsundervisning i första rummet bör framhålla den kristna religionen såsom det centrala, redan därför att den ligger vårt folk närmast, och låta dess centrala personlighet träda fram emot barnen, och därjämte även ur andra religioner, i den mån dessa äro av betydelse för hela kulturlivet, få fram de etiska värdena genom att låta etiska personligheter träda fram. Det är detta förbindande av religionsundervisningen med framställningar *ur livet*, som kan och skall väcka och värma de ungas sjäsliv.

Då jag förra gången, år 1911, hade framlagt en liknande motion, framhölls det här liksom nu i dag, att man i Frankrike misslyckats i fråga om den moraliska undervisningen. Detta torde bero bland annat på, att man där uppställt ett slags katekeser i skrivna satser, och redan därför måste, enligt min uppfattning, den uppfostringsmetoden misslyckas. Det blir med detta som med all undervisning, där man använder katekes: minnet uppövas men självverksamheten avtrubbas. Även vid den högre undervisningen ha

s. k. katekeser förekommit: när en lärare börjar bliva gammal, *kan Ang. religionsundervisningen i skolorna.* det hända att det blir svårt att hitta på nya frågor, och då är det ganska tilltalande att hava en bok att ga efter. För eleverna är detta också utmärkt bekvämt, ty då slippa de det arbete, som så många äro mest rädda för av allt, nämligen självständigt tankearbete. Katekesundervisningen har säkert varit ett av den franska moralundervisningens stora fel; och därmed kommer jag över till en grundprincip i dessa undervisningsfrågor. Jag sade för en stund sedan, att när det gäller andliga värden, är det mycket mindre fråga om de intellektuella och logiska resonemangen än om hjärtats behov, och det är dessa senare, som vi vilja väcka och tillgodose hos barnen. Nu har man från två håll begått ett oerhört fel på detta område. Jag skall i detta sammanhang säga några ord gentemot intellektualismen. Jag gjorde det i Uppsala i höstas vid ett föredrag i studentföreningen Verdandi, och jag vände mig därvid mot två håll. Jag vände mig mot den s. k. åttiotalismen här i Sverige, i den man den förklarar att allting kan intellektuellt åtkommas och att det, som ligger utanför intellektets sfär, icke har något som helst värde och därför avfärdas med en axelryckning. Denna uppfattning är felaktig, ty det finnes oerhört mycket, som människans hjärta ropar och trängtar efter, men som intellektet icke kan klara ut, emedan det som sålunda eftertrakts är intellektuellt oåtkomligt; detta kunna vi nog alla vara överens om. Jag vände mig emellertid icke blott mot åttiotalets uppfattning i detta avseende utan även mot teologerna. De hava i alla tider begått det felet att vilja och tro sig kunna göra intellektuellt begripligt det som är intellektuellt oåtkomligt. De hava alltifrån skolasfiken under medeltiden och rationalismen på 1700-talet fram till intellektualismen i vår tid inbillat sig, att man kan beskriva Gud enligt de kristna begreppen för barn på det sätt, som katekesen gör. Nu har en framstående överlärare vid Stockholms folkskolor sagt mig, att så gör man icke i skolan, utan man förfar på helt annat sätt. Jag frågade då, huruvida man överskrider sin befogenhet eller om man håller sig till den svenska kyrkans lära? — När man skall beskriva t. ex. det ena eller andra andliga värdet, har man gjort det i katekesen på det sättet, att man tagit upp ord och uttryck, som för barnasinnets äro omöjliga att begripa, och när barnen icke hava kunnat begripa det obegripliga, så har man funnit sig i att låta barnen läsa »förklaringen» utantill, och så har man på många håll trots, att nu är det klart, eftersom barnen kunna läsa upp sin läxa.

Hör nu, hur det är, när någon medels katekesen inför barnen skall söka väcka dem för de andliga värden, som vi sammanfatta i begreppet Gud. Under rubriken »Om kärleken till Gud» står som svar på frågan »Vad är Gud» följande: Gud är en ande med alla de högsta fullkomligheter: evig och oföränderlig, allestädes närvarande allsmäktig, allvetande och allvis, helig och rättfärdig, sannfärdig, god och barmhärtig.» Detta är skrivet för barn! »Nej,» säger överläraren till mig, »sådant där använda vi oss icke av i undervisningen.» Ja, det där går kanske för sig i Stockholm, men skulle de

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.

(Forts.)

göra så i skolorna på landsbygden, så vet man sannerligen inte, hur domkapitlen skulle ställa sig där det bleve bekant. En teologie professor eller docent får säga mycket, som en folkskollärare på landsbygden inte får säga. Och jag erinrar mig, att lektor Waldenström för några få år sedan var i Uppsala och för att avhöra vissa föreläsningar samt att han berättade därom uti ganska apra artiklar mot den teologiska undervisningen som meddelades där.

Teologerna ha emellertid i alla tider begått det felet att försöka göra intellektuellt begripligt det som inte är intellektuellt åtkomligt, och under tidernas lopp ha skolastiken, rationalismen och intellektualismen nöjt sig med att både barnen och de vuxna fått lära sig det obegripliga utantill — men hjärtat har lämnats kallt, dess behov ha ofta förbisetts, och den etiska uppfostran har kapitalt misslyckats. Det finnes emellertid förhållanden i vår tid, som tyda på en nyfödelse härvidlag. Jag har i min motion vågat tala om en etisk renässans; och jag vill nu framhålla, att det fanns både gamla och unga, som vid krigsutbrottet gjorde sig den frågan: »vad är meningen med detta krig, skall det möjligen kunna väcka folken?» och att det fanns personer, som i sitt stilla sinne önskade krig över vårt eget land, i tanke, att vårt folk därigenom skulle etiskt åter uppväckas. Jag har studerat en del autentiska uttalanden av teologer och präster bland de krigförande folken och därvid funnit, att de som i början av kriget trott, att detsamma skulle åstadkomma en religiös renässans och en etisk väckelse, nu ändrat åsikt. Så säger en av de teologiska professorerna i februari 1916: »Jag tror icke att kriget har åstadkommit någon verklig ändring uti det religiösa tillståndet hos vårt folk.» En annan teologie professor skriver i mars 1916, att han blir allt anspråkslösare i sina förväntningar rörande krigets religiösa verkningar. Och redan vid julen 1915 förelåg följande uttalande av en präst inom ett av de krigförande folken: »En och annan skall verkligt förnyad återvända från kriget, men att av detsamma vänta en förnyelse av hela folklivet vore svärmeri.» En ung teologie docent. som ligger ute vid fronten, när han skriver detta, säger: hemma har en teolog sagt, att Guds röst nu talar i kanonernas dån, men för dem, som ligga inom frontzonen ter det sig så, att djävulen har ordet, och han fortsätter: »Vad stormangreppet kostar i moraliskt självövervinne, hur det tvingar oss att avkläda oss allt mänskligt, allt kristligt, kan icke utsägas; det kan heller icke förstås av andra än dem som varit med. — Men vi bedja kyrkan, att den förstår och fornellt erkänner *det moratorium* för den kyrkliga kristendomen, som faktiskt har inträtt för hundratusentals män.» Så var det med krigets uppfostrande inflytande, så är det, mina herrar, här i världen, när man går med tanken: »ack om en olycka kunde komma över oss, så att vi bleve riktigt goda och hederliga människor.» Vad är det som händer? Vi vänja oss vid allt, även vid olyckan, och sedan bli vi precis som vi voro förut, och det har sagts också ibland de krigande själva, bland dem, som äro med vid fronterna om det mest fruktansvärda i kriget, att »i krigets början voro vi entusiaster, nu äro vi fackmän. — Kriget har från

att vara vårt hjärtas sak blivit vårt yrke.» Det är oriktigt detta att gå och hoppas på en olycka över ens eget folk, i tro, att folket därigenom skall fostras och bli bättre, ty människorna vänja sig märkvärdigt nog vid allt och de flesta återkomma efter olyckorna likadana som förut. Nej, låt oss inte önska olyckor över vårt folk i den tanken, att vi därigenom skulle bli etiskt bättre, utan låt oss verkligen i vår dagliga fostran av ungdomen, både i hemmen och i skolorna, göra allt vi kunna för att värma de ungas sinnen för de de andliga värdena, för allt ideellt och försöka få dem att icke blott intellektuellt syssla med ideela ting utan, även vad viktigare är, med sitt känsloliv omfatta de andliga värdena, och just sådana andliga värden som ena alla så, att vi borde slippa käbblet om olika sekter och om olika kyrkor och komma därhän, att om vi anse någonting gott och rättfärdigt och sant, så är det gott, rättfärdigt och sant, oavsett om det är kristet, judiskt eller hedniskt. Ty så högt skola vi ställa rättfärdigheten, att där vi se den vinna mark där borde vi icke fråga efter om den är kristen, judisk eller hednisk, utan vi borde utan avseende på konfession glädja oss åt den, vörda den och endast önska, att den skulle besjåla alla. Men så är det inte, utan vi stå och slåss om darwinism och lutherdom, om huruvida varje punkt i bibeln är sann eller icke, och så glömma vi under tiden de allra största andliga värdena, de högsta idéerna, sannin-
 öen, godheten, människokärleken och rättfärdigheten och allt detta. Detta är resultatet av en intellektualistisk syn på tingen och av en intellektualistisk uppfostran.

Ang. religions-
 undervisningen
 i skolorna.
 (Forts.)

Det finns en bok, som jag nämnt i min motion, utav den tyske författaren Walther Rathenau, översatt till svenska under titeln »Kommande tider, kommande ting». Jag nämner den här, därför att det är en sällsynt idealistisk uppfattning, som där träder en till mötes, och många, som läsa boken, skola säkert tycka, att författaren är en ideell fantast, en idealist, som det är roligt att prata med någon gång, men som ingenting betyder här i världen; och ändå har det varit så med idealisterna, att de till sist ha segrat, men då ha de vanligen länge varit döda. Nu kan man inte om Rathenau påstå detta att han endast är en idealist, som svävar ut i det blå utan fast fot i verkligheten. Han är nämligen chef för ett stort industriellt etablissement, Allgemeine Elektrische Gesellschaft i Berlin, och är den, som under kriget lett organisationen för råstoffsanskaffningen till hela industrien inom sitt land. Hos Rathenau möter man en skarp blick för tidens lyten, en vaken förståelse för dess andliga behov och en innerlig övertygelse om etiska utvecklings-
 möjligheter — på konfessionslös grund.

Skola vi verkligen fortsätta att slåss om dogmer och lärosatser, skola vi fortfarande vara övertygade om, att vi — därför att den ene är lutheran och den andre katolik, den ene jude och den andre agnostiker — aldrig kunna ha någonting av de högsta andliga värden gemensamt? Jag tror, att det finnes andliga värden, som kunna föras fram för barnen och in i barnahjärtat på sådant sätt, att ingen skall fråga till vilken bekännelse, till vilken kyrka dessa värden

Ang. religions- skola räknas, andliga värden, som äro så höga, att de stå över alla
undervisningen i skolorna. konfessioner.

(Forts.)

Det är därför jag vågat nu för andra gången lägga fram mitt förslag om konfessionslös undervisning, och jag vill bära fram mitt tack till utskottet, därför att det ställt sig förstående till icke blott min motion, utan även till de övriga, som det i detta sammanhang har behandlat. Det är för mig en stor glädje att se, hurusom denna fråga i alla händelser har gått framåt, och min fullkomliga övertygelse är, att utvecklingen härvidlag kommer att framdeles gå efter linjen: konfessionslös religionsundervisning i skolorna. Jag har visserligen inte i detalj utarbetat något förslag, men framlidne kyrkoherden doktor Fries utarbetade ju på sin tid ett förslag just i denna riktning i sin bok om konfirmationen, där herrarna kunna läsa det. Men jag tror, att det är på denna väg vi kunna och måste gå; och skola de andliga värdena bevaras åt vårt folk, skola de andliga värdena kunna gripas av vår ungdom på sådant sätt, att man inte behöver ständigt tänka på nya straffanstalter, nya straffinstitutioner och skärpta strafflagar och allt detta, utan verkligen gå framåt med ljusare förhoppningar, så är det under den förutsättningen, att vi på detta område inför barnasinnets och barnahjärtats låta stridigheterna falla och endast draga fram det som för alla är det bästa och det högsta.

Herrarna säga, att det är ett svårt problem, och jag erkänner det, men det problemet måste lösas, och om den, som inte vågar tro på en etisk renässans för vårt folk, vågar jag säga, att han inte har mycket att leva för. Ty vi måste om vårt eget folk hysa den förhoppningen, att det genom svårigheter och motigheter och tider, då de till synes rena omöjligheterna breda ut sig framför oss, skall nå fram till en etisk renässans, vi måste hoppas på en återfödelse ibland oss av de högsta andliga värdena, på en gripnenhet hos det svenska folket för det, som är gott och sant och rättfärdigt och upphöjt, och vi behöva sannerligen mera adelhet i sinnena och mera hunger efter rättfärdigheten och mera krav på rättfärdighet och människokärlek.

Jag slutar mitt anförande, i det jag yrkar bifall till utskottets hemställan, med de ord, som jag sagt en gång förut i dag, nämligen att om vi också böja oss för att penningar, teknik och organisation äro nödvändiga och att bröd är nödvändigt, så få vi aldrig glömma, att *rättfärdighet också är nödvändig.*

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen av förhandlingarna, yttrade:

Herr Andersson i Eliantorp: Herr talman! De föreliggande motionerna ha väckt ganska stora bekymmer på många håll i vårt land; och från många föräldrar och målsmän för vårt nu uppväxande släkte har det framkommit bekymrade uttalanden angående desamma. Dessa personer ha nog också med rätta häri sett ett påbörjat steg till vårt folks avkristning. Jag vill ej ingå på någon som helst kritik av de olika motionerna, ty de ha här av föregående

talare från olika håll skärskådats. Jag skall därför blott säga ett par ord angående det föreliggande utskottsbetänkandet.

Ang. religionsundervisningen i skolorna.

(Forts.)

Detta betänkande är, enligt min mening, till sin motivering mästerligt hopkommet och tyckes i många avseenden bära prägeln av att giva erkännande åt kristendomsundervisningens berättigande. Men då man närmare granskar såväl motiveringen som i synnerhet klämman i utlåtandet, skall man nogsamnt finna, att slutresultatet åsyftar något annat. Utskottet yrkar på en allsidig och förutsättningslös utredning om en efter tidens krav anpassad reformering av religionsundervisningen i våra skolor. Vad är då »tidens krav» härutinnan? Männe ej detta krav i många fall ytterst lyder: »bort med kristendomen!» Om så är fallet, anse herrarna då, att ett sådant förslag bör bifallas eller att det kan vara för vårt folk lyckobringande? Jag för min del tror det icke. Har kristendomsundervisningen nedsatt vårt folks moraliska nivå? Kan undervisning i någon annan religion göra folket lyckligare? Med Frankrikes och Hollands exempel för ögonen i detta fall tror jag dessa frågor kunna besvaras nekande, Jag är viss om, att Sveriges folk lever lyckligast, så länge kristendomens sanningar få inläras av ungdomen i våra skolor, ty dessa sanningar utgöra en god reskost på livets färdväg. Jag ber, herr talman, därför få yrka avslag å såväl motionerna som utskottets hemställan.

Herr M o b e r g e r: Herr talman, mina herrar! Den, som hade det stora nöjet att åhöra professor Kjellbergs anförande, kunde naturligtvis icke undgå att känna sig djupt gripen av den varma idealitet — jag skulle nästan vilja säga — den djupa religiositet, som präglade hans anförande. Det är ju alldeles tydligt, att det missförhållande, som han pekade på, är djupt ingripande i tiden, är allvarligt och så framträdande, att det för varje oförvillat rättsmedvetande måste vara tydligt. Jag kan i alla fall icke underlåta att säga, att i den kritik, som han bestod kristendomsundervisningen, och det mål, som han uppställde för den nya undervisningen, samt de medel, han ville anvisa för att nå detta mål, fanns dock en betydlig lucka. Det var ju mycket i vad professor Kjellberg anförde, som strängt taget icke hörde till ämnet. Att det i alla tider funnits teologer, som pratat dumheter, och att det under världskriget funnits många teologiska barbarer eller barbariska teologer — vilket vi vilja — är ju en sak för sig, men bevisar ju knappast något i den fråga, som vi nu behandla. Professor Kjellbergs resonemang var, så vitt jag kunde förstå, detta: »Vi hava haft kristendomsundervisning i så lång tid, men den har visat sig oförmögen att fullfölja det mål, som den ställt upp för sig. Den har icke kunnat bibringa barnen vad den velat ge dem. Vi se, att rättfärdigheten icke finns utan att företagarandan är den rådande. Vad vi behöva är en etisk, en moralisk fostran, som ger barnen rättfärdighetskänsla och gör dem immuna mot denna företagaranda.» Ja, det är alldeles riktigt. Men det är ganska påfallande, att med den kritik, som han bestod kristendomsundervisningen, kunde han icke påvisa, att den rättfärdighet,

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.
(Forts.)

som han påyrkar och därmed särskilt vill nå, strider mot kyrkans anda eller mot kristendomens principer. Det är just rättfärdighet, kristendomsundervisningen vill åstadkomma. Det är hela målet med kristendomsundervisningen att fostra barnen i skolan till etiska personligheter, till personer, som vilja rättfärdigheten och utöva människokärlek. Beträffande således det mål, som kristendomsundervisningen i våra skolor ställt upp för sig, och det mål, som professor Kjellberg ställt upp för den undervisning, han här skisserat, finns det, såvitt jag förstår, ingen motsättning.

Nu är det bara fråga, huruvida professor Kjellberg i sin motion och i sitt anförande kunnat anvisa något medel, som effektivare och säkrare leder till det mål, som såväl kristendomsundervisningen som den undervisning, han ställt upp för sig, vill vinna. Ja, han säger, att vi skola ställa inför barnen levande personligheter vare sig ur den kristna kyrkan eller ur allmänna historien. Genom dessa levande personligheter, som ställas för barnen, skola de känna sig gripna av de andliga värdena. Ja, detta pedagogiska krav är för länge sedan beaktat även av den moderna kristendomsundervisningens förfäktare, så att det är således icke något nytt krav, som framställles. Men han vill, att vi skola taga bort kristendomsundervisningen och i stället byta ut den mot en allmän etisk och moralisk fostran. Vi skola ställa inför barnen personligheter från alla olika områden. Men det är precis vad som för närvarande göres i våra skolor. Vid kristendomsundervisningen ställa vi inför barnen de kristna etiska personligheterna, och även de judiska, profeterna, och andra ur historien. Vi försöka över huvud taget, där det är möjligt, att ställa barnen inför historiska gestalter och vi söka göra denna undervisning så levande och åskådlig som möjligt, för att barnen skola känna sig gripna och undervisningen sålunda få den inverkan på dem, som vi önska.

Jag kan icke alls förstå, att professor Kjellberg med det program, han skisserat upp, på någon punkt ställt upp något principiellt nytt eller något som verkligen skiljer sig från den kristendomsundervisning, som vi redan hava i våra skolor. Denna princip är erkänd förut och tillämpad så gott vi kunnat. Nu är det påfallande — och jag anser det vara en svaghet i det system, som professor Kjellberg skisserat för oss — att det är alldeles omöjligt att på förhand veta, om detta system skall kunna giva ett bättre etiskt resultat än det som vi redan — lät vara i all oförmåga och svaghet — sökt nå. Professor Kjellberg har icke ännu kunnat uppställa någon lärobok eller över huvud kunnat ge någon närmare skissering av sitt program; och med de allmänna riktlinjer han dragit upp kan jag icke tänka mig, att detta program skall kunna ge något annat än vad som redan är givet och som vi också fullfölja. Låt oss blott tillgodogöra oss de idéer, som han framställt, i den nuvarande undervisningen, och vi böra då kunna nå det resultat, som han åsyftar, såvida det är uppnåeligt. Vi hava naturligtvis moralundervisning i våra skolor vid sidan av kristendomsundervisningen. Att den icke lyckats nå sitt mål är ett beklagligt faktum, men det bevisar endast, att det

varit så starka krafter, som verkat emot, så att vi icke kunnat nå vårt mål i den grad, som man kunde önska. Vi ha således enligt min mening redan eftersträvat en etisk undervisning, varför jag icke kan inse det vara motiverat att direkt omlägga hela undervisnings-systemet.

*Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.*

(Forts.)

Jag skall icke bliva långvarig, då tiden är långt framskriden. men jag skall be att få säga några ord angående själva betänkandet. Den kläm, som utskottet kommit till, är så allmänt hållen, att det synes mig, att personer av vitt skilda åskådningar skulle kunna instämma i densamma. Om jag icke desto mindre ställer mig ganska tveksam inför denna kläm, beror det på två omständigheter. Vad är det utskottet vill? Det vill skriva till Kungl. Maj:t och begära en utredning om hela kristendomsundervisningens problem. När man skriver och begär en allsidig och grundlig utredning i en stor fråga — ty detta är en stor och viktig fråga, det hava vi hört erkännas från alla håll i debatten — vad är då det första kravet, som bör ställas på denna skrivelse? Jo, det är, att skrivelsen skall innehålla något direktiv, så att de utredningsmän, som skola utreda frågan, hava något bestämt att gå efter eller några fruktbara uppslag, som kunna leda till något resultat. Men finns det manne i utskotts-betänkandet? Jag har redan förut påpekat, att betänkandet är frukten av en kompromiss. Man har försökt så mycket som möjligt att förena motsatta ståndpunkter, som icke låta sig förenas, och därav har naturligtvis resultatet blivit, att man fått ett intetsägande kompromissförslag. Det positiva i detta förslag skulle vara, såvitt jag förstår, dessa ord: »Icke *facit* till kulturens stora problem, men *problemen* själva, vördnad inför det outgrundliga, eggelse till sanningsökande, kärlek till redbarheten, rättrådigheten, tapperheten och visheten — se där vad som vid sidan av det faktiska kunskapsstoffet måste givas de unga.» Och om det sker med eller utan religionen är en andrahandsfråga, heter det vidare. Ja, när vi läsa dessa ord, är det, som om vi hörde en filosof från det gamla Grekland i den Sokratiska skolan tala. Han har icke ens glömt ut ordet tapperhet uti framställningen. Men icke kan jag för min del inse, att denna lilla antydning kan ge något verkligt direktiv för den kommitté, som eventuellt skall utreda denna fråga, icke ens på den avgörande punkten, huruvida en blivande undervisning i skolorna skall vara konfessionslös eller icke. I den stora stridspunkt. som det gäller i dag, gives icke från utskottsbetänkandet det minsta direktiv. Nu bör väl den kommitté, som skall utreda denna fråga, hava utgångspunkten så pass klar för sig, att den vet, vad riksdagen vill i detta avseende. Hittills har det alltid varit sed i denna kammare, att den, som framställt ett reformkrav, uppställt vissa riktlinjer, efter vilka reformeringen av kristendomsundervisningen skulle gå. Jag ber att få hänvisa till sid. 5 i betänkandet, där det finnes återgiven en reservation av herr Helger till utskottsbetänkandet i denna sak år 1915. Herr Helger framställde däri ett, enligt min mening, mycket tilltalande program för kristendomsundervis-

Ang. religions-
undervisningen
i skolorna.
(Forts.)

ningen. Det var i alla fall ett program och det gavs direktiv, efter vilka en utredning skulle kunna läggas. Det är sålunda min ena anmärkning, som gör mig betänksam, nämligen att det icke finns några direktiv, efter vilka en blivande utredning skall gå.

Men så är det ock en annan omständighet, som för mig varit bestämmande; och det är, att riksdagen redan förut skrivit i fråga om kristendomsundervisningen. I anledning härav har en kommitté, folkundervisningskommittén, gjort upp ett stort förslag, och beträffande resultatet därav veta vi, att folkskolöverstyrelsen för tillfället är sysselsatt att utarbeta en ny normalplan, som kanske om en månad ligger på regeringens bord, och vi ha kanske då snart att vänta ett förslag från herr ecklesiastikministern. Således är denna stora fråga tydligen för närvarande föremål för utredning efter nyare och modernare principer. Vi kunna vara vissa om att denna reform huvudsakligen kommer att gå efter den linjen att göra hela undervisningen mera historisk och mindre dogmatisk. Den kommer, såvitt jag förmodar, att avskaffa katekesundervisningen åtminstone i den form, som vi hittills haft den. Vad vore då, synes det mig, naturligare än att först och främst avbida och se huru denna normalplan blir och huru undervisningen enligt denna nya normalplan kommer att ta sig ut för att sedan bestämma, om man är färdig att skriva till Kungl. Maj:t och begära en annan undervisning?

Det synes mig därför, som om det vore ganska malplacerat att just vid detta tillfälle besluta en sådan skrivelse, som här föreslås. Det är ju också ganska betecknande, att motionärerna kritisera kristendomsundervisningen, sådan den är enligt det nuvarande programmet. Men de hava naturligtvis icke kritiserat densamma såsom den skall bli enligt det nya programmet i normalplanen. För att en stadgad folkmening icke minst i fråga om kristendomsundervisningen skall kunna utbildas sig, är det nödvändigt — menar jag — att få se, huru den nya undervisningen blir. Man får sedan försöka tränga närmare in däri för att utröna i vad mån den kan vara lämplig, och med ledning därav bilda sig en uppfattning om de nya riktlinjer, efter vilka en blivande reform eventuellt bör gå.

Att nu yrka bifall till någon av motionerna — den jag mest sympatiserar med är herr Anderssons i Fiskebäckskil och delvis med herr Hanssons i Mora — synes mig både fruktlöst och olämpligt i nuvarande situation. Ställningen bör vara för eller emot utskotts-betänkandet; och då, såsom jag anført, rent formella betänkligheter mot ett bifall förefinnas, skall jag, herr talman, tillåta mig att yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Olsson i See instämde häruti.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

§ 11.

Herr statsrådet *Thorsson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 403, angående anslag å tilläggsstat för år 1918 under femte huvudtiteln för tackande av under år 1917 uppkomna brister å vissa ordinarie reservationsanslag;

nr 400, angående anslag för upprätthållande av kommerskollegii verksamhet under år 1919 m. m.;

nr 401, med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 30 juni 1916 om krigskonjunkturskatt;

nr 402, angående anvisande av anslag till arvode åt en särskild föredragande inom kontrollstyrelsen för ärenden angående skattefri sprit samt vissa alkoholhaltiga preparat; och

nr 408, angående beredande av rörelsekapital för statens industrikommission för tillgodoseende av landets importbehov av industriella råvaror.

Ifrågavarande propositioner bordlades.

§ 12.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Olsson* i Kollungeröd, nr 421, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 317, med förslag till stater för lantbruksstyrelsen, statskonsulenter och statens fiskeriadministration m. m.;

herr *Nylander m. fl.*, nr 422, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 318, angående uppförande å ordinarie stat av kontrollstyrelsens avdelning för rusdrycksförsäljningsärenden m. m.;

herrar *Nylander* och *Tengdahl*, nr 423, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 361, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid armén;

herr *Helger m. fl.*, nr 424, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 260, angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalerna vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet, folkskoleseminarieerna, folk- och småskolorna, de högre folkskolorna och de kommunala mellanskolorna;

herr *Vennerström m. fl.*, nr 425, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 311, angående ändring i avlöningsstaten för förste provinsialläkare och provinsialläkare m. m.;

herr *Hedström m. fl.*, nr 426, i anledning av sistnämnda proposition;

herr *Kjellberg*:

nr 427, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 311; och

nr 428, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 312, med förslag till ändringar i gällande provinsialläkartaxa;

herr *Berggren*, nr 429, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 260, angående löne- och pensionsreglering för lärarpersonalerna vid de allmänna läroverken, högre lärarinneseminariet, folkskoleseminarierna, folk- och småskolorna, de högre folkskolorna och de kommunala mellanskolorna;

herr *Sundberg*, nr 430, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 363, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 17 § 5 mom. i förordningen den 14 juni 1917 angående försäljning av rusdrycker m. m. samt

herr *Vennersten*, nr 431, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 323, med förslag till förordning angående handel med skattefritt sprit m. m.

Samtliga dessa motioner blevo på begäran bordlagda.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,32 e. m.

In fidem
Per Cronvall.